

CSALÁDI REGÉNYTÁR

BUDAI

 HISTORIÁK

***** IRTA *****

TARCEAI GYÖRGY

II

A Szent-István-Társulat kiadása

Családi Regénytár.

A katolikus művelt közönségnek egy régi vágyát teljesíti a *Szent-István-Társulat*, midőn *Családi Regénytár* cím alatt új vállalatot indít, mely a maga nemében egyedül álló hazai irodalmunkban. Regényeket és elbeszéléseket nyújt e vállalatban, a legjelesebb hazai és idegen katolikus íróktól, de csak oly műveket, melyek a kath. szépirodalom minden követelményének megfelelnek: kiváló irodalmi becszel bírnak, de egyszerűen tiszta erkölcsi légkörben mozognak s valódi keresztény fölfogást tükröznek vissza. Valóban égető szükség is van arra, hogy a katolikusoknak oly szórakoztató olvasmányaik legyenek, a melyek sem hitüket, sem erkölceiket nem sértik; melyek szellemüket gyönyörködtetik, de harmóniában is vannak katolikus világnézetükkel és erkölcsi fölfogásukkal. Ezért reméljük, hogy a *Családi Regénytár* kedvező fogadtatásra talál a katolikus olvasóközönségnél, melynek pártolása csak ösztönzésül fog szolgálni a minden áldozatra kész *Szent-István-Társulatnak*, hogy ez új vállalatát minél szélesebb alapokon fejleszse.

A *Családi Regénytár* 10 íves kötetekben jelenik meg, az egyes kötetek ára csinos angolvászonkötésben csak egy korona. A *Családi Regénytár* kötetei megrendelhetők a *Szent-István-Társulat* könyvkiadóhivatalában (Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28. sz.), valamint minden fővárosi és vidéki könyvkereskedésben.

A „Családi Regénytár”-ból megjelentek :

I. és II. kötet.

Germaine eszménye. Regény. Irta *Montal Mária*. Fordította *Szentannai*. — **D'Arbout ezredes három párbaja.** Elbeszélés. Irta *Beugny d'Hagerne*. Fordította *dr. Rada I.*

III. kötet.

Utak az életben. Elbeszélések. Irta *Cyprían*.

IV. kötet.

Filemon ezredes. Elbeszélés. Irta *C. De Lamiraudie*. Fordította *A. Vilma*. — **Hol a boldogság?** Elbeszélés. Irta *Minna Canth*. Finnből fordította *Bán A.*

V. és VI. kötet.

Eszter. Eredeti irányregény az alkoholizmus ellen. Irta *X. . . grófnő*.

VII. és VIII. kötet.

Éliane. Regény. Irta *Graven Ágostné*. Fordította *dr. Rada I.*

IX. kötet.

Rajzok a kuruczvilágból. Irta *Kincs István*.

X., XI. és XII. kötet.

A vértanú szelleme. Történeti regény. Irta *Filó Károly*.

XIII. kötet.

Úgy a mint volt. Elbeszélések. Irta *Büttner Julia*.

XIV. kötet.

A Mária-kép. Elbeszélés. Irta *Buol M. Ford*. *Sziklay János*.

XV. kötet.

Anyaföldön. Elbeszélések. Irta *Andor József (Cyprían)*.

XVI. és XVII. kötet.

Don Luis Coloma elbeszélései. Spanyol eredeti után fordította *Jándi Bernárdin*.

XVIII. kötet.

A kékruhás asszony. Irta *Csapodi Istvánné*. — **Psyche lámpája.** Elbeszélés. Irta *Léon de Tinséau*. Fordította *A. V.*

XIX. kötet.

Hrícz és az úrfi. Elbeszélés. Irta *dr. Franko Iván*. Fordította *Zsátkovics Kálmán*.

XX., XXI. és XXIII. köt.

A leánymamák fia. Víg regény. Irta *Kincs István*.

XXIV. és XXV. kötet.

A hiábavaló gazdagság. Irta *Jeanne Mairé*. Francia eredetiből fordította *dr. Rada István*. — **Az utolsó betét.** Elbeszélés. Irta *Mrs. Bartle Teeling*. Angolból ford. *G. M.*

XXVI. kötet.

Falusi történetek. Elbeszélések. Irta *Vértesy Gyula*.

XXVII. kötet.

Az ezer tó országából. Finn elbeszélések. Finn eredetiből fordította *Bán Aladár*.

XXVIII. és XXIX. kötet.

Budai históriák. Irta : *Tarczai György*.

CSALÁDI REGÉNYTÁR.

Budai históriák

Két kötet

Irta

TARCSAI GYÖRGY

Második kötet

Budapest

a Szent-István-Társulat kiadása

VIII., Szentkirályi-utca 28.

STEPHANEUM, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT NYOMDÁJA,
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28/a.

JÓREGGELT, POLGÁROK!

Budavára bástyáin megdördültek az ágyuk, a templomokban megkondultak a harangok, a mért-földnyi úton várakozó emberek tömött sorain végig-riongott az örömkialtás s a szenátorai élén a szombati piacon álló főbiró: Fejérvári Litterátus Dienes még egyszer betekintett a hófehér papirlapba, melyre periodusokkal ékes latin üdvözlő beszédjét leírta, aztán a vár kulcsaival mellette álló Gubacsi Györgynek nyújtotta át s megköszörülte torkát. A város első szenátora ismét a nótáriusnak a kezébe csúsztotta a tele írt papirost, hadd súgjon a királyt üdvözlő főbirónak, ha netalántán megakadna a dikció elmondása közben.

Mátyás király tartja bevonulását Budavárába, az imént megválasztott ifjú király, a kiért diszes követtség ment el Csehországba s most az ország legelső urai kíséretében jó haza. Az ő személyében magasztalták föl a dicsült Hunyadi Jánosnak szerencsétlenül, vérpadon kimúlt László fiában égbe-

kiáltó igazságtalansággal megalázott családját s az utczákon tolongó budaiak dobogó szívvel lesik székhelyére való megérkezését. A szombati piac emeletes házainak ablakaiban szebbnél-szebb patriciusnők mosolyognak le; a főbíró házának erkélyéről visszafójtott lélekzettel nézik Fejérvári Dénes szépségükről s szívük jóságáról híres leányai apjukat, hanem midőn a harsonás heroldok után, a szemkápráztatón fényesezernyi lovasok nyomában a szombati kapuban megjelenik az ifjú, szőke hajú király végtelenül kedves lovas-alakja, megfélelkeznek apjuk dikciójáról s elragadtatásukban kendőiket lobogtatva üdvözlik a királyt. Hunyadi Mátyás udvariasan emeli meg strucztollas süvegét, nagybátyja, Szilágyi Mihály is az erkélyre néz s az ellenkező oldalon félkörben álló budai szenátorokban elhül a vér, midőn a fejedelem észre sem véve őket, tovább nyargal.

Fejérvári Litterátus Dienest majd megfullasztotta a benne rekedt dikció. Vérben forgó szemekkel nézte a király nyomában befelé özönlő főúri lovasok díszruhás tömegét, aztán az esküdtekhez fordult, kik úgy álltak körülötte, mint mindmennyi kőbálvány.

Gubacsi György még mindig mereven tartotta a biborbársony párnát, melyen a vár kulcsai heverték.

— Dugd zsebre! — kiáltotta rá a főbíró mérges

Az első szenátor csak most tért magához s némán engedelmeskedett; dühében azonban a főbíró erkélyén ülő leányai felé szeretne volna zudítani a biborbársony párnát, a kik önfeledten merültek el az alattuk diadalmenetként fölvonuló lovascsapatok, a rendek, megyék és városok fényesnél fényesebb követségeinek a nézésébe.

— A városházára — adta ki Fejérvári Dienes szűkszavun a parancsot s az esküdtek lecsüngő fejjel kullogtak utána...

Az általános örömmámor közepette, mely a király bevonulásakor az egész lakosságon erőt vett, senki sem vette észre, hogy a budai esküdtek oly csúful jártak; annál kínosabban bántotta a szenátorokat az el nem mondott dikció s ők késő éjjélig vitatkoztak azon, hogy immár mittevők legyenek.

A Nagyboldogasszony piaczn hullámozó sétálók kíváncsian néztek föl a városháza gyertyafényes ablakaira. Szorgalmasak lehetnek azok a budai esküdtek — gondolták az idegenek — hogy még olyankor is a város ügyei körül buzgólkodnak, mikor az utczákat majd fölverik zajongásukkal az örömükben nagyot mulató polgárok. A budaiak azonban fölvilágosították vendégeiket, hogy a főbíró holnap kilencz órakor reggel az esküdtekkel követségbe megy a királyi palotába, hogy a székváros hódolatát bemutassa Mátyás királynak s a

deputáció rendje ügyében tanácskoznak, ami sok körültekintést igényel már csak azért is, mivel a Frisspalota czeremóniamestere révén megtudták, hogy Mátyás király kitüntetésképp elsőnek fogadja székvárosa hódolatát. A városi tanácsteremben pedig a király fogadása körül való statutumokon rágódtak az elkeseredett esküdtek.

— Ne okoskodjunk sokat — vélte az öreg Bornemissza Pál — főbiró uram nyugodjék meg. Holnap is elmondhatja félbenmaradt dikzióját.

Az esküdtek azonban lehurrogatták s Fejérvári Dienes megrázzván a csengőt, összegezni próbálta a különböző vélemények summáját. A statutumok szerint a városukba jövő királyt a kapuban kötelesek fogadni; ha átvette a város kulcsait, másnap hódolatukat mutatják be színe előtt s hűséget esküsznek neki, a mennyiben először járulnának színe elé.

— A kulcsokat nem találta érdemesnek átvenni — mondta ki a főbiró szentenciáját. — Tehát hódolatunkat sem mutatjuk be neki.

Az esküdtek fölzúgó helyeslésére Bornemissza is beadta derekát s miután elhatározták, hogy másnap kilencz órakor a király iránt való további viselkedésük megvitatása okáért a tanácsteremben ismét összegyűlnek, széjjeloszlottak.

Derüs télutói nap volt, az utczákon özönével zudult le a házak messze kiugró vízkádó szörnyeinek tátott torkából a hirtelen megolvadt hólé s mintha zápor szakadt volna egész éjjel, a követ végesvég csatakossá lett. Mindamellett szinte hemzsegett a várhegy a kíváncsiak seregeitől. A királyi palota felé hintók hintók nyomában gördültek s a szent György-téren álló házakba szállt követségek gyalog vonultak föl a várkastély leeresztett csapóhidján. A budai polgárok természetesen az ő deputációjukat lesték a legnagyobb érdeklődéssel; de kilencz óra régen elmúlt s mégsem mutatkoztak. Bizonyára korán reggel mentek be a királyi palotába, úgyis ők lesznek az elsők, gondolták a legtöbben s zavartalanul engedték át magukat az egyéb küldöttek csapatjai szapulásának...

Korán reggel már a tanácsterem asztala körül ültek a tizenkét esküdtek. A főbirót álmában lidércznyomásként gyötörte az el nem mondott beszéd s most még dühösebben szónokolt, mint tegnap, a király ellen, a kinek személye még nem lévén megkoronázva, szerinte korántsem szent és sérthetetlen. A főurak egyrésze pláne Fridrik császár pártján van, Garai nádor áll élükön, a ki eddig hiába igyekezett összekötetésbe lépni Budavára szenátoraival, most azonban szívesen bocsátkoznak vele tárgyalásokba.

— A kié Buda, azé az ország — tört ki Fejérvári szívéből a keserűség. — S a fiatal király megvetően fordult el tőlünk, kik az ország szívének mozgató erői vagyunk. Nem vette át a kulcsokat. Ne adjuk oda neki most már akkor sem, ha maga jön el értük.

A szenátorok összenéztek, de látván, hogy Bornemissza is helyeslően bólint fejével, fölzúgott ajkukon a helyeslés; figyelmüket kikerülte az a kaján mosoly, mely az öreg esküdt őszülő bajusza körül czikázott.

— Alig tizenhét éves még Hunyadi Mátyás — komázott most királyával, fölbátorodván a bíró merész szavaitól, Gubacsi György első szenátor, a ki a protokollumot vezette, mivel a nótárius nem volt esküdt polgár s azért kizárták a titkos gyűlésből. — Emlékezzetek vissza, esküdt polgárok — folytatta. — Valahányszor gyerekkirály ült a trónon, azt mindig megsínylette városunk.

— Ugy van — hagyták rá Szabó, Sáfár, Deák, Kesei, Baráti és a többi esküdtek.

— Gyöngé király alatt elhatalmasodnak a főurak. Párttusáikban a városi polgárok iszszák meg minden keserűségnek a levét. Okosabb, ha a hatalmas Fridrik császár hűségére térünk. Országunkat a török fenyegeti. Erélyes kéz kell élére. Igazuk van Garai nádor úréknak. Csatlakozzunk hozzájuk, a haza nevében s városunk érdekében.

— Nem kell gyöngé bábkirály! — kockáztatta meg nézetét Torczolyás, mikor kivüle már mindenki fölszólt. A főbiró helyeslően bólintott s az esküdtek még csak arra vártak, hogy summázza véleményüket, mikor aztán éltetni fogják a hatalmas Fridriket.

Fejérvári Litterátus Dienes cifra periodussal kezdte a határozat kimondását, melynek azonban végére sem ért még, midőn a tanácsterem ajtaján hármat koppantottak.

— No, mi jót hoz Gáspár mester? — kérdezte a főbiró a szavára belépő udvari kengyelfutótól, ki már V. László idejében is ott szolgált a Friss-palotában.

— Levelet a király úrtól — mondta ez s letévén a piros pecséttel elzárt pergamenttekercset, megfordult és elment.

— Ime, kengyelfutóval küldi levelét — szólalt fel a főbiró, mielőtt még fölbontotta volna. — Ugy látszik, immár megértette elmaradásunk okát s most bocsánatot kér.

— Mondtuk, hogy gyöngé s félénk a király — vágtak szavába az esküdtek.

— Nem hódolunk neki — kiáltotta Gubacsi György.

— Éljen Fridrik magyar király! — buzgólkodtak néhányan.

— Éljen! — hagyta rá a főbíró s aztán végre fölbontotta a félénk gyermekkirály levelét. S a mint szemeivel végig futott sorain, elhalványult a tanácskozás hevében kipirult arcza.

— Rohanjatok haza — mondta képéből kikelve.

— Mindenki húzza föl díszruháját s egy óra mulva itt legyen, — tette még hozzá s azzal elrohant.

Gubacsi György felkapta a levelet s miután elolvasta, a rebelliós protokollum után nyult, hogy elégesse. A levél kézről-kézre járt s az esküdtek lóhalálában szaladtak egymásután haza. Fülükben vésztióslóan csendültek meg a markáns vonásokkal odavetett sorok kemény szavai:

Mathias, Dei Gratia Hungarorum Rex. Bonum mane cives! Ad Regem omnes. Si non venietis, capita perdetis.

Budae MCCCCLVII. II. XV.

Rex.

(Magyarul: Mátyás Isten kegyelméből a magyarok királya. Jó reggelt polgárok! A királyhoz mindnyájan. Ha nem jöttök, a fejetek bánja.

Kelt Budán, 1457. II. 15.)

A FEJEDELEMASSZONY REMÉNYEI.

A Frisspalota udvari szárnyában lakik most Katalin fejedelemasszony. A szent György-piaczára nyíló szobák szüntelen zajosak a palota körül ácsorgó jövevények zsibongásától, az óránként föl-váltott pánczélos őrség lépteinek csörrenő dobogásától, harsonaszavától s ő úgy szeret csöndesen félrevonulni; különösen akkor, hogyha királyi férje távol van. A kastély udvarára nyíló boltozatos termék falai képekkel ékesek. Csupa csehországi táj, szülőföldjére emlékeztető plundrás alakok mosolyognak onnan feléje. Még Zsigmond király idejéből való mind s a márványkandalló fölött a boltozatot tartó csúcsos ívű párkány mezőjében Hradzsin büszke vára látszik, erdős, berkes domboldalával, tetején rézzel fődött kerek bástyáival s a kastély fölött messze kimagasló templomának égfelé törő nehézkes tornyával. Valahányszor Podjebrád Katalin tekintete arra téved, megújulnak férje után sóvárgó szívének gyermekkorabeli em-

lékei, a mikor a fogoly Mátyás herczeg játszótársa volt és ők minduntalan együtt voltak.

Most pedig, mikor hites felesége, olyan ritkán látják egymást; az ország dolgai minduntalan elszakítják tőle bálványozott férjét. Most is több mint félesztendeje, hogy a török ellen indult.

A kicsi termetű fejedelemasszony apró kezeiben megzörrennek a csipkeverő szerszámok s ő ismét az asztalkához erősített párna fölé hajlik. Nagy igyekezettel dolgozik tovább a tenyérynyi kis csipkén. Komornája háta mögött áll, némán parancsaira lesve, áldott jó úrnője azonban vajmi ritkán fásztja. A terem túlsó sarkában, a kandalló lobogó tűzéhez közel a vén Podbanszka kuporog, Podjebrád Katalin hajdan való dajkája, ki öreg butorként került Budára, a hol immár épp oly otthonosan érzi magát, mint a mikor a cseh kormányzó gyermekét a Hradzsiban karjain ringatta.

— Elég lesz mára! — szólal meg cseh nyelven s elég konfidensül, midőn a csipkeverés zöreje szunyókálásában minduntalan megzavarja. — Nem királynéhez illő foglalatосkodás ez. Mit szól majd a fenséges öreg úr, ha hírért veszi, mily alávaló munkával bibelődik királyné-leánya?

— Hallod, mit mond? — fordul a fejedelemasszony szelid mosolylyal ajkán Zerény Örszikehez, Zerény Márk, vitéz nemes ember özvegyéhez.

A komorna halkan elneveti magát s aztán úrnőjével együtt kérlelik a haragra gerjedő öreg asszonyt.

— A fiamnak lesz ez, Banyuska — mondja a királyné s halovány arczán biborszínben ömlik el gyöngö szívének föláramló vére.

— Nem szabad heves lenni — zsémbel erre a vén cseh asszony töredezett magyar nyelven, mert valamicskét már ért hozzá; hiszen a magyarok mind olyan keményfejűek s a világért sem törnék nyelvüket idegen kedvéért: pedig mit ér a vén asszony élete hébe-hóba való trécelés nélkül.

A fejedelemasszony pergő ujjai mind fürgébben váltogatják a sok czérnás pálczikát. Az öreg dajka is oda jó s Örzsikkel együtt némán nézik, mily lelkesedéssel végzi munkáját.

Szívükben jóleső melegség támad, hogy ime a királyné is csak olyan, mint más anya; gyermekéről gondoskodik, mielőtt még e világra jött volna. Jól teszi, hogy siet, ki tudná megmondani, mikor toppan be a kicsi fejedelmi jövevény . . .

A fonalak egyetlen szállá sodródtak, a királyné nyalábra fogja a végükről lecsüngő fácskákat, Örzsik asszony lefejt a párnácskáról a letűzött csipkeszövetet s a cseh nő ollóval lemetszi a közepén együvé futó szálakat.

A tenyéryi főköttő kész, a beteges fejedelem-

asszony kissé kimerülten dől vissza karosszékébe. Öreg dajkája fölkapja finom keze ügyes munkáját s odaadó gyönyörűséggel mustrálja végig, aztán kinyújtott csontos öklére húzza s mint valami diadal-jelvénynyel siet ki csoszogva a teremből, az udvari hölgyekhez, a kik vajmi ritkán járulnak úrnőjük színe elé.

Katalin fejedelemasszony nem szereti az idegen arcokat. Udvarhölgyei közül egy sem tudta eddig-
elé megnyerni bizalmát. Azok mind szépek és fiatal úrinők s a sovány, sápadt, beteges királynénak olyan rosszul esik, midőn mellettük még szembetűnőbb bájos vonások nélkül szűkölködő alakjának igénytelen mivolta . . .

— Örzsik, mit gondolsz? — szólalt meg a királyné a cseh asszony távoztával. — Szeretett-e engem valaha az én uram, királyom?

— Már megint nyugtalankodol, legfenségesebb úrnőm! — felelé a meghitt komorna s megismétli, a mit már annyiszor megismételt. A királyné pedig behunyja szemét s derűs mosolylyal arczán hallgatja, a mit már oly sokszor hallott.

Mint fogadták a határon a fogságból királyi polczra emelt gyermekfiút, mint adták neki hírül, hogy tudta nélkül eljegyezték neki Gara nádorispán szépséges leányát. Hunyadi Mátyás azonban kereken kijelenté, hogy neki Katalin a mátkája s

ellene mondott anyjának, Szilágyi Mihálynak, a nagyobb-nagyobb főuraknak; de hű maradt hozzá. A hire nélkül megkötött szerződés megszegése miatt rettenetes pártusák támadtak; ő nem ijedt meg tőlük. Szembeszállt trónját fenyegető veszedelmes ellenségeivel, a kik kezes báránként meghódolnak, ha lemond vala róla: ő azonban hű maradt Katalinhoz s leverte a lázadókat. S mikor Budára hozta feleségül Podjebrád leányát, ennek olyan hihetetlennek tünt föl a diadalmas fejedelem hozzá való ragaszkodása; kedves, gyengéd, jószívű volt azóta vele szemben mindig s a fejedelemasszony ma is azt hiszi, hogy mindez álom.

— Örzsik, fog-e ezután is szeretni az én jó uram, diadalmas királyom? Mindig? Egyik diadálnak másik után hozzák hírét a tábori kengyel-futók. Jajcza török őrsege kegyelemre adta magát, a határról egyre pusztul a tarfejű pogány s immár országában fogja fölkeresni Mátyás király.

— Szeretni fog mindörökké, nagyasszony! — véli Örzsik. — Szive hűségének biztos záloga lesz születendő fiad. Meglásd, hogy ha hírét veszi világra jöttének, faképnél hagy minden törököt s repülni fog hozzád.

— Örzsik, de én azt szeretném, ha csak magamért is mind forróbban szeretne. Merre lakik a tudós asszony, a ki ismeri a varázslatos ital titkát?

— Hiú vagy te is, királyné, mint más földi asszony — akarja mondani a tisztos nemes özvegye, de magába fojtja szavát s elgondolkozik. — Túl a Ráczvároson fészkel barlangjában a boszorkány hírében álló százesztendőös czigányasszony. A budai polgárnők titokban sűrűn keresik föl s hír szerint nem egy nyerte vissza hajdan való szépségét, orczái üdeségét, szeme ragyogását varázslatos szerétől.

— Megpróbálhatjuk mi is, úrnőm, parancsolóm — mondja a komorna.

A sápadt, kicsi fejedelemasszony szeme csillogni kezd. A vén dajka beszélt neki a czigányasszony csodaszeréről. Örszik nem bizott hatásában, de látván, hogy mily sóvár szépség után vágyakozó szive jó királynőjének, maga vállalkozott, hogy föl fogja keresni s az est sötét leple alatt a palotába hozza a varázsló boszorkányt...

Podjebrád Katalin halovány arcán kigyult az örömpír, midőn komornája este visszatért.

— Holnap jöhet el csak — hozta hírül Örszik. — Már hozzá is látott a varázslatos ital főzéséhez. Hétféle fű, zöld gyík farka, beléndek magja, kigyó pikkelye s ki tudná fölsorolni, mi minden kell hozzá. Huszonnégy óráig főzi, miközben hetvenhét Miatyánkot mond el három öreg asszony s három szűz czigányleány.

— Vajjon meg lesz-e neki mind? — kérdi aggodva Podjebrád Katalin.

— Tudja, hogy a királynéhez hívják s ha kell, a föld alól is előteremti dolgait. Mert nagy a név nélkül való czigányasszony varázslatos hatalma.

Babonás az asszonyok szive s a királyné kicsi fejében — noha tudta, hogy nem jó boszorkányokkal bárminemű szövetségbe keveredni — gyökeret vert a hiedelem, hogy a varázslatos ital használni fog fonnyadt alakjának. Szívét kellemes mámorba ringatták egymás nyomába fakadó édes reményei. Viruló szép asszonyként fogadja majd kicsi újszülött fiával karján bálványozott férjét, mire ő diadalmas hadaival visszatér. Orczáin virulók lesznek a rózsák, könnyen könnyre fakadó szelid kék szeme ragyogni fog, mint a szép magyar főúri nők éjsötét tekintete, hamvas, szőke, dús fürtjei visszanyerik ékes ragyogásukat. Tavasszal, midőn a Fridrik császártól nemrégiben visszaszerzett koronával igazi királylyá avatják föl Mátyást, nem fog kiríni többé udvarhölgyei szemkápráztatóan fényes kíséretéből, nem a koronázás fenséges ceremóniái meseszerű ragyogásának közepette sem.

Királyi férje pedig az országos gondok mellett is több időt szakít magának, hogy vele lehessen...

Éjjel termettek Budán a kengyelfutók, Mátyás király és serege közeledésének a hírét hozván. Éjszokról ellenség fenyegette az ország határát, azért sietett vissza Budára s midőn reggel a feje-delemasszony megtudta, a váratlan öröm miatt való fölindulástól beteg lett. Estefelé azonban elküldte magától a tudós doktorokat. Örzsik a cseh dajkával szobájában rejtegette a vén cigány-asszonyt s az most a királyné szobájába lopódzott...

Másnap majd fölfordult Budavára a kettős öröm mámorától; a város határát keresztüllépte már a király serege s ugyanakkor fiat szült Katalin királyné. A diadalmenetben bevonuló királyt harsogó örömrivalgás fogadta. A falakon megdördültek az ágyúk, muzsikaszó zengett mindenfelé; az utczákon dáridóra keltek a polgárok a háborúból visszakerült vitézekkel. S alkonyatkor keresztülsívít szent János templomának lélekharangja a mulatók zsibongásán: a királyi csecsemő meghalt.

A mulatságnak vége lett, búsan húzódott haza minden igaz magyar s kis vártatva ismét végigjajgat a hirtelen elcsöndesült város fölött a lélekharang hangja: a királyné is meghalt.

A CSONKATORONY RABJAI.

Otromba, komor épület a Frisspalota háta mögött álló s a vár körfalába ékelt, földél nélkül szűkölködő csonkatorony. A budai polgárok rémes regéket tudnak mesélni róla; közel száz esztendő óta áztatják az ország foglyai, bűnösök, nem egyszer ártatlanok könyei sötét falait. De még sohasem akadt annyi lakója egyszerre, mint most, hogy a zsebrákokat ide zárták.

Az osztrák zsoldból kicsöppent csehek sokáig nyugtalanították az ország északi határában fekvő megyéket. A török sem rabol kegyetlenebbül a kereset nélkül szűkölködő, eretnekhitű zsebrákoknál s a múlt télen Mátyás király maga ült föl seregével ellenük; Kosztolány várában körülfogta őket, Svehla vezérük embereinek felével együtt elesett, közel háromszáz cseh foglyul esett. Ezeket a budai csonka-toronyba záratta a király, míg rablókhoz illő büntetésüket elveszik.

Az egymás fölött terpeszkedő nyirkos boltüre-

gek zsúfolásig tele vannak sinylődőkkel; ezek kínjukban minduntalan jajgatnak s a vastag falakon is keresztültörő lármájuknál a pokol tüzében elkárhozók kórusban való siralma sem lehet rémesebb.

Véghees Klára, a szomszédban lakó budai várnagy fogadott leánya szüntelenül tanúja e borzalommal teljes hangzavarnak s szíve örökösen remeg miatta. Néha megenyhül a csonka-torony jajsza s bús énekszó tör keresztül falain, majd ismét kétségbeesetten víg nótára gyűjtanak a szenvedéstől őrjöngők. Szerencse, hogy cseh nyelven énekelnek s Klára tiszta lelkét nem mételyezhetik meg sem az eretnek-zsoltárok, sem a trágár-dalok.

— Mi lesz ezekkel a szerencsétlenekkel? — faggatja gyámapját Klára szomorúan; mert hisz nem volna leány, ha nem esnék meg a szíve sorsukon.

Czobor Mihály, a budai várnagy ujját végighúzza nyakán; Klára megérti, hogy akasztófára kerül mind s megborxad.

— De hát szabad annyi embert halálra ítélni? — kérdé együgyű tekintettel.

— Akár egy egész várost, ha gazemberek laknak benne — feleli a marczona képű várnagy vállát vonogatva; nyomban rá vigasztalni kezdi elsápadó gyámleányát, a kinél jobban szülötte

gyermekét sem tudná szeretni. Apjával együtt harczolt a cseh husziták ellen, ő ott esett el közöttük s az öreg bajtárs magához fogadta árván maradt leányát, ki engedelmes ragaszkodásával, gyermeki szeretetével derűssé varázsolja a vén agglegény házáat.

— No ne félj, kis leányom, majd tesztek érdekükben valamit — morog Czobor Mihály s a leány megnyugodva ül ismét ablakába, melyre a csonka-torony három lőrésformájú szűk nyílása ásít egymás fölött. A legalsó hasadékon keresztül parázként izzó szem tekintete mered rá. Klára nem ijed meg attól, hogy netalán megigézi: nem először látja ott a világosság után szomjúhozó rabot, a ki csak olyankor kerül a börtön egyetlen nyílásához, mikor körülötte marakodó társai a jajgatástól s nélkülözésektől kimerülten összeroskadnak.

A tavasz még messze van, de Klára kinyitja ablakát az estefelé magányosan éneklő rab hangja hallatára; a csonka-torony körül őrt álló pánczélos zsoldosok is felütik fejüket. Az érczes s csodálatosképen tiszta férfihang reszketve tör ki a toronyrés szűk nyílásán. Ismeretlen melódiája tele van keserűséggel, szava is idegen, de a kinek füle van, megérti, mint a rabmadár fülemile panaszos dalát.

— Téns leányasszony! — hangzik föl a szó háta mögött s Klára ijedten csapja be az ablakot.

— Te vagy, Rozsály? — kérdi magához térve a leány, látván a Frisspalota kulcsárnőjét, a ki tavaly még a várnagynál szolgált cseléd sorban, de mióta férjhez ment is, sűrűn ellátogat régi gazdája szomszédos házába és ilyenkor sohasem mulasztja el, hogy kis úrnőjét föl ne keressè.

— Ki énekel olyan szivettépőn? — kérdezi a várnagy leánya s Rozsály szolgálatkészen beszél el mindent, a mit a porkoláb felesége révén a cseh foglyokról tud.

— A széphangú rab valamikor az osztrák herczeg udvarában testőrhadnagy volt. Vavera vitéznek hívják, nemes ember volt. Leendő menyasszonya gróf-kisasszony volt. De hűtlenné lett hozzá, mielőtt még gyűrűt váltottak volna.

— Honnan tudod te mindezeket? — kérdi Klára izgatottságtól kipirultan, midőn Rozsály bevégezte a testőrhadnagy szomorú történetét, elmondván még azt is, mint adta magát Vavera ivásnak szive keservében, mint zúllott el s lett Albert király halála után a zsebrákok hadnagya, Svehla vezér legkegyetlenebb kapitánya.

— A rabok mondják el a porkoláb feleségének. Mert Kató asszony kíváncsi egy teremtés. Van a fogoly csehek között olyan is, a ki tíz év óta Magyarországon folytatott rablásai alatt nyelvünket is megtanulta...

S ez este óta a porkoláb felesége nap-nap mellett kenyéren és vizen kívül egyéb étellel is kedveskedett Vavera vitéznek. A rablókapitány tudta, hogy a várnagy leánya gondoskodik róla s most már reggeltől késő estig ott állt a börtönfal szűk rése mögött, jó nemtője ablakára meresztve izzó szemét...

S mikor a leány alakját megpillantotta, hálától remegő hangon gyújtott rá legszebb nótáira s Klárának oly jól esett, hogy a szerencsétlenül tőle telhetőleg segíthet. Igaz, hogy gonosztevő volt; de vajjon nem egy leány csalfasága miatt sülyedt odáig?...

A Dunáról eltakarodott a jég s éjjelenként lánczok csörrenése riasztja föl álmából a várnagy gyámleányát. Klára felül ágyában s a királyért imádkozik, a ki irgalmas szívvel volt irántuk s megkegyelmezett a csonka-toronyban sínlődőknek. Tizenként összelánczolva viszik a cseh rabokat, éjjelenként a Dunához, ott gályára ülnek s maguk eveznek fölfelé a folyamon hazájukba. Czobor Mihály mondta ezt gyámleányának.

— Vavera vitéz még nem ment el? — kérdi nap-nap mellett Rozsálytól a várnagy leánya.

— Mondtam már, téns galambom, hogy őrá bizonyára csak utoljára kerül a sor. A legszázazabb börtönbe zárták, a hová víz sohasem ér. Kibírja

még. De a többiek, oh Uram Jézus, alig tudnak levánszorogni a várhegyről levezető lépcsőn.

Klára szívét jóleső melegség fogja el. Neki sok része van abban, hogy a foglyok szabadon bocsátatása nyomban Mátyás király levelének a megérkezése után megindult.

— Egy sem halt meg eddig — mondogatja magában örömtől csillogó szemmel s utána lát, hogy a még itt maradtak részére jobb ételt juttasson a rabtartó porkoláb-család. Vavera szeme most is hálásan tapad rá a toronyrészen át, valahányszor a viruló leány ablakához lép s most is énekel, mihelyt jó nemtőjét megpillantja; dala napról-napra vigabb...

— Már csak két rab van a börtönben — jelenti Rozsály s a leány szívét mintha nyugtalanság fogná el. Este ismét fölhangzik Vavera éneke, talán utóljára s Klára nem tud elaludni. Ablakában várta meg, mint nyilik föl éjjel a csonka-torony vasajtaja. Az egymáshoz lánczolt rabok közül az egyik ablaka felé fordul fejével s mikor tovább nőgatják, még akkor is hátra néz. A sötétben álló leány szive dobogni kezd, térdre borul a szobájában függő feszület előtt s szívéből buzgó ima fakad; javítsa meg az Úr, hogy ha a börtön keservei meg nem törték annak a szerencsétlen bűnösnek a szívét, a ki egy leány hűtlensége miatt vált rablóvá...

A lánczok csörömpölése elhalt, a csonka-torony némán mered az éj sötétjébe. Klára nyugodt szívvel pihenni tér.

A Dunaparton pedig horvát zsoldosok fogadják a két fogoly csehet s minden teketória nélkül a folyam vizébe fullasztják. Valamennyi zsebrákot így végeztette ki titokban Czobor Mihály, a budai várnagy. A király parancsára tette, a ki még mindig ott harczol társaik ellen a felvidéken, a melyet tűzzel-vassal pusztítanak. Nem is lesz nyugta tőlük az országnak, míg egyetlen zsebrák lesz.

HESS ANDRÁS KESERVEI.

Pogányul hideg téli reggel volt, Nagyboldogasszony piaczn azonban egymás hátán tolongtak az emberek s Balásfy Andrásnak, Buda főbirájának s a szenátorok követségének a drabantok sem tudtak utat nyitni Hess mester műhelyéig. Az asztalosok atyamestere néhány rendjebeli társával szerencsésebb volt; legényeik az Ötvös-utca felől furakodtak a házsor mellé s szűk sikátort vontak, az árkádok alatt viasszorítván a tolongó sokaságot a prépost oszlopok nélkül szűkölködő palotájáig.

Karai László királyi viczekanczellár, Buda nagytudományú prépostja a saját házában nyittatott boltot Hess Andrásnak, a fiatal velencei tipografusnak, a kit ő hívott Budára, hogy az új mesterséget Magyarországra isátplántálja, a hol nyomtatott betűt még a főurak sem igen láttak.

Napok óta fúr-farag a jövevény mesterember és magával hozott két talián legénye. Boltja előtt reggeltől estig egész sereg kíváncsi polgár ólálko-

dott s ma, híre terjedvén, hogy a czifrán faragott présbe kerül a magyar históriáról szóló írások fabetűkből összerótt első lapja, egész fölfordulás támadt Budán.

A tipografus-műhely zsúfolásig megtelt előkelőnél-előkelőbb urakkal s a jelentősebb czéhek atyamesterei, a kiket a prépost szintén meghívott, nem juthattak tovább a boltajtó küszöbénél. Faragó Barnabás mestert irigység fogja el a benn szorongó diszes vendégserег láttára.

— Imhol az udvarbeli urak sem fintorítják el orrukat a festékbűztől, — dörmögi a bajusza alatt.

— Hja, koma, bolond idők járnak — feleli a szabók atyamestere asztalostársának. — A mi műhelyeinkbe lábukat sem tennék; még mértéket is csak palotájukban vehetünk róluk. Csiszlikek vagyunk.

— Nézzétek csak a főurak, hogy közrefogták. És úgy bánnak vele, mintha legalább is püspök volna.

— Még talán a király is el fog jönni — toldja meg mondását Faragó, az asztalos czéhatyamestere, de maga sem hiszi. S allighogy elhallgat, fölrian a piacon tolongó nép ajkán az üdvözlő rivalgás. Az asztalost a guta környékezi: a kétfelé váló tömeg sorainál Mátyás király közeledik gyalog Hess mester műhelye felé, nyomában a budai szenátorok.

A mesteremberek alázatosan húzódnak félre, a király üdvözlésükre a fejével biczczentve lép a mű-

helybe s egyenesen a tipografushoz megy, a ki hol elsápad, hol bíborszinre pirul a nem várt megtiszteltetéstől, midőn a fejedelem vállát veregetve megszólítja :

— Rajta, mester. Fogj hozzá. Hadd lássuk munkádat.

S miközben Hess András még egyet igazít a prés alá tett bötűs rekeszen, a király a főurakhoz fordul, hogy hódoló üdvözlétüket fogadja.

Az egyik legény a préshez támasztja a festékes követ, a másik végighúzza rajta bőrhengerét s Hess mester bevonja szép rendben sorakozó betűit feketére. Hófehér pergamentlapot tesznek most a présbe, a csavart megforgatják s a hirtelen támadt csöndben fölhangzik nyikorgása és a betűrekesz ropogása.

— Isten nevében ! — fohászkodik föl Hess András s hirtelen rántással visszafelé forgatja a csavart, legényei óvatosan fölemelik a rekeszen maradt súlyos tölgyfalapot s a következő pillanatban a király kezeiben volt a budai krónika első lapja, a legelső nyomtatott írás, mely Magyarországon látott napvilágot.

— Incipit prima pars de origi... kezdte olvasni Mátyás király s itt elakadt szava.

Néhány betű bukfenczet hányt a rekeszben s megfordítva állt a pergamenlapon.

— Meg kell régulázni azt a masinát — évődött a király s a tipografus zavarodottan szedte ránczba rakonczátlan betűit.

Ismét megindult a prés, délig valamennyi vendégnek jutott egy-egy szokatlan, kerek talián betűkkel telenyomtatott pergamenlap. A király természetesen korán elment, a főurak közül azonban, még azok is, a kik olvasni sem tudtak, addig maradtak ott, míg a krónika első lapjához hozzá nem jutottak; mert hisz tele van a világ ez új boszorkányság hírével s ők otthon maradt övéiknek, a kíváncsi asszonynépnek is meg akarják mutatni az új csodát. A künn rekedt vendégekről sem feledkezik meg Hess mester s azok sietnek eldicsekedni ajándékával, melynek láttára azonban a piacon tolongó sokaság ajkán a csalódás moraja kél. Kiábrándulva oszlik széjjel a sokfejű tömeg: piszkos portéka a nyomtatott betű.

★

Elmult a nyár, a budaiak szüretre készülnek. Meleg napok járnak s minden ember víg. Csak Hess András mester ül szomorúan elhagyatott műhelyében. Félévig dolgozott két legényével reggeltől késő estig a nagy munkán; pünkösdkor fejezte be a budai krónika száz példányban való kinyomtatását, Karai László prépost jóvoltából, a ki a magyarok eme históriás könyvét ismerősei között osztotta

szét. S azóta semmi munkája sem akadt, egy huszlevélkés apró füzetten kívül; annak kinyomatásával ismét csak a jó Karai prépost bizta meg, a ki meg-sajnálta csüggedéseért. Hogy ne csüggedt volna el, mikor kincses Budavárában senkinek sem kell a nyomtatott írás. A Sziléziában hadakozó királynak harmincz íródiákja van Budán s ő szebbnek találja azok képekkel ékes munkáját az ő szintelen nyomtatásánál, mely, mi tagadás benne, nem való nagy urak kezébe. A munkás polgárok pedig nem pazarolják idejüket haszontalan könyvek olvasásával; hiába osztotta szét köztük a budai prépost a nyáron nyomtatott kis füzetkéket, melyben pedig Leonardus Aretinus oly meggyőző érvekkel hangoztatja a poéták, tudós munkák olvasásának szükségességét.

— Majd télen, kedves Hess, akadni fog munkád — biztatja meczénása, a fenkölt szellemű prépost. — Ilyenkor ráérnek az emberek olvasni.

Hess András kételkedve rázza fejét; tudja, hogy itt nem fog soha boldogulni. Nincs annyi tudós egész Magyarországon, mint egy-egy talián városban s a kik Budán laknak, hála Mátyás királynak, mind gazdag emberek, pompa, fény közepette élők. Nem fanyalodnak rá az ő formátlan betűire, mikor híres-nél-híresebb miniátorok czifra írásaiban gyönyörködhetnek. Két legénye már világnak indult, ő maga is vándorutra kelne, visszamenne Velenczébe, ha

a budai mesteremberek, megesvén a szívük elhagyatottságán, barátságukba nem fogadták volna. Faragó mester van legjobb szívvel hozzá s nálánál is jobban tartja vissza itten annak egyetlen szép viruló leánya...

— Jer a komám szüretjére, öcsém — toppant be műhelyébe egy szép reggel az asztalosczéh atyamestere.

Hess András betűket faragott unalmában; de leplezni akarta nyomorúságát s tagadóan rázta fejét.

— Nem mehetek el, urambátyám. Nagy munkát kapok a télen, sok betű kell hozzá.

— Eh, szófia beszéd — fakadt ki Faragó. — Lépj be az én műhelyembe. Télen-nyáron egyaránt léssen munkád. Ügyesen birkózol meg a fával; hisz esztergályoslegény is voltál valamikor. Dobd sutba azt a cifra csavarban végződő otromba szörnyeteget. Bolond német találmanya.

A tipografus szívéen erőt vett az indulat, hogy mesterségét gyalázzák; de aztán eszébe jutván, mennyi keserőséget szerzett ez neki csak eddig is, keresztül villant lelkén a gondolat, hátha igaza van az öregnek.

— Barnabás mester! — szólalt meg hosszú töprengés után. — Befogadnak a czéhbe? És... És ide adná nekem feleségül Böskét, egyetlen szépséges leányát?

— Ha kivágod a remeket, öcsém, minden meg lesz — vágott szavába Faragó s a tipografus fölvidultan szedte föl ünneplőjét, hogy az atyámessterrel a szüretre menjen.

★

Farsangkor vágta ki Hess András asztalos remekét. Formás almárium volt. Ajtószárnyait a velenzei mesteremberek módjára mozaikkal rakta ki, melynek czifraságait fabetűiből rózta össze, a mi az asztalosmestereknek és egyéb budai embereknek jobban tett a nyomtatott írásnál.

A PERZSA KÖVETEK.

Királyi lovasíjászok válogatott csapata kísérte föl a várhegyre a napkeleti jövevényeket s midőn a logódi kapun át egyenesen a királyi palota felé ügettek, az udvari kancellária háza körül tolongó budaiak figyelme egyszeriben feléjük fordult.

Mióta híre terjedt, hogy Ali bég, a szendrői basa rablóseregével Váradig merészkedett s a püspöki várost földulta, lakosait rabságba hurczolta, a budai polgárok nap-nap mellett nyugtalan rajokban lepik el szent György-piaczát. Mátyás király ismét Sziléziában hadakozik, a mely tartományát az osztrákkal szövetekezett Kázmér és Ulászló királyok árulók módjára megtámadták, jöllehet örök békét fogadtak a magyar királynak. Hadainak diadalairól sűrűn hoztak hírt a királyi kengyelfutók; a budai polgárok azonban jobb szerették volna, ha otthagytak lenyelt, csehet s hazajő és a török ellen visel háborút, a kitől kitelik, hogy egy szép napon Budát is körülfogja s ez Nagyvárad sorsára jut. Az ország-

gyűlés, melyen a király pedig csak biztosokkal képviseltette magát, egyetlen szóval sem rosszalta a sziléziai hadjáratot; a budaiak azonban akkor sem nyugodtak meg, midőn az udvari kancellária révén köztudomásúvá lőn az osztrák s lengyel fejedelmek békét kolduló meghódolása. Most pedig, mert nyilvánvalóvá lett, hogy Mátyás király ezután is Csehországban maradt, a cseh rendek zilált ügyeinek rendezése okáért, nőttön-nő a nyugtalan-ság. Szent György-piaczán esténként valósággal háborog a tömeg. Az udvari kancellária s a palota páncélos őrségét megkettőztették; de ki tudja, így is nem tör-e ki ma a forrongás, ha az őszi est szintelen szürkületéből kibontakozó szokatlan formájú jövevények szöveget nem ütnek az elégedetlen tömeg fejébe.

— Miféle szerzet ez? — kérdik egymástól az emberek.

— Nem látják, hogy törökök! — kiáltja egy katonaviselt polgár s a budaiak fölháborodnak.

— Hitetlen pogány becteleníti meg falainkat!

— Ki merte beereszteni a város kapuján?

— A várnagy bizonyára érdemesnek sem tartotta a város esküdteitől engedélyt kérni, hogy bejöhes-senek. Pedig tudta, hogy megérkeztek.

— Még testőrséget is kaptak!

— Hol a főbiró? Vonjuk felelősségre.

A zürzavaros lármán keresztül riantak föl e kiáltások:

— A várnagyhoz, a várnagyhoz! — ordítja egy érczes torok s az apró fekete paripákon nyargaló, színes lebernyegbe öltözött, turbános, szikár jövevények ezalatt keresztül robognak a királyi palota árkára boruló csapóhid deszkapallóján, melyet az utánuk rohanó tömeg elől hirtelen fölhuznak. A budaiak most a királyi kancellária felé fordulnak s méltatlankodva fogják körül a házat, míglen annak erkélyére nem lép az egyik tiszt, a város főbirájával egyetemben.

— Csönd! — rivall rá Olcsvay András az alatta háborgó tömegre mélységesen bömbölő hangján s hirtelen elül a zaj.

— Polgárok! — folytatja a főbiró. — A perzsa császár ő felsége küldte követeit felséges királyunkhoz, a kinek dicső hire elhatott messze birodalmáig, a hol a nap fölkel. Illő tisztelettel viselkedjék minden polgár a nagyságos jövevények iránt! Ők uruk nevében szövetséget kötnek velünk a török ellen.

— Hát nem törökök azok, komám — mondta Szabó József, a tekintélyes vinczellérmester katonaviselt szomszédjának.

— De hisz turbán van fejükön — szabadkozott ez s midőn a tömeg a főbiró szavára oszladozni kezdett, elhatározták, hogy mindaketten fölkeresik

Albinus doktort a dominikánusok tornyos házában, melyet a budaiak büszkén egyetemnek neveznek, noha az iskola, melyet Mátyás király ott elhelyeztetett, fakultások dolgában még csak a tervezés stádiumában áll. Albinus doktor világi ember létére is híres volt a régiek s a jelenben élő népek körül való bőséges tudományáról s a kívánt fölvilágosítással most is szívesen szolgált a hozzáforduló kíváncsi két polgárnak.

— Tudják kigyelmetek — mondta nekik — a perzsa is muzulmán hitű, a török is. De olyan a köztük való különbség, mint a keresztényeknél a katolikusok és az eretnekhitű husziták között.

— Hát melyik az eretnekhitű muzulmán? — kérdezte Szabó, a vinczellérmester.

— A török, amice, természetesen. Hiszen rabolni is úgy szokott, mint a huszita zsebrákok.

— Megértették-e, a mit mondtam? — kérdezte aztán tőlük Albinus doktor, a ki kézzel fogható módon szeretett magyarázni mindent.

Barabás mester, a vinczellér szomszédja, értelmesen igent bólintott fejével, egyben elhatározta, hogy nem fogja véka alá rejteni a bölcseséget, melyhez a tudós jóvoltából jutott...

Másnap hire terjedt a közönséges polgárok közt, hogy a perzsa követek ama bizonyos katolikus muzulmánok közül valók, a kikkel barátkozni

keresztény embernek nem illetlen dolog. S innentől fogva nap-nap mellett korán reggel egész sereg polgár intézett ostromot a királyi vár csapóhidja ellen. De nem ellenséges indulatból tették; nem törődött itt már senki azzal, hogy Mátyás király csak tavasszal tér vissza Budára, mikor a perzsa császár képében oly hatalmas szövetségese támadt, hanem a perzsa követek szállására törekedtek, a kiket egymásután egész napra szóló vendégségbe hívtak. Zoro és Aszvér pedig, a híres Uzon Haszán perzsa császár két főkapitánya, engedett a szives meghívásoknak. Uruk parancsára tették, a ki szivükre kötötte, hogy mindenben a vitéz magyar nemzet kedvében járjanak, ha kell szokásaiban is osztozkodjanak; mert ha Mátyás király nem köt velük szövetséget, véget vet a perzsa birodalomnak a gyülölt szunita muzulmán szultán.

Kitavaszkodott. A várhegy körül hatvanezer fegyveres ütött tábort: a fekete sereg s a főurak bandériumai. A Rákoson ezer szekér áll élelemmel megpakodtan, indulásra készen. A Duna tükrén sűrű rajokban vonulnak föl a tornyos dereglyék, az ágyúkkal s egyéb ostromló szerszámokkal felszerelt természetes gályák. A várbeli utczákon dübörögve döcögnek tova a hatosfogatoktól vont óriási ágyuk, melyeket az alsóvárosban öntöttek a budai harang-

mívesek s melyeket a külföldi követeknek mutogat a király. S a pápai és az egyéb külföldi követek mesés dolgokat írnak a török ellen való hadikészületeiről.

Két hete, hogy Mátyás király hazajött. Az oláh vajda követe után, a ki hűtlenné lett ura, Magyarország örökös vazallusa nevében bocsánatot jött kérni, a perzsa követekkel is egyességet kötött. Zoro vezér már vissza is tért hazájába, hogy hirül vigye urának a magyarok török ellen indulását. Aszvér itt marad, míg a magyar sereg fölkerekedésének napját meg nem tudja; akkor aztán lóhalálában hazájába siet, hogy a perzsa császár a magyar királylyal egyszerre üssön rá a közösen gyűlött török országára. A keresztény fejedelmek követeivel egyforma bánásmódban van része a királyi udvarnál, a perzsa főúr azonban azóta, hogy társa elment, még sűrűbben fordul meg Szabó József, a vinczellérmester házában. Órákig is elüldögél annak Dunára néző üveges tornácán. Türelemmel hallgatja a vinczellér tücsköt-bogarat összehadaró beszédét, úgy is csak minden tizedik szavát érti meg; félév alatt nem sokat tanult meg magyarul. Szabó mester azonban nagy megtiszteltetésnek veszi a napkeleti jövevény látogatásait s kötelességének tartja, hogy jól tartsa beszéddel, ha meg sem érti. Aszvér tekintete ezalatt a mesterember leányának üde alakján csüng, a ki a tornác végében sző

hófehér vásznat s miközben a vetélőt függén jobbra-balra hajítja, szemkápráztató csillogásra kél dús fürtökben formás vállaira omló aranyszínű haja. Aszvértnek eszébe jut, hogy messze keleten, az ő hazájában szinpompás szőnyegekbe szőnek ilyen aranszálakat; mily boldogság lehet, ha az ember ilyen tiszta aranszőnyegbe temetheti arcát? Szive buzogni kezd, valahányszor a lány tekintete reá téved, de nyugodt arcán egyetlen redő sem moccan meg. S Szabó Magdolnának, a serdülő bájos leánynak olybá tűnik föl az olajszínű, mandolaszemű jövevény, mintha Zsigmond király ércbe öntött alakja ülne ott apja mellett; a szobor szent György-piaczának kellő közepén áll...

— Éjjel szállnak hajóra a király előőrsei. — E hír terjedt el Buda utczáin késő délután. S midőn Szabó Magda estefelé ismét a tornácra jött, ott látta Aszvért, az üvegfalhoz támaszkodva, tarka burnuszában, pirosfezes turbánjában. Csak délelőtt volt náluk s a lány most kíváncsian nézett rá.

— Eljössz velem, Magda? — kérdezte tőle töredezett magyar nyelven Aszvér.

— Hová?

— Visszamegyek oda, a hol a nap fölkel. Magammal vinnélek.

A leány nem tudott szóhoz jutni meglepetésében s a perzsa meghatottságtól remegő hangon folytatta:

— Elkérlek apádtól. Csak három feleségem van még; de te leszel azok úrnője is, az enyém is.

Magda sikoltva rohant a szobába. Aszvér csodálkozva nézett utána s akkor sem értett semmit, mikor Szabó mester földühödten kijött s méltatlankodva zudította rá a kifakadások özönét, a miért magát katolikus muzulmánna adta ki, pedig épp oly alávaló, épp annyi feleséget tartó, mint az eretnekhitű török...

Kívülről harsonaszó hallatszott. Aszvérnek eszébe jutott, hogy már négy nappal ezelőtt tudatták vele a magyar hadsereg török ellen való elindulásának idejét.

— Bolond, a ki bort iszik — mormogta szülőtte nyelvén s csalódottan elment...

A perzsa császár pedig csak akkor tudta meg, hogy Mátyás király seregével a török ellen indult, midőn a magyarok Szabácsot már megvívták s a törökkel békét is kötöttek; s midőn ő hadaival keletről ütött be a szunita szultán birodalmába, az egész seregével vetette rá magát: a perzsákat szét-szórta, Aszvér is ott esett el; Uzon Haszán ő fel-sége visszavonult s azzal vigasztalta magát, hogy elhamarkodta a dolgát s majd visszaadja a kölcsönt dicső Mátyás király, kinek hite napkeleten túlra is terjed.

SÁMBOKY VENDÉGEI.

Nemes Korotnoky Benedek, a kit másodmagával Sárosvármegye küldött fel a budai országgyűlésre — mert a nemesség fejenként való megjelenése Mátyás király idejében nem volt többé szokásban — megtoldotta itt tartózkodásának idejét néhány héttel, hogy Buda töméntelen látnivaló, híres-nevezetes dolgait megtapasztalja. Megyéjebeli társa, a többi deputátus ismerősök mind eltávoztak már; ő azonban fáradhatatlanul rója tovább Buda utczáit. Szállásadó gazdájánál is jó módban lévén része, eszébe sem jut még, hogy a hazamenetelre gondoljon. Ki tudja, mikor kerül föl ismét az ország szívébe, a kincses nagy városba, melynek hegyen elterülő, palotákkal teleépített törzsökéből, egymást keresztezve s a várhegy oldalait is ellepve, nyúlnak le az utcák, mint valami óriás karjai az épületek szakadatlan tömegeivel telehintett völgyekbe. A völgyek különböző néven nevezett helységei is immár egygyé olvadtak s a háztenger, mely-

lyel a falakkal övezett Budavárát körülfogják, oly terjedelmes, hogy a hegytetőn égfelé törekedő toronyok legmagasabb erkélyeiről sem éri el emberi szem végét, ha csak nem azt, mely a Duna partjába ütközik...

Csipős őszutói reggel volt. Korotnoky Benedek prémes bekecsébe burkolózva ácsorgott Sárkányölő szent György-temploma előtt. Körülötte dübörgő zajjal lüktet a főváros mozgalmasan pezsgő élete; megszokta már s zavartalan gyönyörködik a szabaddon álló kicsiny szentegyház lehellétszerű finomsággal kimunkált, csúcsos ivekkel ékes faragványai-ban, a véges-végig kőből faragott karcsú toronyban. S midőn e remekmű nézésével betelt, Nagyboldogasszony piacza felé fordul, hogy szekerest fogadjon Ó-Budára, mely hajdan nevezetes város főtemploma hír szerint még nagyobb és ékeesebb a kassai németek szent Erzsébet-egyházánál.

A szent György-piaczára torkoló-utcza sarkán azonban ismét megragadja figyelmét a gyönyörű új ház, mely olasz módon épült: egyenes vonalban záródó faragványos párkánynyal, márványbafoglalt négyszögletes nagy ablakokkal, félkörives kapuval, melynek márványnyal kirakott ajtófélfjén aranybetűs apró írás csillogott. Korotnoky odalép, hogy elolvassa s aztán elcsodálkozva morfondírozni kezd magában.

— Palatium Alberti Sámbooky civis civitatis Budensis. Hm! Nem atyámfia-e? Nagyanyám Sámbooky-leány volt. Zsámbékból szakadt a huszitaverő Korotnoky Balázsszal a mi vidékünkre. De hát akkor miért is nem írja ki Albertus a prédikátumát neve elé. Csak nem büszkébb czivis létére, mint arra, hogy nemes ember?

A fiatal vérű követet elfogta az ingerültség; fölháborodva lépett be a kapun, hogy számon kérje a ház lakójától, a miért a nemesi virtus ellen vétett; mert tudomása szerint a zsámbékiakon kívül Sámbooky nevet nem visel Magyarországon halandó.

A márványkoczkákkal kirakott pítvaron czifrán felöltözött cseléd rohant keresztül, de ügyet sem vetett a jövevényre. Lázás sürgés-forgással látott dolga után itt most minden épkézláb ember: hatalmas vendéget vártak délre. Ősi szokás szerint, mire a must kiforr, ujborkóstolás okáért egy-egy tekintélyes budai polgárt látogat meg évenként a király, föltéve, hogy ilyenkor itt tartózkodik. Az országgyűlés berekesztése óta ismét Budán lakik Mátyás király s nem is megy el innen addig, míg jegyese, arragóniai Beatrix hercegnő, a kiért már elindult a király követsége, át nem lépi az ország határát.

A szép menyasszony várásának izgalmai közepette sem feledkezett meg a király a budaiak hű-

ségéről, a privilégiumszámba menő ősi szokásról s ezúttal Sámbookyra esett a magas megtiszteltetés, a ki Bolognában hallgatta a jogi tudományokat s visszatérvén, szülei örökében, a Sassadon túl fekvő óriási terjedelmű szőlőkben gazdálkodott.

A tisztos budai polgár a nagy szobában nyugodtan föl és alá járva várta királyi vendégét; Korotnoky az első kezeügyébe eső ajtón nyitván be, hozzá került s a velencei tükrökkel, a cifrán faragott mennyezettel, nehéz, de formás tölgyfabutorokkal, hímes szőnyegekkel ékes szoba láttára nyitva felejtette az ajtót is, a száját is.

A ház ura feléje ment, a jövevény megmondta, hogy ki legyen s mi járatban legyen, a nélkül azonban, hogy a korholásra, melyre készült, csak gondolt is volna.

— Rokonok vagyunk, — felelte Sámbooky szives mosolytól sugárzó arczczal s betevén mögötte az ajtót, leültette váratlan vendégét.

— A főispánnak sincs külön lakása nálunk — suttogta ez s tudván, hogy mi a tisztesség, fennhangon folytatta a sok ékességnek dicséretét.

— Hogy vagytok odaát a messzi végeken? — vágott szavába a tisztos öregúr s türelmesen hallgatta, a mit jó távoli rokona beszélt a maga körülményeiről, az öreg Péchy betegségéről, a minek következtében helyette ő került föl az országgyű-

lésre, Budán szerzett tapasztalatairól, a királyról, a kiről lehetetlen, hogy meg ne emlékezzék, ha két igaz magyar összejö. Sámboekynak jól esett hallgatnia a fiatal nemes lelkes beszédjét s eszeágába sem került, hogy a király várt látogatásáról szóljon neki. Még kerekét oldana meglepetésében. Vagy azt hihetné, hogy ki akarja adni az útját e lehetetlen hírrel. Mert, hogy annak tartaná, kitünt Korotnoky következő szavaiból.

— Miért nem használja nemesi prédikátumát, urambátyám ?

— Elég dekórum nekem, hogy budai polgár vagyok.

— No de mégis. Tudom, hogy nagy azoknak becsületük. Hanem nemes ember létére a király színe elé is bármikor járulhat.

— Hát te már voltál nála vizitába ? — pattant föl az öreg. — Hát azt hiszed, hogy Mátyás király kutyába veszi a polgárt ? No majd meglátod...

A szelesen ajtóstul berohanó Ágnes, hajadon leánya szakította félbe Sámboeky tréfásan ingerült szavait.

— Jön ! — kiáltotta lelkesedve s azzal futó tekintetet vetve a fiatal vendégre, tovább surrant a szomszéd szobába.

Korotnoky szemében fölcsillant a tűz; mohón nézett utána. Ennivalóan kedves volt az izgatott-

ságtól kipirult szépséges leányzó. Az utcáról tompa morajként szűrődött be az összeverődő nép éljenzése; de ő észre sem vette, azt sem, hogy Sámbooky kisiet az ajtón. Úgy tűnt föl neki, mintha most is látná a lányt, mintha képe a szívébe vésődött volna. Fején keresztül cikázott a gondolat, vajjon hányad iziglen is rokonok ők; mert más nem lehet, mint Albert bátyja leánya. S alighogy ötödiziglen vette számba atyafiságát, anélkül, hogy Ágnesre rákerült volna a sor, ellepte agyvelejét a vér az ajtón betoppanó Mátyás király láttára. Az országgyűlés berekesztésekor látta először és utoljára, mert a dietán csak biztosai voltak jelen; de rögtön ráismert s zavarában hátra felé huzódott az asztal mellől.

Sámbooky méltóságteljes hódolattal tolt széket fölséges vendége elé s a szomszédszobából egymásután vonultak be diszruhás szolgálói óriási ezüsttálczákkal, melyek velencei kristálybillikomokkal, arany boroskancsókkal, hidegétkes aranytálakkal voltak megrakva.

A király jóízűen falatozott s közben Sámbooky családjáról kérdezősködött.

A fal mellé lapuló Korotnokyi elámulva hallgatta a polgár bátorságos feleleteit, nézte biztos mozdulatait, a mint három billikomba újbort föltött. Ekkor lépett a terembe Sámbooky felesége s Ágnes.

A tisztes matróna s egyetlen leánya hódolatteljesen bókolt. A király talpra állott, megczírogatta a szép leány arczát s a két nő egészségére emelte poharát.

— Kié a harmadik? — kérdezte a király a tálczán maradt teli pohárra mutatva a Sámbooky másik vendége felé nyújtotta jobbját.

— Az unokaöcsém, felséges uram. Követként került föl Budára.

— Kis-Szebenben lakom, feleséges királyom — felelte Korotnoky előre lépven, Mátyás király kérdésére, miközben meghatottságtól remegett a hangja.

— A legkisebb királyi városom — mondta mosogva a fejedelem.

— S a leghivebb felséges királyához, — koczkáztatta meg a szót szülővárosa érdekében a követ, a ki bátorságra kap Ágnes leányasszony reá eső rokonszenves nézésétől.

— Igaz! — évődött a király. — Most is megtiszteltek instancziával. Vásári privilégiumot kérnek. Megadom. Vidd el magad nekik. Papirost, Sámbooky. Megírjuk itten.

S mialatt a tisztes patriczius utána látott az írószerszámoknak, a király Korotnoky Benedeket ostromolta pattogó kérdésekkel. És tetszett neki helytállása, s hogy nem süti le szemét izzóan szúrós tekintetétől, mint sok más alattvalója.

— Megnősültél-e már? — kérdi hirtelen tőle a király.

— Nem értem rá, felség. A zsebrákokkal verekedtünk mindeddig.

— No de hiszen Budán béke van. Sok szép leány is. Nézd, itt is egy — mondotta a király s a biborszinre piruló Ágnesre mutatott.

Az ismét visszajövő Sámbooky a király elé tette az írószerszámokat; ez markáns vonásokkal szántott végig a papiroson néhány sort. A kis pecsétjével ellátott szabadalom-level pedig imigyen végződött:

«Datum in palatio cuiusdam Alberti Sámbooky civis civitatis Budensis.

Anno 1476. XI. 20. Mathias rex».

Egy negyedóráig időzött Mátyás király Sámbooky házában. E rövid látogatásáról is emberöltőkön át emlékezett meg egy egész város s egy virágzó nemzetség: Kis-Szeben város, mely oly szokatlan módon jutott hiányzó privilégiumához s a Budán élő Korotnoky-nemzetség, melynek első itt letelepedett őse Korotnoky Benedek volt, a ki Sámbooky Ágnest feleségül vette volt.

A KIRÁLYNÉ MADONNÁJA.

I.

Lágyan megkonduló harangszó töltötte be hirtelen az évszázados rengeteget s az erdei úton hallgatagon fölfelé igyekvő lovascsapat meglassította ügetését.

— Elkéstünk! — szólalt meg nyergén hátrafordulva Dédes Miklós, Mátyás király kamarása.

Bakócz Tamás, ó-budai kanonok, némán int, hogy nem baj s az oldalán ügető olasz lovag felé fordul, a ki nyugtalanul fürkészte, hogy honnan jó a harangszó.

— A Hórára gyülekeznek a hegyi szerzetesek. Mire a kolostor alá érünk, talán vége is lesz az officiumnak.

Bandini Jakab, a jövőendő magyar királyné udvarmestere, a kit a nápolyi király jó eleve Magyarországba küldött, hogy leányának lakását a budai várpalotában lehetőleg olasz izlés szerint rendeztesse be, kedvetlenül ránczolta össze homlokát.

Estharangszóval ismét a várban szeretett volna lenni, vendégségbe volt hivatalos, mint nap-nap után szüntelenül azóta, hogy magyar földön vetette meg lábát. Mióta híre terjedt, hogy Beatrix nápolyi hercegnő lesz Magyarország királynéja, minden taliánnak nagy lett a becsülete e hazában s a nápolyi udvarból jóelőre ideszakadt lovagokat egymással versenyezve látták vendégül a Budavárban palotával biró főpapok, főurak. Bandini lovag mód fölött mulatós kedvű volt s bűnnek tartotta volna elmulasztani egyetlen meghívást is...

— Lassabban lovag úr — kiáltotta utána Bakócz. — Míg közös imáikat el nem végezték, úgy sem kerülhetünk a barátok színe elé.

Az erdei út fordulójánál egész pompájában föl-tárult a lovasok szeme előtt a szent Lőrinczről elnevezett pálosrendű kolostor, mely karcsú toronnyal, czifra faragványokkal ékes, csúcsíves templomával, az ehhez fűződő hatalmas épülettömegével, mint valami büszke fejedelmi vár meredt a magasba a nyereg ölén, mely a budai hegyek két nagy ormát összeköti. S láttára Bandini Jakab meg-eresztette lova kantárszárát, hogy hamarább ott legyen. Csak a mire a melléje ugrató Dédes Miklós is azt erősítgette, hogy közös imáikban a király sem zavarja meg őket s türelmesen várakozik, ha ilyenkor téved feléjük, állapotodott meg, hogy a ka-

nonokot s a nyomában lovagló csatlósokat be-
várja.

— Sehol sem olyan nagy urak a szerzetesek,
mint ez országban — mormogta kedvetlenül.

— Isten szolgálata előbbre való a királyénál —
felelte Bakócz. — Igaz, hogy szent Pál rendje is,
minden egyéb szerzetnél nagyobb becsületnek
örvend minálunk. Az egyetlen magyar eredetű
szerzetesrend ez s tagjai vallásosságuknál s tudo-
mányuknál fogva egyaránt kiválóak.

— Művészetüknél fogva is! — fűzte tovább a
szót, hogy kísérlőinek kedvében járjon Bandini,
kit épp e miatt vezetett ide a király bizalmas em-
bere: Bakócz s a kamarás. Úrnője hálózának a
butorzata Mátyás király parancsára csupa budai
mesterember műhelyéből került ki; a kényes izlésű
talián loagnak kénytelen-kelletlen, de el kellett
ösmernie, hogy remek portéka mind. Csupán a
királynő használatára szánt ima-zsámoly Madonna-
képét találta türhetetlennek s Firenzéből akart ho-
zatni egyet; a király azonban határozottan kijelen-
tette, hogy idegen kéznek egyetlen ecsetvonását
sem tűri meg abban a teremben, a melyet útban
levő fejedelmi menyasszonyának rendeztet be.
A pálosok budai hegyekben fekvő anyakolostorát
kellett fölkeresnie, a hol a barátok között fölös
számmal vannak, a kik a szépmesterségek egyiké-

vel vagy másikkal foglalkoznak, különösen a képírásban és faragásban járatosak s szentképeikhez fogható remekművek csak elvétve kerülnek ki a budai mesterek műhelyéből.

A templom oldal-portáléjához vezető lépcsőhöz érvén a lovasok egymásután leszálltak paripájukról, Bandini ásítva nyujtogatta ki a hosszú lovaglás közben elzsibbadt tagjait s midőn a szaggatott morajként a magasból alászűrődő rezonzóriumoknak mintha sehogysem akarna vége szakadni, ismét fecsegni kezdett. A két magyar úr, ki gondolatokba mélyedten, levett süveggel kezében várta a *Vesperae* végét, rosszkedvűen hallgatta az olasz léhaságait: szerzetesekről szóló tréfás történeteket mesélt el, a melyeken hazájában úri palotákban is jól mulatnak az emberek, s a melyek, a pálosokra vonatkoztatván azokat, az ilyenekhez nem szokott Dédes Miklós csendes természetét is kihozták sodrából.

— Ne adjon rossz példát szolgálainak, lovag úr — mondta neki a vigyorogva fülelőcsatlósokra mutatva.

— Hallgassa, ez kegyelmednek szól — folytatta Bakócz ingerülten, midőn az olasz erre még pajkosabb tréfákra vetemedett.

A templomban énekszó riant föl, a száznegyvenedik zsoltárt énekelték, Dávid könyörgését, a melyben gonosz nyelvű ellenségeitől való szabadulásért esedezik Istenhez. Az óriási csúcsívű ablakokon ke-

resztül tisztán szűrődött ki a zsoltár minden szava s Bandini lovag zavarodottan elhallgatott. Merő véletlen volt, hogy szíven találta az énekszó; minden léhasága mellett is babonás természetét azonban nyugtalanságba ejtették a versek, a melyek az álnok emberekről szólnak, a kiknek ajka alatt kigyóméreg vagyon. Úgy rémlett neki, mintha megérezték volna, hogy tiszteletlenül beszélt ellenük s az ő fejére hívnák az átkot a kórusban éneklő szerzetesek a zsoltár végső verseivel s még akkor is kővé dermedten állott helyén, mikor az énekszó elhalt s a kolostorhoz vezető keresztboltozatos folyosó nyílt árkádjai alatt hosszú sorokban tova tűntek a csel-láikba visszatérő hófehér csuhás barátok.

— Fölmehetünk! — szólalt meg Bakócz Tamás.

Bandini összerezzent s föleszmélvén kínzó gondolataiból, társai példáját követve, lován termett. A hegyoldal fon felé kigyózó rövidke útra tértek, a melynek végében, magától is észrevevén, hogy udvarbeli vendégek váraкоznak lenni, mindkét szárnyát föltárta a kolostor kapujának, az ennek őrzésével megbízott pálosrendű testvér.

II.

Gyönyörű nyárutói délután volt, a még mindig friss színben pompázó s bükkal vegyes tölgyfa-erdő lombtengerén smaragdszínben ömlött el a

nap ragyogó világa s messze, Szent-Pál völgyének a végén túl mint valami aranszinű fátyollal letakarva, ragyogott rézsütosan reá eső sugaraiban Budavára csillogó ormaival, falainak a távolban lágyan elmosódó zeg-zugos körvonalaival.

László testvér cellájának az ablakában ült, pulpitusa mellett, a mélynek lapján kifestett pergamén-árkus terült el. Tenyéryi inicziálét festett, a nemrégiben elhunyt szentéletű szerzetes, Báthory László magyar bibliafordításának írott textusához s a kezdő betű szárai közé Budavára szemei elé táruló szépséges képét szőtte be Jeruzsálem ábrázolása gyanánt, a mint hogy a margóra is csupa olyan dolgot rajzolt miniumfestékbe mártott ecsetével, a mi ablaka alatt szeme elé tárult: tölgy- és bükkfa-lombot, erdei virágot, ágról-ágra szálló erdei madarat, fa kérgén tova kúszó rött mókust. Csak a szentek, Krisztus Urunk s a boldogságos Szűz alakját festette úgy, a hogy azt gondolataiba mélyedten megálmodta s a hogy arra a szentkereszti kolostorban a jó András atya megtanította, a kihez az ottani pálosok révén Budáról került át, nem tudván elviselni mestere durva bánásmódját az ötvös-utczai műhelyben, a hol ágról szakadt árva gyerek létre a városi magisztrátus helyezte el, hogy munkás tagjává neveljék a budai festők, képfaragók és kőművesek egyesült czéhének.

A jó pálosok fölismervén Isten adományozta tehetségét s jó erkölceit, szívesen fogadták maguk közé novicziusnak s hogy beváltotta a hozzája fűzött reményt, szent Lőrincz kolostorába küldte a rend provinciálisa, a melynek megüresedő czelláit kezdettől fogva a legkiválóbb pálosokkal töltötték be, lévén e kolostor mindenkor kedvencz pihenő helye a környéken vadászó királynak s nyugalmat adó helye udvarának s az ország legjobbainak is...

A kolostor belső udvarának keresztboltozatos folyosójáról, a melyre czellájának ajtaja nyílt, léptek kopogása hallatszott s kis vártatva egyre közeledő élénk beszélgetés. Mélységes csend környezte naphosszat László testvért munkája közben, a kolostor e legszélsőbb szárnyában alig fordult meg idegen; a hirtelen lárma hallatára most megakadt a keze s ő önkéntelenül is az ajtó felé fordult.

— Pompás munka! — hallatszott kívülről az olasz szó s nyomában latin nyelven a perjel magyarázó szava.

László testvér elpirult; az ő művét dicsérték. A remete szent Pál életét és halálát feltüntető s a folyosó falát díszítő freskóképek utolsóját ő festette. E mű a szent tetemeit Budáról a hegyi kolostorba hozó fényes proczessziót ábrázolta, mely közel száz

éve esett meg, alakjainak életteljes tömegével azonban úgy hatott, mintha mestere szeme előtt csak tegnap vonult volna el az egész, a koporsót hozó szenátorok mögött a régóta porladó Nagy Lajos királylyal, a ki nagy áron váltotta magához a velen-
czeiektől a szent ereklyéket, hogy azokkal szeretett pálosainak kedveskedjék.

A ki pedig László testvér műve fölött elragadtatásának adott kifejezést, a két magyar főúrral a kolostort keresztül-kasul járó Bandini lovag volt. A talián komolysága, belépven a kolostor kapuján, még nagyobb lett. A fogadására siető szerzetesek tiszteletet gerjesztő alakja, szerény és lekötelező viselkedése lefegyverezték volna léha kedvét, ha nem is teszi elgondolkodóvá a zsoldár, a melyet a templom-lépcső alján végig hallgatott. A kolostor templomában, keresztboltozatos folyosóin, fogadó- és étkezőtermeiben lépten-nyomon föltűnő művészi alkotások, nagy sokaságukkal s remek kivitelükkel egyaránt váratlanul lepték meg a kényes izlésű olaszt, a ki ennél nagyobb és méltóságtelje-
sebb pompával Itália híresnél-híresebb kolostorai-
ban is alig találkozott. Remete szent Pál faragott képekkel díszített vörös márványkoporsója előtt, a melyet a félszáz éve e kolostorban meghalt Márton testvér készített, az ereklyéknek járó köte-
les tiszteletről is megfeledkezik, ha Bakócz Tamás

térdre nem borul a magas oszlopokra helyezett tumba előtt levő oltár lépcsőjén. A csupa magyar szenteket s az ezek nevezetes cselekedeteit ábrázoló szobrokat és festményeket sorra vizsgálta s ha nem is dicsekedhettek oly ékes, gömbölyded formákkal, mint a minőkkel akkoriban már Itália szerte remekeltek a pogány minták után induló mesteremberek, a pálosok keze alól kikerült művészi alkotások tele voltak lélekkel, étellel s minden alakjuk azt lehelte, hogy mélységes vallásos buzgalom hatotta át a szerzetes-mestereket, a midőn műveiket kifaragták vagy megfestették. Mire a kolostor belső udvarába értek, Bandini lovag, a ki a művészi alkotásokon épp oly szeretettel csüngött, mint testvérbátyja, a híres humanista a tudományokon, végkép megfélekedezett arról, hogy estére vendégségbe hivatalos.

— E kép mesterét ajánlja a Madonna megfestésére, tisztelendő atyám? — kérdezte a remete szent Pál életét föltüntető freskók utolsójára mutatva a perjeltől, s a midőn ez igenlően bólintott, arra kérte Bakócz Tamást, hivatná ki s beszélné meg vele, hogy minőnek óhajtja a királyné Madonnáját Mátyás király is.

Özséb atya, a kolostor főnöke, kihúzta övéből a kulcsot, a mely a mindig becsukott czellák összes ajtó-záraiba egyformán illik, benyitott László testvér-

hez s a vendégek színe elé vezette a festő számaival kezében pulpitusa mellől alázatosan elébe siető képművész barátot.

III.

A kolostor lakói már nyugalomra tértek, midőn Bandini lovag a két magyar úrral ismét paripáján termett. László testvér ablakából nézte, mint ügetnek tova, tűnnek el a völgybe vezető erdei út sötét lombboltozata alatt s úgy rémlett neki, mintha a távozó vendégek magukkal vinnék lelke nyugalomát . . .

Leszállt az éj, a kristálytiszta égen ezrével gyúltak ki a csillagok. Szent Lőrincz kolostorára hangtalan csönd borult. László testvér megfeledkezve a rend statutumairól, hogy a kompletórium végétel kemény ágyán a helye minden barátnak: ablakán kihajolva, a hűs éjszakai szellőnek tette ki forró fejét, a melyben egymást kergették a gondolatok, egymásután újultak meg a szavak, Bakócz Tamásnak az idegen lovag óhaját tolmácsoló szavai:

— Úgy fesse meg a boldogságos Szűzet, tisztelendő testvér, a milyen volt vagy lehetett, mikor a földön járt. Ne a mennyek királynéját ábrázolja a kép, hanem az Isten anyját, a mint a gyermek Megváltót büszkén s szeretettel kebléhez szorítja. Ne

legyen alakja csupa lélek. Valamiként a szentek földi maradványainak a tisztelete illő, akként a mennyek királynéjának minden a közönséges halandóban is megnyilatkozó ember vonása. Legfőképpen anyai szeretete. Ennek tiszteletét terjesztik a talián piktorok Madonna képeikkel. Ilyen képet óhajt jövőendő hitvese számára felséges urunk, Mátyás király.

Mintha villám sujtott le volna rá, úgy rendült meg egész valójában az utolsó kijelentés hallatára László testvér. Magában való bizalma csekély volt; nem hitte, hogy képes megfelelni a megbízásnak, a melylyel a három vendég hozzája fordult, s el akarta hárítani magától. Soha sem festette másként a boldogságos Szűzet, mint aranyglóriában, teljességgel átszellemülten, az egek királynéja, Magyarország pátronája gyanánt s ha tudós hírében álló egyházi férfiú is biztatta rá, azt hitte, szentségtörést követ el, ha földi Madonnát fest, a nélkül, hogy ily föladattal megbirkózni valamikor alkalma lett volna, ennek módját mestertől vagy mintáról elleshette volna. Nem hitte, hogy földi asszony képén vissza tudná tükröztetni istenanyai mivoltát a boldogságos Szűznek, a ki iránt miként testvérei remete szent Pál rendjében mind, határtalan tisztelettel és rajongással viseltetett, a kinek képe egész valójával úgy vésődött a szívébe, a hogy társai ősidőktől fogva

festik s ettől el nem térnek, még ha jobb és szebb alkotásra is képesek lennének, nehogy a föltűnés vágyának, a hiúságnak csak árnyéka is érje őket, a kik önmagukat megtagadva egyedül Istent szolgálják minden cselekedetükkel.

Isten szolgálata ez is, villant keresztül aztán a gondolat lelkén, mikor perjele, Özséb atya nem tett ellenvetést; midőn pedig nyilvánvalóvá lett, hogy maga a király kéri erre rendjét, gyökeret vert szívében a meggyőződés, hogy ha gyöngye is ereje hozzá, meg kell próbálkoznia ezzel s engedelmeskednie a rendnek, a melynek nevében a perjel e súlyos feladatot reá hárította . . .

S most kétség marczangolja szívét, képes lesz-e csak kis mértékben is kivívni a nagy király megelégedését, a kinél lelkesebb pártfogója s nagyobb jóltevője rendjének még nem volt, a ki hadaival diadalmasan világot bejáró útjában bizonyára akadt már nagy nevű talián mesterek remekeire is. Ez idegen mesterek híre napnyugattól, napkeletig terjed s a világtól csaknem teljességgel elzárt pálos kolostorok csöndjébe is elhatott a nélkül, hogy a képíró barátok még csak sejthetnék is, hogy ezt minek köszönhetik. László testvér lelkében csak most kezd derengeni e dolog s szíve hirtelen elborul. Úgy rémlik neki, mintha rossz jel volna az idők e jele, hogy az emberi vonásokat fölébe helye-

zik az égieknek; nyomban rá ismét önmagát kordolja kevélységeért, hogy megbotránkozik azon, a miben erre okot Özséb atya sem talált, a ki pedig a hit dolgában nálánál, az ennek titkaiba még egészen be nem avatott egyszerű megtért testvérnél mérhetetlenül följobb áll nagy tudományával . . .

— Uram Jézus, ne hagyj el! — suttogja a barát lelke inségében s a hirtelen kerekedő éjszakai szél fuvalmára fölzúg a rengeteg, mintha ez is sóhajtoznék.

László testvér fölegyenesedik, szeme tétován révedezik el a holdfényben úszó táj fölött, csak most ébred tudatára annak, hogy éjjél is elmúlt s midőn szive háborgása most sem csillapodik le, czellája mélyébe húzódik s az ágya fölött függő feszület elé borul. Lelke mélyében buzgó ima fakad: szabadítsa meg Isten kínzó gondolataitól, kételyeitől, erősítse meg a nagy munkához, a melyet nem a maga erejében való bizakodás, hanem csak az engedelmességnél fogva, melyet a szerzetbe lépván fogadott, vállalt el a király embereitől perjele számára; vezesse kezét, miközben a királyné Madonnáján dolgozik s ha siker koronázza fáradságát, ne szolgáljon ez a maga, sem szerzete, hanem egyedül az egek Ura és a mennyek királynéja dicsőségére . . .

S mire a Primára hívó harangszó megkondult, László testvér megkönnyebbült szívvel emelkedett föl s meggyújtván mécsesét, czellája ajtaja elé állott, hogy az előtte elvonuló barátok sorához csatlakozzék.

A szerzetesek lobogó mécsesekkel kezükben szótlanul vonultak végig a folyosók egymásba kapcsolódó utján; az erdő sűrűjéből kiemelkedő templom üvegfestésű képekkel ékes, czúcsos ívű ablakai kivilágosodtak s kis vártatva fölzendült az éjszaka csöndjében az ének s a félszáznál több kebelből kitörő szavára ijedten rebbentek föl a közeli fákon pihenő madarak, surrantak tova a rengeteg mélyébe az erdei kolostor körül settenkedő vadállatok, miként a kísértések is, ha erős szív Istenhez való buzgó könyörgésével úzi el azokat a megpróbáltatások nehéz óráján.

IV.

Jeromos testvért nem igen áldotta meg Isten: szellemi javakkal s jóllehet tonzuráját környékező hajkoszorúja már őszülni is kezdett, még sem vitte többre a rendben a kapuőrzés tisztjénél, meiyet, nem lakozván semmi nagyravágyás benne, egész odaadással töltött be, mint minden pálosrendű barát a följobbvalóitól reá bízott föladatot.

Csekélysege tudatában s mivel rendtársaival

szemben minden ízében alázatos volt, sohasem vegyült el a többi testvérek közé, valahányszor ezek ebéd után istenes vagy tudományos beszélgetésbe elegyedtek egymással; az asztali áldás nyomában rögtön a kapu mellett lévő czellájába huzódott s legföljebb Mihálylyal, a kolostor egyetlen világi lakójával, a ki a barátok mindenes legénye volt, cserélte ki gondolatait. Most is egymás mellett ültek s a királyi udvar három kiküldöttjéről folyt a szó, a kik az clötte való napon meglátogatták őket.

— Mi járatban lehettek? — tünődik a barát s a legény olyatén módon ad kifejezést véleményének, hogy alighanem a szerzetbe akar lépni valamelyik közülük; a kompletóriumon is résztvettek s kano-nok kísérte a két világi urat.

— Nem lehetetlen dolog ez, Mihály. Nagy urak az igaz! De vajjon, nem-e gróf volt Báthory László atya is, kít az imént iktattak a boldogok karába Rómában?

A kolostor kapuján ekkor hirtelen megrángatták az ajtó kopogtatót. Jeromos testvér biztosra vette, hogy ismét udvarbeli urak jönnek; azok szoktak oly türelmetlenül kopogtatni s ki se nézve czellája tenyérsi ablakán, Mihálylyal együtt egyszerre tárta föl a hatalmas kapu nyikorogva sarkán megforduló mindkét szárnyát.

A kapun pedig ünneplőbe öltözött, mosolygó arcú, fiatal nő lépett be, büszkén s tisztességtudóan Dicsértessékkal köszöntötte Jeromos testvért.

— A gonosz incselkedik velünk — dűnnyögte a barát meglepetésében, rámondván a mindörökét. S mivel a váratlan vendég közrendűnek látszott, keményen ráfordult:

— Mi járatban vagy? Avagy nem tudod-e, hogy asszonyi állatnak e kapun belépni tilos s hogy ilyenkor nem gyóntatunk. Ha pediglen bármi egyéb dolga akad, a templom lépcsőjén kerül föl s ott várakozik, míg Özséb atya a hiveknek szánt időben meg nem jelenik?

— Jól tudom ezt — felelte a jövevény elpirultan.

— Hát akkor mit keresel itt? — fakadt ki Jeromos mord pillantást vetve Mihályra, ki vigyorogva meredt a fiatal nőre, ennek zavarán mulatva.

— Ő főtisztelendősége Bakócz kanonok úr üzent, hogy menjek föl a kolostorba Madonnának.

A barát ereiben elhűlt a vér, azt hitte örült leányszóval akadt dolga. Mihály is jónak látta, hogy Pazifeus atyának hírt vigyen a szokatlan vendégről; de midőn ez a perjellel együtt a kapuban termett, a jövevény már visszament az erdő felé s Jeromos testvér javában hangoztatta a sírva távozó után kiáltva:

— Bolonddá tettek leányom!

— Mi légyen ez? — kérdezte a még mindig háborgó kapus testvértől Özséb atya s ez a jövevény zavarodott szavaiból olyasmit hámozván ki csak, hogy a képíró barátok valamelyikével le akarja magát festetni, okát adta megbotránkozásának.

— Elkergettem! — tette aztán hozzá elégületen.

— Rosszul tetted! — korholta szeliden a perjel elhamarkodott cselekedeteért. — Elfelejtetted, hogy bárki kopogtat is kapunkon, nem szabad elutasítanod, míg nekem hírül nem hoztad, hogy mi járatban vagyon.

Jeromos testvér röstelkedve csüggesztette le fejét s szó nélkül engedelmeskedett, midőn meghagyták neki, hogy a távozót visszahívja s tőle bocsánatot kérjen hirtelenkedéseért...

A jövevény Som Klára volt, Som Benedek majoros leánya, a ki az erdő szélén szent Pál völgyében lakott, alig pár futamatnyira a hegyi kolostortól. Szent Pál völgyében, az ó-budai hegyek erre néző lankáin szétszórt magános házakban csupa majoros- és vinczellér-család lakott akkoriban. A hegyi templomot ünnep- és vasárnap zsúfolásig megtöltő laikus ájtatoskodók, az egész esztendőn át messze földről is ide kerekedő zarándoknépen kívül, jórészt onnan kerültek ki. A majoros- és vinczellérleányok hétköznap is gyakran mentek föl a szent Lőrincz templomba, hogy virággal koszorúzzák meg remete

szent Pál sírját, a kit a budai hegyekben remeték módjára szétszórta lakó vinczellérek, majorosok, szénégetők s kőfejtők védőszentjük gyanánt tisztelték; hogy áldozati gyertyát tűzzenek a dömölki csodatevő Boldogasszony ottani márványoltárára. A mindenfelé nagy tiszteletnek örvendő pálosokról sem feledkeztek meg s ők látták el a hegyi kolostor konyháját önszántukból gyümölcscsel. Som Klára Pazifeus atya előtt, a ki a konyha kormányzásának a tisztjét töltötte be, különösen kitűnt ebben való buzgóságával; olyan válogatott eperrel, mint a minővel ő töltötte meg kosarát ennek évadján, senki sem örvendeztette meg a konyha gondjaival megbizott barátot. Pazifeus atya juttatta eszébe a perjelnek, midőn Bandini lovag óhajára arról tanácskoztak, hogy ki után fessék meg a királyné Madonnáját, s mivel Klára vallásos és jó erkölcsű leány hírében állt s sohasem mulasztotta el, hogy havonként meg ne gyónjon, Özséb atya is méltónak találta, hogy a boldogságos Szűz képéhez mintául szolgáljon...

László testvér a királyné imazsámolya fölé helyezendő szárnyasoltár pulpitusra állított deszkalapját vonta be enyves krétaporfestékekkel czellájában. Az ablak gyalulatlan tölgyfa-lóczáján István atya ült, a ki szintén festő volt, míg hajlott koránál fogva az ecset ki nem hullott reszkető kezéből. A királyné

Madonnájáról folyt a szó s a két festő barát egyaránt azon a nézetten volt, hogy abból sohasem lesz szentkép. A kolostor belső udvarának falképeire néhány alakot ugyan szintén természet után festettek, de ehhez mintául csupa férfi szolgált s ezek is szentéletű pálosok voltak, mint Báthory László atya, a ki szüntelen töredelemben töltötte el életét s mindennapos szentmiséjét bevégezvén a roskadozó testét fölfogó barátok karjaiban lehelte ki lelkét az Úr oltára előtt. István atya, a ki akkor még alig mult husz éves, a remete szent Pál és szent Antal találkozását ábrázoló falfestményén az ő képében tüntette föl a rend védőszentjét s nincs barát, világi sem, a ki nem ilyennek képzelné el a kereszténység első remetéjének dicsőült alakját.

— Világi hiúságokkal eltelt nő után lehetetlen lesz szent alakot festeni — vélte az őszhaju barát — még inkább Madonnát.

— A klarisszák kolostorában bizonyára akadna apácza, a ki szép és szentéletű is. De Ó-Buda messze van innen s nekünk sem lehetne nap-nap mellett oda térni kötelességeink s a fegyelem megszegése nélkül.

László testvér két kézre kapva a bekrétázott deszkalapot, hosszasan lóbálta a levegőben, hogy gyorsabban száradjon s e közben tovább beszélt, annak a nézetének adván kifejezést, hogy ha nem

is lesz igazi szentkép, a mit a mintául fölrendelt világi leányzó után festeni fog, meg sem botránkoztat vele senkit s Isten segítségével s odaadó gonddal talán el fogja tudni végezni földadatát úgy, hogy Mátyás király nem utasítja vissza munkáját.

A czella ajtajában megzörrent a kulcs, nyomban rá átlépett a küszöbön Özséb atya s utána tekintetét szendén lesütve Som Klára.

— Ime a leányzó — mondta a perjel — a ki méltó arra, hogy a boldogságos Szűz képéhez mintául szolgáljon. Kezdd el hát, László testvér. Te pedig, István atya, maradj itt, a mint azt törvényeink rendelik, melyeknél fogva idegen nővel csak egyik társa jelenlétében s csakis tárva nyitott ajtó mellett válthat szót a pálosrendű szerzetes kolostorainkban.

A jövevény nőt az ablakban álló lóczára ültették, István atya, a perjel távozása után pulpitusa mellé kerülő társával szemben telepedett le; miközben pedig ez munkához látott, előszedte a magával hozott foliánst s olvasni kezdett belőle főnhangon a szentek életéről, hogy a tétlenül helyén ülő Klára ne unatkozzék s világi gondolatok se hatalmasodjanak el lelkén.

László testvér csak most emelte tekintetét a képéhez mintául ülő Som Klárára s szívében egyszerre föllobbant a remény lángja, hogy mégis hiábavaló

volt aggodalma, hogy talán igazi szentképet is tudni fog festeni róla. Mintha az édes magyar nyelven fölolvassott szent történetek vallásos derüje ömlött volna el arczán, olybá tűnt föl neki a lány a ki vállain is leomló, ezüst himzéssel áttört könnyű, világoskék kendőjével fején, arany hajjal koszorúzott rózsás arczával, gyermeki bizalommal rajta csüngő ragyogó kék szeme ártatlan nézésével csakugyan olyan volt így, a mint ott az ablakon beáradó napfény ragyogó glóriájában csöndesen üldögélt, mint a minő a Madonna lehetett, a mikor e földön járt, a mikor még nem tudta, hogy Isten anyjává leszen.

E hasonlat villant föl László testvér fejében s ő megfeledkezett arról, hogy miként minden gondolatával szokta, megvizsgálja, nem vétett-e ezzel a boldogságos Szűzet megillető tisztelet ellen. Egész valóján felülkerekedett benne a festő lelkülete s miközben szénnel az előtte levő deszkalapra rajzolt, a keresetlenül viselkedő Klára alakjának körvonalait vetvén rá, megfogamzott szívében a királyné Madonnájának az egész koncepcziója s lelkén soha sem érzett öröm hatalmasodott el: gyökeret vert benne a mélységes meggyőződés, hogy a király óhaja is teljesülni fog s igazi szentkép is lesz, a minek a festésébe fogott.

V.

Egy hónap mult el azóta. Klára nap-nap mellett föl járt, ünnep- és vasárnapon kívül, hogy a királyné Madonnájához mintául üljön. A rossz idő sem tartotta vissza; kicsi szívét végtelen büszkeséggel töltötte el szerepe, mely a kolostorban délutánonként osztályrészeül jutott s boldogsággal István atya, a ki annyi szebbnél szebb s szívét, lelkét egyaránt megragadó istenes történetet olvasott föl neki könyveiből, a mennyit eddig egész életében sem hallott. Boldog volt, a midőn a cella ablakában ülhetett, szemét az alatta elterülő gyönyörű vidékre függesztve, vagy a festő barátja, a kinek keze alatt a szabad természet ölen, virágos mező közepén ülve ábrázolta Madonna képén, mind elevenebben bontakoztak ki az ő arcvonásai. Határtalan tisztelettel csüngött a fiatal baráton, a ki karcsú magas alakjával, szelid vonásokkal fölruházott halovány arczával, jóságos nézésű tekintetével s nagy szótlanúságával olyformán tünt föl neki zsinóros gomborral ékes, czingulumos fehér ruhájában, mintha nem is e világból való ember volna s a kinek csodás mesterségében való készségét szinte föl sem tudta fogni együgyű asszonyi eszével. Mintha egy szép álomból riasztották volna föl hétköznapi valóra, úgy hatott rá István atya kijelentése, midőn ez szo-

kásához képest, távozása előtt ismét a festő barát háta mögé állva, munkájának nézésében mélyedtszét mondta:

— Most már nem kell feljőnnöd többé, leányom. A mi a képen még befejezettlen, azt nélküled is megfesti László testvér... A Madonna alakja véges-végig meg volt festve, nagy gonddal kidolgozott s mennyei szelidséget sugárzó arcán szinte látható volt, mint ömlik el a hófehér bőrön keresztül leheletszerűen pirosuló vére, aranyhajú fejéről leomló kendője, mintha a szél fuvalmára lebbent volna meg, könnyedén takarta vállát, a melynek balfelén fehéren ásitott a deszka krétás alapjának foltja: a gyermek Jézus, csak pár vonással oda vetett alakjának üres helye.

Az egész kolostor feszült érdeklődéssel várta, hogy László testvér a királyné Madonnáját befejezze, a melynek dicséretét István atya sehogysen tudta magába fojtani, a melyet azonban kívülről egyetlen szerzetes sem látott még, a perjel sem, a kihez pedig Bandini lovag részéről minden héten hűségesen betoppant a munkát sürgető s állapotáról fölvilágosítást kérő stafféta. Nem akarták esetleg akaratlanul is kitörő megjegyzéseikkel munkájában megzavarni társukat, a ki nagy tehetségével, páratlanul szelid viselkedésével kolostoruknak büszkesége, mindnyájuknak kedves testvére volt s István atya sem került feléje, a mióta Som Klára nem

szolgált többé mintául, csak midőn napok múltán ismét sürgető üzenet jött a királyi udvarból, topant be a perjel engedelmével czellájába.

László testvér ablaka tágas, csúcsos ívű fülkéjében állt s gondolatokba mélyedten meredt szemével a távolba. Észre sem vette, hogy látogatója jött, csak mikor István atya pulpitusa előtt megállapodva, meglepetésében fölkiáltott, fordult feléje szórakozottan.

A Madonna épp oly befejezetlen volt, mint a hogy utoljára látta, a pulpitushoz támasztva pedig újonnan megkezdett kép állott: kevés eltéréssel az előbbinek a mása.

Az Isten szerelmére — fakadt ki csöndesen az öreg szerzetes — fejezd be előbb az egyiket. A király menyasszonya már útra kelt. Szégyent vallunk felleges urunk előtt, ha kívánságát idejében nem teljesítjük.

— Bocsánat atyám — hebegte a fiatal barát zavarodottan. — Kérd meg Özséb atyát, engedje, hogy az officiumot egymagam és egyfolytában végezzem el, mire besötétedik s én három nap alatt befejezem munkámat...

Három nap múlva, Bandini lovag újabb sürgető üzenetére a még meg sem száradt Madonna-képet Budára vitték az ottani szent Pál-utczai kolostorba térő pálos testvérek. A hegyen lakók alig vethettek

rá egy pillantást, de valamennyien csodálattal adóztak a királyné Madonnája mesterének s örvendezve rajongták körül, midőn a közös ebédre ismét megjelent. Csak István atya arcza nem derült föl, komoran vizsgálta vele szemben ülő társát. Czellája az övével szomszédos volt s ő már régóta hallja, mint hánykolódik László testvér éjjelenként nyugtalanul fekhelyén, mint suhog a flagellum czellájában, mire a kolostorban minden elcsöndesül s mint lép ki reggelenként az önsanyargástól megtörtén ajtaján, lézeng sápadtan, mint valami árnyék a hosszú folyosókon végig. Most is mily kietlen tűz lobog szemében, gondolja az öreg szerzetes s az asztalfőnél ülő Özséb atyára néz, vajjon nem gyónta-e meg neki László testvér, hogy mi nyomja szívét, gyötri lelkét?

A perjel azonban szeliden mosolygó tekintettel csüngött a fiatal festő barát arczán s miközben az egyszerű étellel megrakott tál sorra járt, elmélázva hallgatta az Irás szavát, melyet az étkezés egész ideje alatt fölváltva olvasnak föl a fiatalabb pálosrendű barátok...

A Vesperae előtt pedig színéből kikelve várta a templomhoz vezető keresztboltozatos folyosón a harangszóra egybegyűlő alattvalóit a kolostor feje.

— Testvéreim — szólalt meg reszkető hangon s könyezve, midőn László testvér kivételével valamennyien együtt voltak:

— Testvéreim! Vértés László festő ki akar lépni a szerzetből, mely édes anyjaként magához fogadta. Az ünnepélyes fogadalmat nem tette még le. Világi törvények nem állják el és így szabad az útja. Három napig rábeszélésemre még kolostorunkban maradt, hogy kemény vezekléssel űzze el a kísértést, mely a világba csábítja. Imádkozzunk érte! Legyen ereje és ne hagyja el a világ kedvéért Istent, ki kolostorunk büszkeségévé rendelé s mindnyájunknak oly nagyon kedves testvérévé.

Nyomasztó csönd támadt Özséb atya szavai nyomában, csak az erdő halk morajlása hallatszott. A barátok mind azt hitték, hogy a világban kiváló képírómester létére rá várakozó dicsőségtől ittasodott meg eleve László testvér s csüggedten lehajtott fejjel mentek be egymásután a templom csúcsos ívű oszlopos kapuján, a melynek fülkéiből biztatóan mosolyogtak le a szentek szeliden féloldalt hajló, kőből faragott képei, mintha azt sejtetnék, hogy Isten meg fogja hallgatni hű szolgáinak hűtlenségre készülő társuk megtéréseért való könyörgését.

VI.

A szüret megindult s első napjának pompás idő kedvezett. Buda egész környéke hangos volt az emberek vidámságától, a szent Pál völgyét körül-

záró hegyek lankáin színes foltokban rajzott a szüretelőök vidám serege s a mozsarak durrogása, a siposok, trombitások harsogó muzsikájának elmosódó szava szent Lőrincz kolostoráig elhatolt, a melynek lakói czelláik ablakát bezárva huzódtak meg csöndes magányukban, hogy buzgó imádságba merülve keressenek enyhülést halálosan szomorú kedvükre, mely mindnyájuk szíven elhatalmasodott.

László testvér hajnalban távozott el a kolostorból, levetette a rend ruháját, hogy künn a világban keresse a boldogságot; iránta testvéri szeretettel viseltető társai körében nem tudott többé nyugalmat találni. A kísértést, mely egész valóján elhatalmasodott, nem tudta megtörni: gyöngé szíve volt s a mesterségével járó sok tanulás elvonta idejét e lelki exercizciumoktól, a melyekkel ezt rendületlenné erősíthette volna. Bűn, a mire vetemedett, de csak ennél is nagyobb bünt előzött meg vele; a világi törvények is üldözőbe veszik, ha Isten föl-kent papja s ünnepélyes fogadalmat tett szerzetes létére hagyja el rendjét, veti magát bele a világ zajába a kísértés hatása alatt, melyet bizonyára így sem tudott volna legyőzni: gyöngé szíve volt s míg mestersége emésztette föl legtöbb idejét, nem fordított annyi gondot lelke ápolására, hogy ez a társaiéhoz hasonlóan tántoríthatatlanná erősödött volna.

Igy vélekedtek Vértés Lászlóról a hegyi barátok s Isten akaratában való csöndes megnyugvással megsiratták elvesztett társukat, mintha meghalt volna. Távozásának valódi okát a perjelen kívül senkisé sem tudta közülük s mindnyájan aggodalommal kísérték figyelemmel Özséb atya minden mozdulatát, valahányszor ez a közös zsolozsmákra köztük megjelent. A kolostor feje azóta, hogy László testvér kilépését a szerzeteseknek hírül adta, egészen megtört, arczáról szinte lerítt az önvád s a pálosoknak sejtelmük sem volt arról, hogy miért?

És még aznap nyilvánvalóvá lőn minden...

A Vesperaenek vége volt s a templomban egybegyűlt barátok hűtlenné lett társukért mondtak még közös imát, hogy kiengeszteljék az eget Urát, a miért az előbbre valónak tartotta a muló boldogságot annál, a mely meg van ígérve azoknak, a kik e világ hiúságairól lemondva Istennek szentelik életüket. S a midőn a templom csúcsosívvú portálján hosszú sorban kiléptek, hogy a keresztboltozatos folyosó pompás nyílt csarnokán át kopár czelláikba visszatérjenek: a kolostorba vezető ajtó előtt Vértés László megtört alakja állta el a szerzetesek útját. A visszatért barát a templom lépcsőjén került föl ide s a midőn a pálosok, láttára elcsodálkozva, Özséb atyát előre engedték, térdre roskadt a kolostor ősz perjele előtt.

— Mi járatban vagy, hogy visszajöttél? — kérdezte ez tőle remegő hangon.

— Atyám, bocsáss meg — sóhajtott föl László testvér. — Isten uja ez, mely hozzátok visszaküldött.

A köréje tolongó szerzetesek dobogó szívvel lesték vallomását, mely szakgatottan tört ki kebléből s mélységes részvétet gerjesztett iránta mindnyájukban. László testvér őszintén föltárta minden titkát, mely arra sarkallotta, hogy bucsút mondjon a földöntúli nyugalmat adó helynek, melyen kívül csak boldogtalanság várt reá, alig hogy küszöbét átlépte; holott ő épp boldogságának a keresésére indult el. Remegő hangon mondta el, mily lelki harczába került, míg a királyné Madonnája megfestéséhez hozzá fogott, mint babonázta meg a sok küzködéstől meggyötrött szívét a lány, ki méltónak találtatott arra, hogy képéhez mintául szolgáljon, mint tárt föl előtte gyermekes csacsogásával apránként, valahányszor István atya az olvasásban kimerülve elhallgatott, oly világot, a melyet ő korán árvaságra jutott ember létére hírből sem ösmert.

— Anyámra nem emlékszem, vérrokonok szeretete sohasem környékezett; a mikor ő önfeledt csacsogással övéiről, azok iránta való szeretetéről beszélt, szülői házáról, ennek tájékaról, e kicsi világról, a melynek örömei kifogyhatatlanok, a melyet

sohasem ösmertem : ellenállhatatlanul erőt vett rajtam a vágy, hogy kivegyem részemet belőle. De eszembe jutott a kötelék, mely e szent falakhoz fűz s Istenhez való buzgó könyörgéssel, önmagam sanyargatásával igyekeztem tovaűzni a kísértést. S ez sikerült is, míg Madonna-képem mintája végleg el nem hagyott. Csak most ébredt föl lelkemben tudata annak, hogy az ő oldalán keressem e boldogságot, a mely, a hogy elképzeltem, oly ellenállhatatlanul csábított maga után. Eszembe jutott, mennyi vonzódás tükröződött vissza ártatlan nézésű szemében, valahányszor rám vetette s midőn képét a legkeményebb vezekléssel sem tudtam kitörölni szivemből, gyökeret vert bennem az elhatározás, hogy elhagyom e rendet, mely édesanyámként fölnevelt, és utána megyek. Ha hálátlanság is, kisebb bűnnek véltem, mintha örökös hazugsággal szivemben, örökös gyötrelmek közepette őrlöm le napjaimat a kolostorban, a melynek kapui még amúgy sem záródtak be mindörökre mögöttem...

Vértés László kimerülten hallgatott el s esedezve emelte föl szemét a könyes tekintettel rajta csüngő Özséb atyára.

— Elég a beszédből — szólalt meg erre a perjel. — Isten meghallgatta könyörgésünket s erőt öntött szivedbe, hogy gyarlóságodat megbánva, visszatérj!

— Nem — vágott szavába a visszatért barát s arcza szinte vonaglott a szíven erőt vevő kintől.

— Nem bántam meg gyarlóságomat. Ellenkezőleg keblem büszkén dagadozott, hogy a magam és az ő ura leszek. Isten azonban porba sujtott, nem nyílt alkalmam, hogy csak egy bizalmasabb szót is váltsak vele; mégis azt hittem, minden úgy lesz, a hogy én együgyű baráteszemmel elképzelem. Őt feleségül kérem, a városba viszem magammal, hol a festők és képfaragók czéhébe állok.

— Mi másította meg hát szándékomat? — kérdezte türelmét veszelve Özséb atya.

— Klára leányasszony férjhez ment! — folytatta fuldokló hangon László. — Elszomorodott, midőn világi köntösben házuk elé kerültem. Kikaczagott, midőn megtudta, hogy mi járatban vagyok. Megérdemlém! S hogy tova tűnt az árnyék, melyet botorul kergettem, szégyentől izzó fejjel, gyötrő kinnal szivemben rohantam el, bolyongtam kétségbeesetten keresztül-kasul az erdő úttalan útjain. Aztán megkondult az erdei kolostor harangja és én hívó szavára visszajöttem...

— Ne taszítsatok el, tisztelendő testvérek! Ne hagyj el, tisztelendő atyám! Megszakad a szivem, ha nem kereshet irt sebére itt, hol földöntúli nyugalom, égi békeség s önfeláldozó szeretet lakozik.

A hegyi kolostor lakói könnyes szemekkel mered-

tek megtért társukra, kinek sápadt homlokát gyöngyözve lepte el a verejték, melyet lelki gyötrelme fakasztott. Visszafojtott lélekzettel lesték, mit fog felelni ismét Özséb atya, befogadja-e a hűtlenné lett, de megbűnhődötteen visszatért barátot?

— Szószólója leszek ügyednek főtisztelendő provinciális atyánk előtt — ígérte a perjel bizalmatgerjesztő derűvel arczán s intvén, hogy fölemelkedjék, mondá:

— Békeség veled!

László testvér szemében kigyult a tűz, hálásan nézett végig társai részvéttel rajta csüngő során, aztán összeszedte magát, hogy talpra álljon. A perjel s Pazifeus atya szeretettel hajlottak föléje, hogy segítségére legyenek s megrémülve fogták föl karjaikba, midőn a sok küzködéstől, lelke izgalmaiktól kimerülten elájulva ismét összeroskadt.

Vincze atya, a ki az orvosi mesterségben jártas volt, gyógyító fűszerszámai után sietett; néhány fiatal barát fölkapta az elalélt László testvért és elhagyott czellájába vitte.

VII.

A jövőendő királyné termei az utolsó szögig készen várták úrnőjüket, a ki immár az ország határához közel járt fényes kíséretével. Felsőleges jegyese: Má-

tyás király s az ország nagyjai elutaztak Budáról, hogy a fejedelmi ara elé menjenek s Bandini lovag, a ki itt maradt, egy verőfényes őszi délután ismét útra kelhetett Bakócz Tamással s Dédes kamarással, hogy a hegyi kolostorba személyesen is hírét vigyék a király meglegedésének s újabb elhatározásának, melylyel a királyné Madonnájának az olasznak is minden váráhozát fölülmúló képeért az ó-budai Fehéregyházat szánta kedvencz pálosainak ajándékol.

A három udvarbeli úr a budai képírókkal a maga részére is lemásoltatta a királyné Madonnáját s Mátyás királyén kívül a maguk köszönetét is át akarták adni mesterének, a miért oly hűségesen megfelelt megbízásuknak.

László testvér pedig akkor már nem volt a szent Lőrincz-kolostorának lakója. A rend provinciálisa a Bükkhegység legmagasabb ormán fekvő, elhagyott szentléleki kolostorba küldte, hol letevéen az ünnepélyes fogadalmat, a környékbeli falvak templomai részére festett csak ezután oltárképeket, sohasem szerezvén tudomást a dicsőségről, melyet a királyné Madonnájával kivivott, a melynek másolatai a budai képíró-mesterek révén nagyúri palotákban, polgárok házaiban egyaránt elterjedtek, a melynek alakját a képfaragók is, az ötvösök is fölhasználták, sőt Mátyás király éremvéső pénz-

verői is, a kik aranyforintján még az egek királynéja s Magyarország pátronája gyanánt ábrázolták a boldogságos Szűzet, a következő évben vert ezüstgarasain azonban már vállára leomló kendővel fején, a gyermek Jézussal karján, a mint a királyné Madonnáján László testvér először tüntette föl így nagy Magyarországon.

SZAPCSANKÓ BUDÁN.

Nedeczkey Jakab, a trencsényi főispán visszatér-
vén vendégeivel a Verhovináról, jó kedvre gerje-
dett. Dús volt a vadászsákmány s miközben ennek
öröme podlupkai kastélyában nagy áldomást
rendezett, hajdúival fölhozott néhányat az udva-
rába rendelt tót jobbágyok közül s megbotoztatta
őket a lakomázó urak mulattatása okáért.

— Sohasem olvastak rá emberre huszonöt boto-
kat igazságtalanabbul — sóhajtotta Szapcsankó,
a horihorgas podlupkai legény az exekuczió végez-
tével, midőn társaival ismét a szabad ég alá került.
De a többieket nem tudta rávenni, hogy panasz-
tevésre menjenek.

— Hadd el Jankó — mondották neki. — Tudod,
hogy mindig az úr részén az igazság.

— Nem úgy vagyon — fakadt ki a legény
a ki a huszonötök után röstelt Hanyicska szemei
elé kerülni. Zajacz Hanyicska a podlupkai bíró
leánya volt s mert ármányos a fehércseléd mind,

még kinevethetné Szapcsankó Jankóját is, noha tavasszal jegykendőt fognak váltani.

— Hát nem hallottátok hírét Mátyás királynak — igyekezett Szapcsankó fölizgatni a botozásban részes társait. Azok azonban meg voltak róla győződve, hogy akármilyen igazságos is a mostani király, szegény parasztembernek nem tanácsos színe elé kerülni; mástól pedig hogy kérhetnek igazságot, mikor utána mindjárt a főispán a legnagyobb úr.

Szapcsankó azonban fejébe vette, hogy nem hagyja magán száradni a huszonöt botokat. Még jól emlékezik arra, a mit a Podlupkán keresztül hazájába vándorló rokkant cseh zsoldostól hallott, a ki a fekete seregben szolgált. A korponaiaknak is igazságot szolgáltatott a király, pedig az ottani főispán nagyobb úr a trencsényinél. Sőt még a cigányokat is védelmébe fogadta az erdélyországi fővaidákkal szemben, a kikre ráparancsolt, hogy a nevezett egiptusi népet sanyargatni ne merjék...

Szapcsankó csomóba kötven czók-mókját, egy szép reggel a Vág felé vette útját, melynek vizén most hóolvadás idején, seregestül ereszkednek le a hajóknak való épületfát fuvarozó tótok; s egy héttel rá Buda alá ért a vén Jurkó szálfákból összerótt tutaján. Öreg este volt, midőn a felhévízi révben kikötöttek. Az éjszakát még a vizen kellett

eltöltenie, de mihelyt virradni kezdett, talpra állt Szapcsankó s nyakába vette az alsó várost. Az utczákon már eleven volt az élet, a várhegyre igyekeztek föl a vásáros népek. A tót legény utánuk baktatott s a mind nagyobbá váló házak, a főispánja kastélyának szobapadlózata módjára kövezett utak láttára kerekre nyitak szemei. Kipirult arczczal sietett tovább; a minden felől csillogó márvány szinte elkápráztatta. Milyen lehet még ehhez képest a király palotája?

— Szaladj, Jankó! — biztatta Szapcsankó önmagát — hogy a koránkelő királyt otthon találj.

Mert a révben azt beszéltek a tutajos tótok, hogy Mátyás király levervén a bécsi császárt, ismét a török ellen készül s most maga mustrálja ki seregét. A templomoknál önkéntelenül is megállapodott, a falak fülkéiből rámosolygó szentek faragott képei láttára nem állhatta meg, hogy kerek karimájú kalapját le ne kapja s egy Miatyánkot el ne mormogjon; nem csoda, hiszen falujában, de sőt a megye székvárosában is még a templomok belsejében sem látni ilyen istenes pompát. A járó-kelők meglökdösték, Szapcsankó helyére ránczigálván rézzel kivert bőrvét, tovább rohant; a piaczi nép röhögéssel kísérte lépteit: vajmi ritkán látni fõnn a várban, a nagyúri paloták között eleven, halinás tótot.

— Megvan, hopp! — kiáltott föl Szapcsankó önfeledten s futva rohant tovább, mikor a szent György-piaczára ért. Szemei elé tárult a királyi palota, melyet a Duna felől is látott s mely cifra tornyaival, erkélyeivel most olybá tűnt föl neki, mintha az eddig útjában esett budai templomokat rakták volna egymás tetejébe.

A sánczárkon éppen akkor eresztették le a csapóhidat, mintha csak az ő kedvéért tették volna s ő rögvest keresztül ment rajta. Az eget ostromló palotafalaktól övezett négyszögletes udvaron tétován nézett széjjel. Tömérdek kapu és ajtó, megszámlálhatatlan sok erkély és ablak nyílt arra s a bejáratok mindegyikénél két tetőtől-talpig pánczélba bújtatott alabárdos strázsált, az udvar közepén pedig három óriási pánczélos alak állott faragott kövekből összerótt talapzaton. Szapcsankó kalapját alázatosan megemelve, az utóbbiak felé tartott; ha ezek ki nem kergetik, gondolta, igaz lesz, a mit a révbeli rácz korcsmáros mondott, hogy a kit igazságtalanság ért, bátran a király elé járulhat: minden ajtaja nyitva áll a szegény ember előtt is.

— Fölkelt már a felséges fejedelem? — kérdezte pogányul eltorzított magyar nyelven. A három alak némán meredt rá. Szapcsankó csak most mert rájuk fölnézni és nyitva felejtette a száját.

Hisz ezek végig vasból vannak — mormogta — vagy rézből. S megtapogatván a szobrokat, elégtelen mosolygott.

— Persze — gondolta. — A királyt nem szükséges őrizni. Katonáit a török s német ellen tartogatja. Czifra parádénak elég a vasból öntött báb, mint a hogy az ő templomukban is fából faragott vitézek őrzik Nagypénteken Krisztus Urunk sírját.

A Frisspalota csúcsos ívekkel tarka szárnyát maga mögött hagyva, az új kastély főkapuja felé indult, melynek remek faragványai szinte világitottak a sok márványtól és aranyozástól. Itt is két mozdulatlan alabárdos állott őrt, leeresztett sisakrostélylyal. Azok már nálánál is kisebbek voltak s Szapcsankó óvatosan körülnézett, nem jár-e senki az udvaron, vagy nem néznek ki az ablakon. Azután öklével megkopogtatta az egyik alak sisakját, hogy megtapasztalja, miféle matériából gyúrták.

— Psakrev! — tört ki a káromkodás a sisakrostély alól s a tót legény majd hanyatt esett volna ijedtében, ha nem sejt a vasba burkolt emberben tótot, vagy legalább is csehet, a kivel könnyen megértetheti magát.

— Bocsanat brátye, azt hittem, hogy vége végig vasból vagy — mentegetőzött Szapcsankó.

— Kotródj tovább; mert strázsálás közben beszél-nünk nem szabad.

— Hát csak azt mondd, hol a királyhoz vezető kapu? — könyörgött szivettépőn a tót s az őrtálló zsoldos szive megesett rajta.

— Erre menj be, ha van írásod. Ha nincs, kidobnak!

— Írásom nincs — gondolta Szapcsankó, adós maradván a felelettel. De ha már idáig jöttem, odébb sem érhet nagyobb veszedelem.

S a mint a pitvarból az óriási előcsarnok márványlépcsőin fölfelé ment, zömök termetű, csupasz képű ember lépett ki az egyik szárnyasajtó mögül.

— Mi járatban vagy? — kérdezte a tóttól.

Szapcsankó meghúnyázkodva mentegetőzött, azt hitte, hogy valamelyik belső komornyikkal van dolga; azok pedig nagy urak.

— Igazságot keresek s a király színe elé jöttem, messze Tótországból — folytatta tovább.

— Tótország nincs. Avagy nem felvidéki vagy?

— Az, az — hagyta rá Szapcsankó. — Külsőleg tótocska, belsőleg magyar ember.

— Hát mi a kívánságod?

— Azt majd csak a királynak mondom el, csókolom a kezedet! Nem vezetnél be hozzám?

— Én vagyok a király — felelte a csupaszképű.

A jövevény végigmérte szürke alakját s megbotránkozva fakadt ki:

— Ugyan eredj te nagyorrú. Hát azt hiszed, ha tót is vagyok, oly számár volnék, hogy nem tudnám, mint öltözködik. Tudom én azt, hogy a király koronát visel. Nem vagyok olyan ostoba, mint a minőnek látszom.

Mátyás király mosolygott, vele nevettek az udvarnokok is, a kik a diskurzus hallatára nesztelen léptekkel az előcsarnokba jöttek ki.

— Úgy-e igazam van — fordult feléjük Szapcsankó, ki maga sem hitte volna, hogy olyan okosan tud beszélni.

A király intett környezetének. Szapcsankót a palotabeli janitor szobájába vezették, biztatván, hogy üljön le, a király Visegrádon van, de délután visszajő. S midőn bőséges reggelit raktak elébe, az majd kiugrott bőréből örömében.

— Milyen a szolga, olyan a gazdája — villant keresztül lelkén a közmondás s biztos volt felőle, hogy panaszát meg fogja hallgatni a király. Bors Döme, a janitor, a ki vele együtt falatozott, jó borral is szolgált furcsa vendégének s ez most már tövéről-hegyére elmondta a huszonöt botok históriáját.

— Igazságot kapsz, öcsém. Hanem nagy sorja van ennek.

Bors eme szavaira megrökönyödött a tót s az jónak látta, hogy újból bort töltsön poharába.

A palota folyosóján pedig jókedvű tréceléssel sürgött a sok szolgahad. A király tudtára adta a tulsó szárnyban lakó tudós talián vendégeinek, hogy korábban gyűljenek össze ebédre, ritka vendég vesz ma részt azon. Tudták, hogy a király szereti a tréfát s a komornyikok már jó eleve nevettek annak, mint fog viselkedni a szegény tót legény a király asztalánál; mert vajjon ki lehetne más a ritka vendég? S csakugyan, mire a nap a kellő magasságra hágott föl az égen, hét udvarnyik lépett be a janitor szobájába, hogy Szapcsankót a királyi ebédre magukkal vigyék. A tót legény azonban kelleténél többet talált inni Bors Döme borából s nem tudott a saját lábán megállani. A király tréfája elmaradt, de az igazságos fejedelem azért nem haragudott meg a berugott emberre, a ki Noé módjára nem ismerte a budai bor erejét.

Öreg este volt, mire Szapcsankó kijózanodott. Nagyot nyujtózkodva ébredt föl álmából és a janitor gazda után nézett. A szoba üres volt. Szeme végigsiklott az asztalon. A király jelent meg neki álmában s ő azt álmodta, hogy pöcsétes levelet kapott tőle a főispánja részére, mely igazságát tar-

talmazta s imhol az asztalon hever a pöcsétes levél a maga valójában.

— Aludtál, pajtás, mikor a király hazajött — adta meg Bors Döme a koholt fölvilágosítást. — Álmodban beszéltél s az igazságos király álmában is meghallgatja azt, a ki ellen jogtalanul vétettek. Szedd össze magad — folytatta a janitor, midőn Szapcsankó meghatottságtól remegő orrczimpákkal meredt rá. — Add át e levelet a nagyságos főispánnak, benne van az ő büntetése.

Három héttel ezután lépte át Szapcsankó faluja határát. A kastélyon ott lengett a főispán lobo-gója, jeléül annak, hogy a nagy úr otthon van. Szapcsankó föl sem lélegzett, a míg eléje nem került.

— Oh te gazember! — rivallt rá Nedeczkey Jakab a levél fölbontása után. Volt lelked reám panaszkodni? Jankó, Jankó, nekem most az a kötelességem, hogy letegyem a hivatalomat miattad. A király parancsolja...

— Ne, ne — dadogta sápadtan Szapcsankó, a kinek lelkén keresztül czikázott emléke annak a sok jótéteménynek, a melyben öreg, beteg édes anyjának a földesúr jóvoltából része volt s szinte föl-újjongott örömében, mikor Nedeczkey tovább olvasott:

«Ha pediglen Szapcsankó Jankó a második

föltételt fogadná el, legyen része ismét huszonöt botokban, Nedeczkey uram meg maradjon meg főispánnak...»

Itt elakadt a főispán szava; véletlenül a deres mellett találkoztak s Jankó most szó nélkül reáfeküdt.

Nedeczkey füttyentett, a hajdu nyomban ott termett s megsuhogtatván mogyorófpálczáját, huszonötöt vágott Szapcsankóra.

— Köszönöm, nagyságos úr — mondta ez, midőn talpra ugrott s a főispán erre kezet nyújtott neki.

— Derék ember vagy, Jankó — mondta. — Még azt sem tudod, hogy mi az a második föltétel, a miről a levélben szó van. Hallgasd:

«Ha azonban — olvasta — Szapcsankó Jankó pénzbeli kárpótlást akarna meg nem érdemlett büntetéséért, adjon neki Nedeczkey uram huszonöt aranyat...»

Jankó megkapta az aranyakat s a jegykendő-váltás nyomában rögtön egybe is kelt Hanyicskával, a podlupkai bíró leányával.

A FEKETE HUSVÉT.

Az ünnepi öreg misének vége volt, a Nagyboldogasszony templomában szorongó hivek bevárták az orgonaszó végső akkordjait s csak aztán kezdtek kifelé oszolni, betartván a sort, a mint azt az emberiség négy rendje megköveteli. Legelőször az egyház szolgálai vonultak ki a főkapun; a budai prépost, a káptalan tagjai, a kik sátoros ünnepkor mindig a várbeli Nagyboldogasszonyba gyűlnek össze; utánuk e templom plébánosa s egyéb nagy és főtisztelendő papjai, számra nézve harminczan, kik mind a budavári főtemplom alapjából huzzák donációikat. A főbíróval s a budai szenátorokkal együtt szép sorjában az ország fővárosában időző főurak lépték át a főportálé küszöbét.

Végül a czéhek fejei s a királyi palota udvarnyik népe; ugyanakkor az emberiség negyedik rendje özönlött ki a mellékkapukon: a tisztség nélkül szükölködő várbeli polgárcsaládok; még pedig jobbról a férfiak, balról az asszony nép.

A piacon aztán összekeveredett a két nembeli polgárság; öregebbje apró csoportokba verődve, beszélgetésbe elegyedett, a fiatalság hazafelé széledt. Husvét vasárnapján mulatságra gyűlnek össze a Gellérthegy lankásabb oldalán, a délutáni litánia után s ott roppják a tánczot késő estig, fáklyafény-nél is.

A piacon álldogáló polgárok a szent János-templomából hazaszéledő embereket fogták közre; ott ma ismét Pelbárt atya prédikált, a Temesvár-ról Budára szakadt minorita barát, a kit csak nyilvánvalóan szent és feddhetetlen élete mentett meg attól, hogy eddigelé meg nem kövezték; prédikációiban Mátyás király ellen szokott mennydörögni, ostorozván a pogány pompát, a melylyel magát környékezni s egyéb lelkiekben való fogyatkozásait. A király szó nélkül tűri, a bőjtben is meghallgatta egyszer beszédjét, mikor Pelbárt a rossz pásztorról példálózott, a ki pusztá szeszélyből az idegen nyáját legelteti, a melynek pedig gondját tartozná viselni, magára hagyja. Mindenki megértette, hogy itt a mind huzamosabb időre Bécsbe utazgató királyról van szó, a mit ő azonban csöppet sem vett zokon, sőt hír szerint palotájába gyalogszerrel visszatérván, tudósaival, az oratori beszéd főrészeiről disputált s e közben Pelbárt atya prédikációiból merítette argumentumait.

— Milyen volt a husvéti szentbeszéd? — kérdezte az ötvösczéh feje néhányad magával a szent György-piaczáról feléjük kerülő Torcsolyástól, a ki mesterségére nézve képíró volt.

— A királyról nem példálózott ezúttal — felelt ez. — De olyan szomorúan beszélt, mintha nagy-pénteki prédikációját ismételte volna mcg. Úgy-e, Péterkém? — fordult a képíró jól megtermett kamasz fiához, nagyobb nyomatékot akarván adni szavainak.

Torcsolyás Péternek, az eleven vérű képíró-legénynek azonban hült helye volt. Mikor apja a tisztos polgárokkal szóba állott, ő tovább sietett a szépséges Baráti Éva után, a ki egyedül tipegett hazafelé.

— Jobban van már édes anyád? — kérdezte tőle a kölcsönös üdvözlés után.

— Hála Istennek! Mintha javuló félben volna. Ő maga küldött templomba. Nagyon gyöngeszegény öreg édes anyám.

— De ha fájdalma nincs többé, az jó jel Viczám. Talán táncolni is eljöhetnél. Lásd, oly régóta szeretjük egymást s az én karom még sohasem fonódott karcsú derekad köré. Én szép liliomom!

A lány elpirult; szereti a jókedvű képíró-legényt a ki őt is lefestette már. Míg anyja egészséges volt, sokat évődtek egymással; szomszédok voltak.

Közel egy esztendeje, hogy özvegy Baráti Dienesné betegeskedik; szegény asszony s lánya alig moczcanhat el mellőle, Péterrel is vajmi ritkán találkozhatott azóta, csak a kerítésen át integettek futólag egymásnak s ezalatt szerelmük nőttön-nőtt.

— Istenkém — sóhajtott föl a lány s magába fojtotta a gondolatot, hogy milyen nagy boldogság is lehet az, mikor karjai közé kapja, a kit szeret s midőn ő fejét vállán pihentetheti, ha tánczközben a muzsikaszó elhallgat.

— El fogok jönni, Péter — mondta hirtelen a lány. — Anyám délután szunnyadni szokott, talán észre sem veszi, ha megszököm tőle.

A fiatal Torcsolyás az utcán is nyakon csókolja kedvesét, ha a sok járó-kelő miatt vissza nem riad ettől s azért csak kezét ragadta meg.

— Elvárlak — lihegte ujjongó szívvel, mikor a beteg özvegyasszony házához értek.

Nyöszörgés hallatszott belülről, Éva megrázkódott s befordult az ajtón.

— Fájdalmai vannak ismét — mondta a lány, a küszöbön még egyszer kedvese felé nézve. — Elmulik s én ott leszek. Isten veled.

— Éva — sóhajtozott ismét a beteg.

— Mit akarsz anyám? — kérdezte a lány, a mint a kicsi szobában termett.

— Hol voltál olyan sokáig. Azt hittem, meghalok.

— Hiszen azt mondtad, hogy hallgassam végig az öreg misét. No de most már itt vagyok. Nyugodj meg, édes szülém. Nézd, milyen szép az idő oda künn. Mire melegebben fog letüzni a nap, együtt ülünk a kapu előtt.

Az összeasszott öreg asszony fakó arcán halovány derű ömlött el. Éva a konyhába nézett s behozta a betegnek levesét. Aztán maga is asztalhoz ült egyetlen cselédükkel s falatozni kezdett.

— Vesd le az ünneplőt — hangzott ismét a szó a beteg asszony ajkán.

— Igazad van, édes anyám — felelte a lány a szomszéd szobából; s az asztal tulsó sarka mellé telepedett, a hova az öreg asszony tekintete nem ért.

— Ne szólj semmit, Julis — suttozta a cselédnek. — Tudod, én délután a Gellérthegyre megyek Péterrel. Itt fogsz maradni anyámnál, úgy-e, Julis?

— De talán még sem illik ilyenkor táncolni, édes Évám — vélte az öreg szakácsné.

— Eh, hiszen jobban van már anyám. Aztán meg, úgy-e, csak nem maradhatok vén leány. Pedig már itt az ideje, hogy gyűrűhöz jussak. Nemde?

Éva fölállott s a hiú lányok módjára illegette magát. Karcsú, kifejlett szép alakja volt s a vén

cseléd igazat adott neki, hogy így nem fog kelleni senkinek, ha apáczaként a szoba négy fala közé zárkózik. Az öreg asszony pedig ki tudja meddig fog betegeskedni még? A kirurgus csak a fejét csóválja, valahányszor ágyához kerül; de maga sem tudja, hogy mit preskribáljon a betegnek...

Korán délután volt még s Éva már ott járt-kelt kedvesével a Gellérthegy pázsitos-berkes tetején. A hepe-hupás fensíkon szinte hemzsegett a sok nép, Budáról, a környékbeli helységekből egyaránt fölfelé tódult, a kinek a lába a hegymászást bírta. Minden bokorban muzsikaszó zengett; talián dudások, cigánymuzsikuskok, kóbor lantosok egymással versenyezve játszottak. Mátyás király Bécsben időzván feleségestül s János herczeggel, az udvari lantosok is feljöttek s jókedvükben néhány rongyos vándormuzsikuskok szerszámaikat magukhoz ragadván, tüzes nótára gyújtottak. Éva is ott tánczolt s kedvese oldalán megfedekezett beteg anyjáról; a lelkiismeretfurdalás, mely idejövet előfogta szívét, végkép szertefoszlott.

Torcsolyás Péter jó ismerősei egymásután karjaikra kapták s miközben fáradhatatlanul roppta velük a végtelen tánczot, egész tömegben verődtek köréje az emberek: senki sem lejtett elbájolóbban nálánál. Ezer szem tekintete mohón tapadt rá s kedvesének szívét féltékenység fogta el.

— Menjünk haza, Viczám — mondta a lánynak, midőn ez halálra fáradtan a sarjadózó fűre roskadt, hogy megpihenjen.

— Ráérünk arra még — felelte a lány s midőn Péter anyjára emlékeztette, durczásan összevonta szemöldökeit.

— Alszik. Aztán meg én úgy sem segíthetek rajta, akár ott is vagyok.

Egy fiatal udvornyik kérte most a tánczot Évától, ő készségesen ugrott föl s még vigabban járta.

A jókedv tetőpontjára hágott, mikor, mint valami fájdalmas sóhaj, bús harangszó rezdült meg a hangos levegőben. A budai szent Magdolna-templom öreg harangját kongatták meg, nyomban rá megszólaltak a többi harangok is s zúgó zengésük hallattára reszketve hagyták félbe a tánczot s rohantak le az emberek Budavára felé.

— Mi történhetett? — kérdezte Éva a melléje kerülő Torcsolyástól.

— Tudja az Ég — felelte ez kétségbeesetten. — Talán tűz ütött ki valahol. De füstje nem látszik.

A hegyoldali utakon egymásután keresztül gázolva gomolygott lefelé a fejét vesztő embertömeg. Gyermeksírás, asszonyok jajgatása, összetiport emberek káromló kifakadása verte föl a levegőt s a

zürzavaros lármán keresztül bús muzsikaként hangzott a harangok zúgása.

— Meghalt Mátyás király! — rebesgették a Ráczvárosban az emberek. Három nap óta fekszik már a bécsi szent István-templomban ravatalán, de Budára csak most jött meg halálának hire.

Gyász borult hirtelen Budavárára. Az emberek némán keresték föl házaikat, hogy odahaza utat engedhessen mindegyikük könyei árjának, melyekkel a nagy királyt sirassa, a világbíró igazságos királyt, a ki Budavárát a világ első városai sorába emelte...

Sötétedett, mikor Éva kedvesével szótalanul édes anyja házához ért.

— Azt hittem, valami szerencsétlenség történt — mondta a lány, mikor Péter búcsúzni kezdett.

— Az Istenért, hát nem elég nagy szerencsétlenség ez — fakadt ki a képíró-legény.

— Hát hiszen igaz — csitította Éva. — De lásd, nagyobb baj nem támad a dologból. Mátyás király után János herczeg lép a trónra s mi közönséges emberek úgy élünk, mint eddig.

Pétert elszomorította kedvese rideg beszéde; de midőn ez, látván komorrá váló arczát, puha karjával nyakát általfonta, csókot lehelt ajkára. A leány ijedten kapta el fejét; édes anyja ablakából vilá-

gosság szűrődött kifelé. Oda sietett: Julis az asztal mellett ült s kezébe temette arczát.

— A királyt siratja — gondolta a lány s intett kedvesének. Leültek a ház előtt terpeszkedő lóczára s szavuk halk suttogásba olvadt. A legény ereiben föllángolt a tűz, szerelmesen vont magához kedvesét s az engedte, hogy arczát csókolgassa.

Gyönyörű tavaszi est volt, a kristálytisza égen gyémántként ragyogott az ezernyi csillag. S ők talán késő éjjelig is egymás mellett üldögélnek, ha a néptelen hegyoldali utcza csöndjét a ház felé közeledő léptek zaja nem zavarja meg.

— Holnap ismét ideülünk — suttogta a lány s forró csókkal bucsúzott el kedvesétől.

Julis asszony, a húséges cseléd, riadtan neszelt föl, midőn Éva a szobába lépett.

— Tudod már? — kérdezte a lánytól elfojtott hangon.

— Igen. Meghalt a király. — Julis reszketve ugrott föl, kezébe ragadta az asztalon álló mécsest s a nyitott ajtószárny mögé világított vele: a lány édes anyja ott hevert az ágyban holtan...

Rég nem láttak annyi embert temetésen, mint a mikor a szegény özvegy Barátinét elföldelték. Mátyás király tetemét még nem hozták el Bécsből s a fekete husvét harmadnapján vajjon mivel tölthették volna el inkább idejüket a gyászos han-

gultatba borult budaiak, mint hogy temetésen részt vegyenek. Ott volt az egész város, csak az nem, a kit Éva mind türelmetlenebbül várt, hogy megvigasztalja. Torcsolyás Péter jónak látta a szegény Barátiné halála hírére vándorútra kelni. Eszébe sem jutott, hogy ő biztatta rá kedvesét a Gellért-hegyre való jövetelre s látni sem akarta többé, a miért vígan tánczra kerekedett, miközben anyja haldoklott és vele csókolózott, midőn már halott volt.

KINIZSY BÚJA.

Mióta seregével ismét diadalmasan visszakerült, reggeltől napestig ott ül a királyi palota legszélső szárnyának végén levő lakásában. A nagy sarokterem erkélytornyocskájáról egyaránt végig látni a budai hegyeken s a palota Mátyás király hajdani lakótermeit magába foglaló traktusától elválasztott kettős udvarán. Bármerre néz Kinizsy Pál, a robusztus aggastyán, szomorúság fogja el szívét. Alig három esztendeje, hogy Mátyás király meghalt s immár romlásnak indult minden Magyarországon. A király, Ulászló király gyöngé báb, a kivel a hatalmasnál-hatalmasabb főurak kényükkedvük szerint játszanak. Koldus király, a ki alatt pusztulásnak indul minden, a mit a megboldogult fejedelem fölépített.

A vén Kinizsy lecsüggeszti fejét s tekintete a várhegy oldalán elterülő királyi kertekre téved. Dudva burjánzik a szerte-széjjel kigyózó utakon, a ritka külföldi növényeknek nyoma sincs sehol,

a ciprusberek helyén csonka tönkök szégyenkeznek: a fákat tüzelőnek használták föl Ulászló konyhájában. Itt-ott fehér márványszobrok villognak a nyári nap ragyogó fényében; karjaik csonkák, arczuk összetöredezett, egyik-másik faragott kép a földön hever darabokra válva.

S az ősz hadvezér a budai hegyekre mereszti szemét, a hol a dicső Mátyás királylyal oly gyakran volt része víg, férfias kedvtelésekben, mikor a nyéki vadaskertben dühös vadkanokkal viaskodtak s ágas-bogas szarvasokra cserkészték. A rég tovatűnt szép napok emléke azonban még jobban elkeseríti. Elfordul az ablaktól s szobáját elhagyva, a Ráczvárosra néző palotaszárny boltozatos folyosóját rójja végig súlyos lépteivel. A csarnokba nyíló ajtók láttára ismét özönével rajzanak föl lelkében az emlékek. Mátyás király tudós vendégei laktak itt, a kik halála után egymásután visszatértek hazájukba. Mily jól érezte magát ő is díszes társaságukban, noha a tudományokkal sohasem terhelte meg fejét. Mily tisztelettel viseltettek azok mind iránta, valahányszor Mátyás király asztalához meghívta. S ő valami érthetetlen gyönyörűséggel hallgatta a latin nyelven folyó vitatkozásokat, melyeket a király a dús lakomák után megindított.

Szemei előtt megelevenedik a tudós Galeottó impozáns alakja, a ki Bonfiniussal egyetemben

mindig azzal mulattatta, hogy mint éltek ők Budán a hajdan való püspök Cezmiczei János udvarában, mikor még barbárnak vélték a csehek ellen hadakozó Mátyás királyt. Megelevenedett előtte az ősz Bandini tiszteletreméltó alakja, a ki ódát zengett róla, mikor a kenyérmezei csatából győztesen visszakerült. Latin nyelven szólott s mégis könyekig meghatotta az öregúr lelkes szavalása, miből semmit sem értett. És Bandolini, a vak tudós, hogy tapogatta végig arczát, hatalmas vállait, mikor őt a királyi trónteremben diadalaiért ünnepték. S immár mind elmentek innen, csak Ilkus Márton, Mátyás király udvari csillagásza maradt továbbra is hű lakója a palota Dunára néző saroktornyának.

Kinizsy a kastélyt övező várfalakat a palota keresztboltozatos folyosójával összekapcsoló hidra került, hogy a falak platóján végigfutó födeles korridoron, a csillagász tornya felé térjen, a kit Halasról való visszajötte óta még nem látott. Nem akart a cseh és német udvornyikok lakásai előtt elhaladni, a kiket szive mélyéből gyűlölt, mióta hűséges fegyverhordozója, a vén székely Huzár Izsák révén megtudta, hogy azok a «Corvina» kincset érő könyveit viszik kótyavetére a budai könyvárúsoknak, valahányszor tivornyára való pénzdolgaiban megszorulnak.

Ilkus Márton, az udvari csillagász nem volt műszerekkel tele rakott lakásában. Kinizsy megjed; hát az is elment volna már? A toronyszoba falán azonban ott csüngött a tudós ezüstkapcsos, prémes palástja s a hadvezér lelkébe villant, hogy Ilkus mester bizonyára az Akademia Corvina professzorainál van látogatóban, a kiket mindsűrűbben föl szokott keresni, a mióta a királyi palotában tudós disputába elegyedni senkivel sem nyilik alkalmá, sőt tudományának sem élhet; valahányszor Ulászló király tudja, hogy föl van szerelve a teleszkóp, műhelyébe toppan s apró-cseprő dolgaira vonatkozólag is horoskópot követel, a nélkül, hogy pusztán egyetlen köszönő szóra is méltatná fáradságát...

— Díszköntösét előkészítettem, fővezér uram.

— Minek az, Huzár Izsák? — kérdezte Kinizsy elcsodálkozva, midőn szobáiba visszakerült s hűségese szolgálja az aransujtásos mentével elébe állott.

— Ünnepe lesz az udvarnál — felelte ez. — Minket ünnepelek, a miért véreinket széjjelvertük. A király maga fog eljönni diadalmas vezéréért!

Kinizsy szemébe köny tolu; keserves volt az utolsó diadala. A feketesereg utolsó csapatait verte széjjel, melyeket Ulászló király zsold nélkül szél-

nek eresztett s a melyek aztán Szeged tájékán rablással keresték kenyerüket. Inkább indult volna egy maga a pogány török ezernyi hada ellen, minthogy azokra támadjon fegyverrel, a kiknek élén a tarfejű fölött legfényesebb diadalait aratta. Azonban hűséget esküdvén Ulászlónak, engedelmeskednie is kellett parancsának s Halas mellett törbe csalta hajdani bajtársait. Rablásra ösztökélő vezéreiket kivégeztette, a közvitézeket a határon túlra száműzte. Huzár Izsák, a vénségében is daliás székelly szintén a hajdani feketesereg vitézei közül való volt. A mostani diadalünnepről szóló keserű szavain keresztül érzett a szemrehányás; ura azonban nem korholta le érte.

— Hagyd el, Izsák! Igaz magyar ember szó nélkül engedelmeskedik fölkent királyának. Hadd ünnepeljenek. Hadd teljék meg csordultig keserűséggel a pohár. Sokáig úgy sem tart már életünk.

Huzár Izsák ügyetlen sietséggel kezdte urát öltöztetni s alighogy elvégezte dolgát, pálczával kopogtattak az ajtón. A király lépett be rajta az ország zászlósai kíséretében. Üdvözölvén a diadalmas hőst, diszes proczesszióval a király termeibe kísérték át. S midőn Kinizsy Ulászló oldalán némán lépkedett végig a kastély udvarán, harsonaszó, dobpergés, a falakon eldördülő ágyúk zengé-

sének a közepette úgy érezte magát, mintha farsangi maskaramenetben szerepelne. A trónteremben karosszékébe ült a király, melynek támlája fölött Mátyás király czimere ragyogott az aranyhimes kárpiton. Ulászló leborotváltatta szakállát, mintha legalább külsőségekben a nagy királyhoz akart volna hasonlatos lenni.

S a mint Kinizsy a főpapok és főurak trón körül álló s szemkápráztatóan drága öltözetekben pompázó díszes során végignézett, úgy rémlett neki, mintha a kenyérmezei ütközet után rendezett diadalünnep ismétlődnék. Az esztergomi érsek ismét aranylánczot akasztott nyakába, a czeremónia rendje is a Mátyás királytól megtartott diadal ünnepével azonos volt. Az udvari kancellár fölolvasta a feketesereg elpusztítóját dicsőítő okmányt. Szerencsére latinul szólott s Kinizsynek nem kellett pironkodnia a túlzással teljes szavak miatt.

A főurak, de leginkább Bakócz Tamás érsek keresztesháborút tervezett a török ellen; Kinizsy akarták vezérnek, de tudták róla, hogy rendetlen mezei hadak élére nem igen lesz kedve állani s azért a fényes ünnepléssel akarták szive hajlandóságát megnyerni.

Mátyás király óta nem rendeztek olyan fényes lakomát Budavárában, mint most s Kinizsy a király

jobbán ülve, mindannyiszor fenéig ürítette ki bilikomát, valahányszor a főurak egymás után áldomást ittak rá. Fejére szelid mámor borult s most már maga is szépnek találta az ünnepeltetést.

— Visszatérnek a daliás szép idők — gondolta s imhol, mintha csakugyan Mátyás király asztalánál ülne, a lakoma végeztével a terembe nyitottak a lantos diákok. A vén vezér szívét ujjongó öröm fogta el, élt, halt a lantosok énekéért s azt hitte, az udvari muzsikusokat is szélnek eresztették s ime itt vannak még. A beszélgetők moraja elhalt, a csöndessé vált levegőben fölzendült a húros szerszámok muzsikája. Mihály diák, Mátyás királynak legkedvesebb lantosa lépett most a közepre s miközben kézségét pengette, dalra fakadt ajka.

— Engem dicsőít — mormogta Kinizsy elégtelen s feszült figyelemmel hallgatta tovább. Röviddel azután sebzett oroszlánként ugrott föl s dühvel rárivallt, míglen szava érthetetlen dadogásba olvadt.

Mihály diák a feketesereg leveretéseért dicsőítette, holott azelőtt éppen e vitéz zsoldosok hősteteiről szólottak legszebb énekei. Kinizsy mámorában szőtt ábrándjai hirtelen széjjelfoszlottak, a mint tudatára ébredt a lantos, Mátyás király legkedve-

sebb lantosa szolgálalkúságének. Azért ugrott föl feldühödten, nyomban rá azonban visszaroskadt székébe — szélütötten...

Beszélni nem tud, jártányi ereje sincsen, mintha fából volna minden tagja. Elhagyatottan hever hetek óta a rettegett hadvezér, üresen szerterévedező szemekkel. Csak hű fegyverhordozója, Huzár Izsák őrködik fölötte ; ha elvégezte a lakás körül dolgait, előveszi dobját, melyen hajdan, mikor még ő is a feketesereg gyalogos vitéze volt, menet közben az indulót verte. S miközben megpörgeti rozzant kézségét, csillogni kezd a szélütött vén Kinizsy szeme, torkán zavaros hangok törnek ki. Senki sem értené meg ; Huzár Izsák azonban tudja, hogy ura most seregei élén képzei magát, fekete vitézeinek osztogatja parancsait s mintha örömében rándulna félre nevetésre ajka, valahányszor rohamra szól a dobverés.

A KÖNYVÁRUS LEÁNYA.

I.

Krabat, a ki ördögnek volt felöltözve, neki vágatott Spinelli lovának s lelökte róla kopiájával a vadembert mimelő taliánt. Jó félórája már, hogy egymással viaskodnak s a Szent Zsigmond-piaczát végig ellepő néptömeg jókedvű riongással üdvözölte a győztes németet.

A farsang végét járta s miként tavaly, most is bolond czéczókat rendezett Brandenburgi György őrgróf, II. Lajos király gyámja.

Az ifjú király a Frisspalota erkélyéről nézte az óriási piaczon gomolygó tarka képet.

A nagyuri paloták ablakai is tele voltak emberfejekkel; itt nagyrészt ismét budai polgárok laktak; a főurak a királyi udvar elszegényedése, tekintélyének sülyedése óta mind ritkábban kerülnek föl Budára, az országgyűléseken is inkább a köznemesek hada szerepel s ők egymásután adják el díszes házaikat.

A farsangi torna nyomában fölvonult a maskarások serege, víg muzsikaszó hangzott, eszeveszett kurjongatás. S miután az ifjú király erkélye előtt hódolatukat bemutatták volt, dévaj ugrándozásokkal visszafelé fordultak az alakosok, széjjelszedvén a rögtönzött sorompókat, hogy a színes fadorongokkal törjenek maguknak utat az ácsorgók tömegén át, miközben a város utczáit bejárják. A vadul hadonászó ezernyi álarczosok elől vihogva futottak szét a nézők, egymáson keresztül gázolva. Lányi József, a fiatal szobrászlegény szent Zsigmond templomának sarokpillére mellé ágaskodva nézte a pajkos tömeg kavarodását; a tolongó emberáradatban egy karcsú fiatal lányt pillantott meg, a kit majd hogy agyon nem szorítottak. A szobrász keresztül furakodott az embereken s kiszabadította kellemetlen helyzetéből, a mit ő hálás mosolylyal köszönt meg.

A menet tovább vonult, Lányi azonban ügyet sem vetett rá. Nem tudta levenni szemeit a mellette félénken falhoz lapuló szép lányról s midőn az álarczosok lármája a távolba veszett, megkérdezte tőle, nem veszi-e rossz néven, ha a zajos utczákon át hazakiséri.

— Oh, közel lakom — felelte a lány bájos mosolylyal. — De apám hálás lesz, ha velem jön. A tolongásban elszakadtam tőle s most olyan

bolondok az emberek, hogy nem tanácsos egyedül járni.

Lányi Jóska hazakisérte a lányt. Rühm György budai könyvárus leánya volt, a ki a Nagyboldogasszony-piaczán lakott s azóta éjjel-nappal azon törte fejét, mint találkozhatna vele gyakrabban. A könyvárust mogorva természetű embernek ismerte mindenki s ő sem mert ok nélkül házába toppanni. Ürügyet keresett, a mit az ember könnyen talál, ha szerelmes és husz éves. Apja műhelyében éppen szűz Mária alakját faragta márványból, a dömölki Nagyboldogasszony szobrát, a kinek túl a Dunán fekvő bucsújáró templomának a híre vetekedik a czelliével. A közönségessé vált mintát tette apja elébe, melynek kisebb-nagyobb mása minden jobbmódú polgár házában megvan. Lányi Józsefnek most eszébe jutott, a mit a Bakócz Tamás érsek udvarában foglalatoskodó raguzai képfaragótól hallott, hogy Taliánországban a legközönségesebb kőfaragó is élő asszonyok vonásaival ruházza föl Madonnáit s ezek szebbek, mint a gépies utánzással készült szobrok, melyek vonásai a sok másolás közben merevekké váltak.

— Nagy fába vágod a fejszédet; de miattam megpróbálhatod. — Ezt mondta neki apja, a ki Mátyás király híres talián szobrászai műhelyében tanulta ki mesterségét, midőn fia tervével előállott

s Lányi Jóska egyenesen Rühm György könyvboltjába rohant.

— Nem bánom — dörmögte a könyvárús miután a fiatal szobrász kérését előadta. Az öreg Lányi ama budaiak közé tartozott, a kik könyvet szoktak nála vásárolni s ő megengedte fiának, hogy néhány napig hozzájuk járjon, míg Erzsébet arczvonásai emlékezetébe nem vésődnek...

Nem sok idő kellett volna ahhoz, Lányi József pedig immár két hete ott ül délutánonként a piacra nyíló emeleti ablakban a könyvárús szépséges leányával. Erzsébet hiúságának hizelgett, hogy a jóképű szobrász az ő arcát örökíti meg Madonna-képén, melyet remekéül szánt. Szívesen csevegett el vele órákon át, hallgatta rajongó szavait, melyekkel szépségét dicsérte, csillogó terveit, melyeket a jövőről szőtt, bizva művének sikerében, élő mintájának hozzá való hűségében. Mert hisz természetes, hogy egymásba szerettek; az öreg Rühm okosnak ismerte leányát s nyugodtan ült könyves boltjában, a míg a fiatalok magukra hagyatva egymással bohón dévajkodtak; a fiatal szív pedig könnyen lángra lobban.

— Édes Józsikám, — mondta végre a lány mikor a szobrászlegény még mindig nem fogott hozzá a dömölki szent Szűz szobrához, — kezdő már egyszer a munkát. Lásd, a te arczod már

rég a szívembe vésődött. Akkor is látlak, ha nem vagy itt.

— Igazad van Örzsikém — vágott szavába a legény lelkesedetten. — A te bájos képed még eltörülhetetlenebbül él szívemben. Soha sem is mosódik el. Megkezdem remekem faragását s az olyan szép lesz, mint a milyen te vagy.

— Olyan kíváncsi vagyok rá. Megkérem apát, hogy néha napján a műhelyedbe vigyen.

— Akkor még jobban sikerül a munkám. És mi lesz a jutalmam?

A lány csintalanul fölugrott ültéből s kellő távolságból csókot hintett Lányi József felé.

Boldogságtól szédelő fejjel tért haza a fiatal szobrászlegény. Másnap kiválogatta a legfehérebb márványkoloncot s odaadó kedvvel kezdte vésőjével megmunkálni. Apja nem sokat bizott fia vállalkozásának sikerében. Hiszen alig másfél esztendeje, hogy rendszeresen dolgozik. Addig az Akadémia Corvinában töltötte el idejét s csak kedvtelésből fordult meg a műhelyben. Akkoriban nagy becsülete volt még Budán a tudományoknak s a tehetősebb polgárok mind iskoláztatták fiaikat mert csak litterátus ember létükre lehetett kilátásuk arra, hogy majdan a szenátori székbe ülhessenek. Lányi Józsefnek kitűnő diák létére apja mesteriségéhez is nagy kedve volt mindig s mikor tanul-

mányait befejezte, egyszeriben legénysorba került; sőt, ha az új formájú szobor sikerül, mesterré avatja a kőfaragók s építőművesek egy-séges czéhe.

Korán köszöntött be a husvét, a fák még alig-hogy rügyeztek; de Lányi Jóska a virágfakasztó tavasz pompájában sem találta volna szebbnek a világot. Szive tele volt a boldogság mámorával: a dömölki szent Szűz új formájú szobrához, mely az ő keze alól került ki, seregestül zarándokoltak el a budai polgárok. Megkapta jutalmát szépséges ked-vesétől, a ki azóta nem egyszer meg is toldotta a megigért csókot. Most már csókolhatja, hiszen el van döntve sorsuk; egymáséi lesznek, mihelyt Lányi Jóska köteles vándorútjáról, melyet a czéh atyamestere semmi szín alatt sem akar elengedni, mihelyst Taliánországból egy év múlva visszatér.

Derős tavaszi este volt s ők utóljára ültek egy-más mellett a Nagyboldogasszony-piaczára nyiló tágas ablakfülkében, a könyvtárus házában. Lányi szerelmesen függesztette szemét kedvesére, a ki aranyszőke hajával olybá tűnt föl neki, mintha eleven, glóriás Madonnát látna maga előtt. A válás fájdalma könyeket csalt a szép leány mélységesen kék szemeibe s azok ragyogása mámorítóbb volt most, mint valaha.

— Szeretni fogsz-e mindig, én édesem? — kérdezte a fiatal ember Erzsébet kezét megragadva, meghatottságtól remegő hangon.

A lány zokogva borult vállára s úgy ültek némán egymás mellett, míg Rühm György könyvesboltjából föl nem jött.

— Mindörökre — suttogta a lány, midőn bucsúzásul utóljára megcsókolták egymást.

— Aztán olyan híres emberként kerülj vissza — mondta a könyvárús — mint azok a talián mesteremberek.

Valami Rafael nevű képíró s Michel-Angelo híre kezdte akkor bejárni a világot s Lányi Jóskán erőt vett az elhatározás, hogy mindent meg fog tenni, csakhogy megközelítse ama híres talián mestereket, hogy örömet szerezzen Örsikéjének, a kinek iránta való szerelméből fog meríteni erőt; ezzel fogja megdönteni a netalán újtába kerülő akadályokat s nagyratörő tervei sikerülnek majd...

Alig töltött el nyolcz hónapot Lányi József a firenzei Tatti képfaragó műhelyében s valami aggodalommal teljes vágy hazá készítette. Az öreg talián mester nem tudta rábeszélni, hogy legalább egy esztendő töltsön ki nála legügyesebb legénye, a kit társai a munkáit jellemző költői bájiért Raffaello ungherese-nek neveztek, mivel tudvalevőleg a híres festő a képfaragást is kedvteléssel űzte. Télvíz

idején sem riadt vissza a budai szobrász az utazástól s ismét rügyfakasztó tavasz volt, mire hazatért. Apja műhelyében egyetlen legényt talált csak; az öreg szobrász még az ősszel meghalt. Lányi József fájdalomtól sajgó szívvel rázta le magáról az út porát s szomorúságában is eszébe villant, hogy kedvesénél keressen vigasztalást.

— Hová megy, jó uram? — kérdezte az elhunyt mester műhelyben maradt legénye.

— A menyasszonyomhoz, Mihály. Iszonyú a lelkem állapota.

— Ne menjen el! — könyörgött a kőfaragó s midőn Lányi riadtan nézett rá, zokogásra fakadt.

Rühm Erzsébet férjhez ment már. Krabát Joakim vette feleségül, a német udvornyik s a szomszédok azt tartották, hogy mégis csak okosabban tette a lány, mintha az egyszerű kőfaragó-legényhez hű maradt volna. Mikor azonban híre terjedt, hogy Lányi József haza jött, egymásután lakására siettek. Meg akarták vigasztalni; a fiatal szobrásznak azonban már ismét hült helye volt otthon. A műhelyben egyedül dolgozgató öreg legény nem tudta megmondani, hogy hova ment. Némelyek azt hitték, hogy bánatában elemésztette magát; mások, a kik ismerték a Lányi-család istenfélő voltát, azt tartották, hogy visszament Taliánországba.

A sebzett szívű kőfaragó pedig a pálosrendű

szerzetesek között keresett vigasztalást, a kik jámborságukról még most is híresek voltak, mikor némely szerzeteknél az új hit terjedése óta a fegyelem már meglazult s a kik maguk is buzgón ápolván a szép mesterségeket, tárt karokkal fogadták be azt, a ki ezekben jártas volt.

II.

Boldog szűz Margit szigete, a hol azelőtt oly sűrűn fordultak meg Pest és Buda lakosai, a messze földről fölkerekedett zarándokseregek, hogy a dominikánus apácák templomának a sírkápolnájában a harmadfél száz év óta pihenő királyleány pártfogásáért esedezzenek, a kit az Egyház mind- eddig nem igtatott ugyan szentjei közé, de a kit minden magyar ember szentként tisztelt: a hajdani Nyulak-szigete egyre csöndesebb és elhagyatottabb lett. A Domokos-rendű szerzetesek, a cisztercziták és prémontreiek már régebben elköltöztek onnan. Csak az utóbbiak kolostorába telepedtek le új lakók, a kiket a budai hegyekben csöndes elvonultságban élő pálosok közül rendelt oda Mátyás király, az igazságos.

A másik két kolostor a nagy király halála után rombadőlt, az esztergomi primások hajdani kastélya is roskadozni kezdett, a fényes királyi nyaraló-

palota falai kopáran meredeztek a pesti partokkal szemben az égnek.

Nem néz többé erre felé fejedelem, főpap, főúr, a mióta a török mindsűrűbben csap be, az ország határait pusztítva. S a mióta Szolimán haddal fenyegető levelét megírta, alig mozdultak ki Budavárából. II. Lajos király ugyan büszkén válaszolt az elbizakodott szultánnak, de midőn táborba szállásra intő szava a pusztába kiáltó hangjaként halt el az országban, fejeveszetten folyt a kapkodás s közbe-közbe a kétségbeesetten víg tivornyázás. Mert Mátyás király korában sem voltak olyan vígan a magyarok, mint most, midőn vesztüket érezték. Az ősz fürtű gyermekkirály járt jó példával legelől: asztalán kölcsönzött portéka volt ugyan a sok ezüst evőszerszám, az elfogyasztott ételeket is hitelbe vették, de azért a jókedv meg nem csappant.

A királyné sólymokkal vadászott nagyszámú kísérettel; esténként tánczra perdültek hölgyei a jött-ment idegen ritterekkel, a kik aztán késő éjszakáig ott borozgattak a várpiacán, a ragyogóan szép csillagos ég alatt, a budai polgárokkal koczingatva.

Nyár derekáig nyúlt el a farsang, az udvar talián éjszakákat is rendeztetett; a vár utczái fáklyafényben úsztak s nemes, polgár, idegen, lovag testvériesen összekeveredve mulatott hajnal-

hasadtáig. A török pedig egyre nagyobb seregekkel tört be a végekre; Budán mit sem törődtek ezzel.

A felhévíz körül lakók ekkor mindhangosabban kezdték elhíresztelni páter Rafael nevét, a ki a margitszigeti szűz Mária-templomban hetenként háromszor lelket megrendítő prédikációkat tart, magába szállásra intvén a vesztüknek rohanó magyarokat. Az udvar is tudomást vett róla s azóta ismét özönével keltek át az elhagyatott szigetre az emberek, hogy az aranyszavú pálosbarátot meghallgassák. Egyszer Mária királynő is elment s mintha páter Rafael fájdalomtól reszkető szavai, melylyel mindenkinek közeli romlását megjósolta, szívében találták volna a szüntelenül jókedvű fejedelmi asszonyt: termeiben nem tánczoltak többé s II. Lajos király is most már komolyan fogott hozzá seregeinek fölfegyverezéséhez.

A török átkelt a Száván, a király hírnökei véres karddal száguldoztak széjjel a világ négy tájéka felé s Budavárában mindinkább elnyomta a tivornyázók zaját a fegyvercsörgés. Páter Rafael pedig szavainak sikerén fölbuzdulva a budai Nagyboldogasszonyban folytatta prédikációit s leggyakrabban a hazaszeretetről szólott és az új hit követőit ostromozta, a kik titokban Magyarországon is egyre terjeszkednek.

— Tudod, ki az a fiatal barát, a ki ellenünk prédikál? — kérdezte Rühm György, Luther budai hiveinek egyik legtekintélyesebb vezére leányától, midőn Rafael szentbeszédét meghallgatván, házába visszatért. Rühm Erzsébet immár három esztendeje, hogy özvegységre jutott. Krabat Joakimot, az udvari tisztviselőt titkos párviadalban szúrták le; felesége nem igen siratta: brutális ember volt s alighogy megesküdtek, örökös pokol lett házasságuk. Mióta özveggy, ő is az új hitnek hódol, a titkos összejöveteleken talán ő vesz részt a legbuzgóbban; az új hit elvonja figyelmét szive nyomorúságától, jóleső érzés hatja át, midőn a fölfedeztetés veszedelmétől remegve a gyülekezettel együtt imádkozik.

S mióta az a pálosrendű szerzetes a Nagyboldogasszonyba került, egyre fogatkoznak az új hit követői; félő, hogy apjával együtt maradnak; mert nem fogja engedni, hogy az eltántorodjék tőle.

— Minek is jársz te a pápista prédikációra? — kérdezte a fiatal özveggy szemrehányó hangon apjától.

— Hiszen csak azt akartam tudni, hogy ki légyen az a veszedelmes hirű prédikátor. Szeretnéd tudni te is. Úgy-e?

Erzsébet vállát vonogatta; hanem mikor az öreg

Rühm kéretlenül is megmondta, egész testében reszketni kezdett s halotthalványan az ablak kárpit-jába fogózkodott.

— Lányi József? — hörögte tompán s szívét hasogató fájdalom fogta el. Még élt a férje s ő minduntalan rágondolt. Mily boldog lett volna, ha hű marad hozzá, a ki oly odaadó rajongással viseltetett iránta. Ha nem tántorítja el tőle a német udvornyik mézes-mázos beszéde, cifra ruhája, úri viselkedése. Mióta örömtelen özvegységre jutott, még sűrűbben gondolt a fiatal képfaragóra. Annak daliás alakja minduntalan beleszövődött álmaiba s mikor a keserű valóra ébredt, majd megőrült a bizonytalanság miatt; nem tudta, él-e még, vagy csak elbújdosott? S néha-néha fölcsillant szívében a remény halovány lángja, hátha visszatér!

— Lábai elé vetem magamat — gondolta ilyenkor az asszony. — S ő meg fog nekem bocsátani. Hiszen olyan végtelenül szeretett.

S most itt van! Erzsébet meredten néz ki az ablakon. A templom kapujában megjelenik a sugártermetű szerzetes hófehér csuhás alakja s a mint lassan tovább megy, szentet megillető tisztelettel üdvözlí a piacon összeverődő nép.

— Ő az! — mondja az asszony apjának fuldokló hangon. S fejében hirtelen lázas gondolatok özöne rajzik föl.

— Föl fogom keresni! — fakadt ki ismét a szó háborgó kebléből s az öreg Rühm riadtan tekint rá. A leány átkarolja vállait s szava halk suttogásba fulladt. Luther eltörülte a papok nőtlenségét s ő meg fogja hódítani tanainak a lánglelkű prédikátort, a ki az új hit ellen oly hatásosan mennydörög. Az új hit apostola lesz páter Rafael s annak ügyével együtt ő is visszanyeri boldogságát.

Rühm György meglepetve bámult leányára, aztán kételkedve csóválta meg fejét. Mire Erzsébet büszkén kiegyenesedett s a tükör elé állva fejedelmi termetét mérte végig.

— Nem vagyok elég szép, hogy a legszentebb embert is kísértésbe ejtsem?

— Gyönyörű vagy, én édes virágszálom! — hagyta rá a könyvárús. Nem ellenkezett többé, hogy leánya megkísértse, a mit a fejébe vett; hiszen nagyobb veszedelem úgy sem támadhat ebből.

S Erzsébet azóta nap-nap mellett leste az alkalmat, hogy hajdani kedvesével találkozhasson. II. Lajos király e közben befejezte hadikészülődéseit s serege útra készen állott. A maroknyi hadak a Dunaparton táboroztak s mielőtt elindultak volna, a királyi palota elé vonultak föl, hogy zászlóikat megáldassák. Páter Rafaelra esett a kitüntető megbízás, hogy Tomory érseknek a czeremóniánál

segédkezzék s ő aznap csak késő este tért vissza a pálosok várbeli házába. A csöndes szent Pál-utczában lesett rá Rühm Erzsébet s szenvedélytől elvakultan szerelmes szavakkal kezdte ostromolni szívét. Rafael atya megdöbbent ennyi romlottság láttára, ifjúkori emlékei is erőt vettek szíven s ő csak annyit volt képes mondani az elvetemült asszonynak:

— Isten irgalmazzon bűnös lelkednek!

A pokol tüzével szívében állott meg Erzsébet a pálosok házának páter Rafael után becsapódó kapuja előtt. Szédelgő fejjel rohant visszafelé a néptelen utcán s midőn az Ötvös-utczába ért, Spinelli került elébe, a talián zsoldosok kapitánya, a kiről azt rebesgették, hogy ő szúrta le férjét, a vele szüntelenül versengő Krabát Joakimt.

— Hova repül a szép madár? — kérdezte most az asszonytól gúnyosan; az megijedt, de aztán mintha örület szállta volna meg fejét, csábító mosollyal kérdezte:

— Maga is visszautasítana, ha szerelmes szavakkal ostromolnám?

— No de ilyet! — tört ki a szó Spinelli nevető ajkán. — Akár a táborba is magammal vinném.

S másnap hire terjedt Budán, hogy Rühm György özvegy leánya megszökött Spinellivel, a hajnalban háborúba indult királyi sereg kapitá-

nyával, a ki annak idején férjét páros viaskodásban meggyilkolta. Lazák voltak immár az erkölcsök, de Szerencsés Imre kincstárnok házának kirablása óta nem történt akkora botrány Budán. A polgárság fölzúdult, a törvény emberei fölkeresték a könyvárúst, hogy felelősségre vonják leánya miatt s a vizsgálat közben Luther tiltott irataival találták megtömve boltját. Villámként terjedt el ennek híre az egész városban. A szenátorok nyomban összeültek s tűzhalálra ítélték az eretneket, a mint azt a két év előtt, a budai országgyűlésen hozott törvények parancsolták.

Komoran köszöntött be az ősz, heteken át sem villant keresztül a felhők árján a derűt szétárasztó napsugár. A falusi hunyhót körülálló fák levelei zörögve peregtek alá a kicsiny ablakok elé. Rühm Erzsébet fölemelkedett ágyában: nem volt nyugton többé.

A feslett élet tette beteggé, melyet a vad Spinelli oldalán heteken át folytatott, versenyt dorbézolva a zsoldos sereget rajokban követő kéteshírű nőkkel. Ereje csakhamar megtört, a talián zsoldos kapitány egy dunántúli faluban hagyta el s bucsút sem vett tőle.

Valami könyörületes parasztasszonynak esett meg a szive rajta, az ápolgatta, tartóztatta vissza most

is; az erőtlen nő azonban nem hallgatott rá s elbucszúzott jóltevőjétől.

A betegség kínjai közepette ismét ébredezni kezdett Rühm Erzsébet szívében jobb természete. Ellenállhatatlan vágy fogta el, hogy bűneiért vezekeljen. Gyalog indult meg a Duna mentén föl-felé, de mire napok után föltűntek szemei előtt a Gellérthegynek a folyam habjaiba ütköző sziklái: elcsigázott teste végképen kimerült.

Lelkében azonban fölillant a gondolat, hogy ha összeszedi magát, estére még a Nyulak-szigetére érhet. Bekopogtat a pálosok kolostorába. Páter Rafael ott lakik. Ő lábai elé veti magát. Töredelmesen megvallja vétkeit s talán bocsánatot nyer tőle.

S a megújuló remény mintha újból erőt lehelt volna a nő belső forróságtól eltikkadt tagjaiba, fűrgén fölemelkedett az útszélen hervadó pázsitról és sietve tovább igyekezett...

Boldog szűz Margit szigetén pedig ekkor már nem lakott élő lény. Szolimán Mohácsnál megsemmisítette II. Lajos király seregét, pusztítva vonult föl Buda ellen s jöttének hírére elmene-kültek a szigetbeli kolostorok lakói. Budavárát fölgyújtotta a török, a Nyulak-szigetén földúlta a kolostorokat s a pálosok sohasem tértek ide vissza többé.

A MUZSIKUS BARÁT LEGENDÁJA.

Az éjjeli zsolozsmázásnak vége volt. A budai hegyek nyergén elterülő szent Lőrincz-kolostor pálosrendű szerzetesei lobogó mécsessel kezükben egymásután léptek ki templomuk csúcsíves portáléján. Mint napok óta rendszeren, most sem siettek egyenesen czelláikba. A templomot a kolostorral összekötő keresztboltozatos folyosónak a budai vár irányába, a szent Pál-völgye fölé nyíló oszlopos csarnokában maradtak s párkányára könyökölve, némán néztek alá a sötét éjszakába.

Enyhe nyárutói éj volt. A felhőtlen égbolt fekete palástján ezrével reszkettek a csillagok. Köröskörül halk morajjal zúgott a rengeteg s titokzatos hangja mélán olvadt össze az orgona csöndes szavával, a mely a zsolozsmák végeztével is tovább zengett s szűrődött ki lágyan a templom szentélyéből nyíló ajtón át. A templom kórusában Mihály testvér, a kolostorbeli muzsikus barát orgonázott, a kit jámboréletű, szelid lelkénél, az

angyalok zenéjéhez fogható s messze földön híres, gyönyörű játékánál és mennybeli pátronusa mivoltánál fogva közönségesen Fráter Angelusznak nevezték. Több mint tizenöt éve, hogy a szentlőrinczi kolostorba került, a melynek Mátyás királytól ajándékozott orgonájánál jobbal és nagyobbakkal akkoriban Magyarország egyetlen temploma, Velenczén kívül pedig más ország is alig dicsekedett. Angelusz testvér is jóformán csak ennek az orgonának a kedvéért lépett szent Pál rendjébe. Azelőtt Bakócz Tamás udvari orgonamestere volt, a ki primási udvarában a java főuraknál és tudósoknál is jobban megbecsülte. A bucsú után azonban, a melyben a mindenkitől elkényeztetett muzsikusz a szentlőrinczi kolostor templomában remete szent Pál ereklyéihez zárandokolva, részt vett s a melyen a hírből már ismert orgona szavával szívét általjárta, nem volt többé maradása fényes állásában. Egyszerű testvér lett az elhagyatott hegyi kolostorban, a hol társai példásan jámbor viselkedésén okulva, csakhamar maga is remete szent Pál igaz fiává, Isten igaz szolgájává változott.

A kolostor perjelének az engedelmeivel Angelusz testvér évek sora óta muzsikaszó mellett való elmélkedéssel toldja meg mindenkor az officziumot. Ujjai alatt ilyenkor zendül föl a legédesebben az ezüsthangú orgona búbájos szava, a mikor a

barátok a hatalmas templomban magára hagyják s ő nem az ő éneküket kíséri, vagy szakítja meg az orgona szavával, hanem egyedül Isten dicsőségére és a maga gyönyörűségére muzsikál. A kolostor lakói nem egyszer maradtak önfeledten vesztve a czelláikba vezető keresztboltozatos folyosón, a midőn a templomból való távozásuk nyomában az orgona tovább szólt. Elálmlékodva lesték, szívták magukba a rendesnél is csodásabban szóló szavát. Most azonban napok óta nem Angelusz testvér muzsikája tartóztatja őket a keresztboltozatos folyosó nyílt csarnokában. A legtöbben közülük üggyet sem vetnek az orgona elfojtott, édes-bús hangjára. Budára irányul minden figyelmük, a mely nappal a messze távolságba, éjjel az éj sötétjébe vész. A budai vár felé merednek szemükkal, mintha azt várnák, hogy jelek támadnak onnan s megnyugtadják hazájukért, királyukért aggódó szívüket.

Több mint félhónapja, hogy II. Lajos király Tolnán táborba szállott s a kolostorban is megtudták, hogy kétszázezer főnyi a sereg, a melylyel Szolimán szultán, a kereszténység rettegett réme, Magyarország határán betört. Azóta semmi hír sem jutott a kolostorba s a jámbor pálosok, a kik jobban viselték szívükön hazájuk sorsát, mint bárki más akkoriban nagy Magyarországon, azt sem tudták, elég számosan gyűltek-e a király

táborába a nemesek, egyesült-e Zápolya serege a királyi haddal s elébe indult-e már a magyarság a gyűlölt pogány császárnak? Miként egyebütt, úgy a szentlőrinczi kolostorban sem rajongták körül többé a hivek a most is szigorúan rendjük statutumai szerint élő pálosokat olyan szeretettel, mint hajdanában. Az urak példájára a nép erkölcsi is országszerte megromlottak. S a szent Pál völgyében szanaszéjjel szórtan lakó vinczellér és majoros népség közül, a melynek két évszázadon át oly áldásosan gondját viselték, senkinek sem jutott eszébe, hogy hírt hozzon a hegyi barátoknak holott az egész környék lakosságával egyetemben ezek a hegyek között lakó, bujdosó emberek is naphosszat Buda várában lebzseltek: a táborból jövő híreket lesték.

A templomból, a mely ég felé törő falaival egészen az éj sötétjébe olvadt, a halk, kesergő zsoltárdallamok nyomában egyszerre tompa zúgással a Dies Irae végtelenül gyászos orgonaváltozatai törtek ki, a melyeket Angelusz testvér a balsejtelmek hatása alatt szinte akaratlanul rögtönzött, miközben társaihoz hasonlóan nemzete sorsán töprenkedett. A künn álló fehércsuhás barátok riadtan eszméltek föl a hirtelenül fölzúgó gyászos dallamra s megrettenve, a Fráter Angeluszéhoz hasonló balsejtelmekkel szivökben sietnek rögtön czelláikba,

ha László atyának, a kolostor festőjének éles szemébe nem ötlük a derengés, mely nyilván fáklya-fénytől támadt a vár irányában s mindig alább szállott, mintha a fáklyások a völgybe ereszkednének a hegyoldalon lefelé.

— Vajh kik és mi járatban lehetnek? — kérdezték egymástól tanácstalanul a szerzetesek s benn a templom kórusában Angelusz testvér a Dies Irae még gyászosabb variációjába fogott. Mintha az utolsó ítélet hét harsonás angyala fujta volna meg hangszerét, úgy riant föl az orgonán érczes bugással az egyházi dallamba szőtt rémes riadó. Majd ismét mély, tompa morajba fulladt az orgona zúgása, a melyből mint az elkárhozottak sikolya tört minduntalan a magasba a sípok szédítő változatokban fölhangzó éles, panaszos futama.

A barátok kedvetlenül néztek a nyitott templomajtó felé, meredtek ismét csüggedten szemükkel a távolba. A fáklyák tovatűnő derengése nyomában, mint mindmegannyi fáradtan pislogó csillag, apró fénypettyek gyultak ki.

— A várhegy oldalán lakó németek gyujtogatják meg mécsesüket! — vélte László atya s a barátok összébb verődve, azon tanakodtak, hogy vajjon veszedelem híre riasztotta föl őket álmukból, avagy a királyi hadak diadalának a hírére világosodnak ki ablakaik?

— Bármint van is! — vágott szavukba István atya, a kolostor őszhajú, szikár termetű perjele, a folyosó párkányába akasztott mécses után nyulva — bízzunk Istenben s lássunk dolgaink után!

A barátok példáját követve, szintén fölkapták mécsesüket s némán engedelmeskedve, léptek be egymásután perjelük nyomában a kolostor ajtaján.

A templom belsejéből, hol tompán elfojtva, hol panaszos riongással szűrődött ki tovább az orgona félelmetesen megható, nyugtalan muzsikája; míglen kelet felől hasadozni kezdett az ég s a hajnal pirosuló fénye a szentek üvegre festett színpompás alakjaival ékes, csúcsíves ablakokon át keresztül törve, be nem töltötte ragyogásával a hármashajóú egyház hatalmas csarnokait. S hogy az éj nyomasztó sötétsége széjjeloszlott, Angelusz testvér gyötrő gondolatai, szorongó érzései is szertefoszlottak s ő megkönnyebbülten, Istenbe vetett bizalommal szívében, mélyesztette kezét az orgona billentyús polczába. Szédítő gyorsasággal föl és alá járó ujjainak futamai nyomában bűbajos harmóniában hangzott föl az ezer síp egymásbaolvadó, egymást föl váltó, kristálytiszta csengő, csillogó zenéje, a pedálon föl és alájáró lábai nyomában az öreg flóták mély bűgással zengő, reszkető szava. A főséges harmóniában fölzendülő himnusz-nak a kórus mennyezetéig érő, óriási orgonaházból

kitörő gyönyörű dallama betöltötte zúgásával az egész templomot s aajtaján és ablakain keresztül törve, lágyan áradt széjjel a kolostor csöndes környékén az elhagyatott rengeteg zizegő, susogó lombtengere fölött.

A nap ragyogó fénye már özönével áradt le az erdők koszorújából kimagasló hegyi kolostorra, a mire Angelusz testvér a templomból a négyszögletes keresztboltozatos folyosóra került. Ő is megállapodott a szent Pál völgye fölé nyíló oszlopos szárnyában, mielőtt czellájába tért volna s összebb vonva mellén palástját, mely hófehér habitusára borult, elmélázva meredt alá orgonálás közben kipirult csontos arczával, izzó tűztől áthatott tekintetével a lábai alatt elterülő, hervadó lombokra, hallgatta a friss reggeli szélben hullámozó erdő monoton muzsikáját. Elmaradhatatlan társa, az orgona szélzsákjának taposásával megbizott Kelemen, a ki tagbaszakadt alakjával jó másfél fejjel haladta meg a kicsiny termetű muzsikust, szintén vesztég maradt. Meredten állt a háta mögött s mivel a lombok között, a merre Angelusz testvér figyelt, semmit sem látott, a távolba szögezte apró szemeit, a hol szent Pál völgyén túl, Buda rézzel fedett tornyai csillogtak a reggeli napfényben.

Kelemen, a ki ha nem is tartozott a szent Pál rendjébe, a barátok jóvoltából szintén a testvérek

zsinóros gombsorral ékes fehér ruháját viselte, süketnéma volt. Lelketlen szülei nyilván ezért hagyták el egy bucsú alkalmával ökölnyi gyerek korában a szent Lőrincz kolostorát övező rengetegben, a hol a barátok az éhségtől és félelemtől elcsigázottan akadtak rá. Mivel nem tudták, hogy hova küldjék, Kelemen a kolostorban maradt, a hol nyomorék létére is jólelkű s a kolostor körül való apró-cseprő dolgok elvégzésében hasznavehető emberkének bizonyult, a kit mire a barátok kenyerén izmos legénynyé növekedett, az orgona mellé rendelték a szélzsák emelőőrúdjához. Angelusz testvér akkoriban már szintén a barátok muzsikusa volt s bármint huzódott is eleintén néma segítőjétől, csakhamar tisztába jött azzal, hogy jobb embere Kelemennél, a szélzsák emelőőrúdjával járó nehéz munkában soha sem volt. A markos legény nem fáradt el soha, nem is babonázta el a muzsikusz barát orgonajátéka, mint elődjeit nem egyszer, a kik ilyenkor rendszerint úgy elbámészkodtak, hogy elfelejtették az emelőrudat idejekorán lenyomni s az orgonaszó kietlen hörgéssel java játéka közben megakadt. S az évek során át, hogy egymástól elválhatatlanul végezték dolgukat, igaz barátság szövődött a muzsikusz barát között, a kinek minden gondolata és érzése dallamban olvadt föl s a szegény nyomorék között, a ki mióta él, nem hallott

teremtett hangot. Senki sem tudta magát oly jól megértetni a kolostor néma lakójával, mint Angelusz testvér, a ki fölfedezvén természetes eszét, kezeivel motolázva gyakran elegyedett élénk eszmecserébe a rajta szinte kutyahúséggel csüngő Kelemenel s ha társai ilyenkor élénk érdeklődéssel figyeltek rá, váltig hangoztatta, hogy püspökségig is fölvihetne volna, ha nem születik némának az istenadta. Így azonban a kánoni foggyatkozás miatt még testvérré sem avathatták. Mindazonáltal úgy bántak vele, mintha rendjüknek a tagja volna. Kelemen is úgy érezte magát s mivel azt hitte, hogy az orgonánál épp oly nélkülözhetetlen, mint Angelusz testvér, a kivel még a provinciális is nagy tisztelettel bánik, nem egyszer fesztelenebbül viselkedett, mint bármelyik a kolostor lakói közül, a kik a rend statutumainak megfelelően egymással versengtek az alázatosságban. Ez utóbbinál fogva s mivel a tiszteletlenségnek árnyéka sem vegyült soha Kelemen viselkedésébe, a barátok nem vették zokon, ha önérzete hébe-hóba erősebben nyilatkozott meg. Angelusz testvér sem ütközött meg bizalmaskodásán, midőn a háta mögött álló néma hirtelen a vállára ütött, hogy a porfelhőre figyelmeztesse, a mely a távolban a reggel tiszta napfényes levegőjében a szemébe ötlött s a budai hegyek aljáig lenyuló erdőség széléhez közeledett.

— Várj csak! — intette nyugtalanul a muzsikus, miután arra nézett volt s ismét a kolostor alatt elterülő erdőre meresztette szemét. A lombok susogásán át egyre közeledő hangok ütötték meg fülét s ő csakhamar tisztában volt azzal, hogy szekeresek hajszojják a rengetegen keresztül lovaikat s temérdek nép utazik alkalmatosságukon vagy kíséri őket. S kis vártatva csakugyan tíznél több hatlovas málhásszekér bukkant föl az uton, a mely a rengetegből a kolostor meredek martjához vezet s ennek alján kétfelé ágazódik. A szekeresek a templom lépcsőinek az aljához kapaszkodó s az ezek mentén tovább húzódó útra fordultak, a mely a hegy nyergén át Pilis-Szent-Keresztre, onnan Visegrádra vezet, a melyen azonban a pilisi hegyekben remetéskedő s a szent-keresztí anyakolostorukban lakó pálos barátokon kívül alig közlekedik valaki. A málhásszekerek oldalán a királyi czimer díszlett, a lovasok is, a kik a szekereseket kísérték s a hegynyereg meredekjén egymásután ugráltak le lovukról, hogy a kerekék küllőibe kapaszkodva a lovak terhén könnyítsenek, királyi lovasok voltak.

— Hova, hova oly szaporán? — kiáltotta lelken-dezve a keresztboltozatos folyosó párkányán kihajolva Angelusz testvér; a mélységből azonban csak durva káromkodást s válogatott gorombaságokat kapott a lóhalálában sietőktől feleletül, a kik

pár percz mulva lovastul és szekerestül tűntek el a templom mögött s robogtak tovább a hegynyereg tulsó oldalán lefelé.

Angelusz testvér kővé dermedten maradt veszteg. Kelemen is rosszat sejtett s ijedten meredt rá, mintha gondolatait fürkészné. A muzsikus barát a perjel után akart rohanni. Nyomban rá azonban megmásította szándékát s Kelemennel a sarkában a templomba sietett. Föltárták a csúcsíves egyház tulsó oldali kapuját s a hatalmas lépcsőre álltak, a mely onnan a hegynyerget átszelő úthoz vezet. A tovaszánguldo szekérhad után néztek, a melyet azonban csakhamar ismét elnyelt az erdő szemük elől.

— Mi történt? — fakadt ki remegve a barát s önkéntelenül néma társára nézett, a ki mintha megértette volna kérdését, nyugtalanul vonogatta vállát.

A következő pillanatban újra lódobogás hangzott s kis vártatva vagy ötven főnyi czifra ruhás udvari testőr száguldozott tova tajtékozó lován a templom széles lépcsői alatt, nyomában egész csapat kipirult asszony, élén II. Lajos ifjú feleségével.

— Mária királyné! — rebegte Angelusz testvér minden izében reszketve, a midőn fölismerte. A következő pillanatban Kelemennel együtt hanyat-homlok rohant le a szabadba vezető lépcsőn. A menekülők ügyet sem vetettek a két barátira;

csak az udvari hölgyek csapatának a nyomában vágató főurak sorából vált ki egy lovas s állította meg paripáját a templomlépcsők alján. Szerémy György udvari káplán volt.

— Meneküljete! — kiáltotta fuldokló hangon Angelusz testvér felé. — Minden elveszett Mohácsnál! A török Budához közelít!

— S a király? — tört ki kétségbeesetten Angelusz testvér torkán a szó.

— Elesett! — felelte kurtán az udvari pap s azzal megsarkantyúzva lovát, a királyné udvara után vágatott, a ki a rémes hír nyomában rögtön éjnek idején lopózott ki fáklyafénynél a várból, előre küldvén szekerekre rakott drágaságait s menekült, hogy meg se álljon Bécs városáig.

Midőn Angelusz testvér a rettegés dermedtségéből föleszmélve Kelemennel együtt ismét a kolostorba vezető keresztboltozatos folyosón tért, társai, a kiket a hirtelen támadt láрма zavart föl, már mind ott tolongtak párkányán keresztül hajolva.

— Mi történt? — kérdezték tőle egyszerre mindnyájan, dúlt arczczal feléje fordulva. S a midőn a muzsikusz barát elmondta, sápadtan meredtek arczukkal az ég felé s maradtak veszteg perczekig mozdulatlanul, mint mindmegannyi hófehér márványszobor.

— Meneküljünk! — szólaltak meg végezetül a bátortalanabbak a testvérek sorában. István atya azonban megrázta fejét s remegő, de szigorú hangon megszólalt.

— Főtisztelendő provinciális atyánk engedelme nélkül nem távozhatsz a kolostorból. Ám a kinek gyöngé a szíve a megpróbáltatások elviseléséhez, a melyeket a Mindenható reánk és szegény hazánkra rámért: távozzék Isten hírével! Megengedem neki!

Senki sem lépett elő, hogy elbocsáttatását kérje s pár percz múlva ismét megtelt a templom kórusa, tört ki ajtaján az orgonahangok szárnyán a halotti zsolozsmák kesergő szava; a barátok szerencsétlen királyuk lelkéért imádkoztak.

A kolostor környéke pedig ezalatt újból meg-elevenedett. Az erődítményeiben elhanyagolt Buda roszkatag várfalai alól a német polgárság rögtön a királyné távozása nyomában kerekedett föl s menekült megrémülten szent Lőrincz hegyi kolostora felé. A németek szintén Visegrádra igyekeztek, a mely a Buda környékén a legközelebbi ágyúk tüzével is daczó erősség volt. A szekéren, lóháton, gyalog menekülők: öregek, ifjak, asszonyok, gyermekek rendetlen csapatokban, egymást kergetve, mintha a török már nyakukon ült volna, özönlöttek reggeltől estig a szent Lőrincz temploma felé,

keltek át a következő napokon egyre nagyobb számban, a magyar polgárság soraival is megnövekedve, jajgatva, átkozódva, a budai hegyek nyergén. S mintha a félelem az erkölcsükben rég megromlott emberekben az érzés utolsó szikráját is kioltotta volna, a török pusztításainak a rémes hireire kétségbeeső bujdosók nem egy gyermeket és nyomorékot hagytak el az erdőben, a ki futásuk közben terhükre volt. A barátok, a kiknek napokon át reggeltől estig nem volt többé nyugalomuk a menekülők lármája miatt, éjszakánként is minduntalan fölriadtak a rengetegben elhagyott ügyefogyottak nyöszörgésére, panaszos jajgatására, mely czelláikba hatolt.

Másfél héttel a mohácsi veszedelem után Szolimán császár seregével a szent Gellért hegye alá ért. A szent Lőrincz-kolostor lakóinak provinciálisuk lóhalálában küldött parancsára, remete szent Pálnak a templomukban őrzött tetemével együtt, aznap kellett Visegrádra sietniök, a mely őrség nélkül szűkölködött s a melyet a benne őrzött szent koronával együtt, mivel ez a rémületkeltette fejtelenség közepette senkinek sem jutott eszébe, a rend provinciálisa a környéken elszórt kolostorokban lakó pálosokkal akart megvédelmezni, a kiket napi járó földről mindenünnen összehívott.

A szent Lőrincz-kolostor termei és belső folyosói

egészen megteltek ügyefogyottakkal, a kiket családjuk elhagyott s a kiket a barátok az irgalmasság cselekedeteinek megfelelően a rengetegben szedtek föl. Ezeket már nem vihették magukkal s mivel gondozás nélkül sem hagyhatták őket, a legöregebbek közülük, a kik fegyvert már amúgy sem foghattak, ott maradtak.

Ott maradt Angelusz testvér is, a ki orgonájától a mely szinte szívéhez forrt, sehogy sem tudott elszakadni s a kit megható könyörgésére a perjel főleg azért hagyott ott, mivel a néma Kelemen a veszedelem hírére sem akart tágítani muzsikus barátjától s ott maradván, hatalmas erejével az ügyefogyott gyöngéknek sok tekintetben szolgálataira lehetett.

A távozó barátok még délután búcsúztak el öreg társaiktól s Angelusz testvértől, könnyes szemmel hagyták el celláikat tudatában annak, hogy talán sohasem kerülnek többé ezekbe vissza.

Szent Lőrincz kolostorának a templomában aznap maradt el először kétszáz esztendő óta a közösen végzett kompletorium. Másnap sem hangzott itt föl a közös zsolozsmák szaggatott éneke. Az öreg szerzetesek minden idejét a kolostorban maradt gyámoltalanok gondozása emésztette föl s Angelusz testvér Kelemennel együtt nyugtalanul járt-kelt a templomban, a mikor csak szerét ejt-

hette, hogy legalább lássa, ha már a rajta való muzsikálást megtiltották neki, talián mesterektől remekbe készült, Mátyás királytól rendjének ajándékozott hatalmas orgonáját. Kelemennek is olybá tűnt föl a templom mennyezetéig tornyosuló muzsikáló szerszám, ezer sípjával, ötsoros billentyűs polczával, mint valami eleven csoda, pedig csak remegését érezte, valahányszor szélzsákjának emelőrúdját taposta. Nem csodálkozott, hogy Angelusz testvér minduntalan ott lebzsel, simogatja, czirógatja kezével billentyűit, törölgeti ezüst-sípjait a bőrdarabbal, a melyet övébe dugva hordott. Az orgonánál azonban most, hogy nem rendelték a háta mögé s a templomban, mióta él, talán először tekinthetett szét alaposabban, jobban bilincseltek le figyelmét a festett és faragott képek, a melyek a falak minden tenyérnyi helyét, az oltár fölött álló apró tornyokkal ékes szárnyasalmáriom s a falak fülkéit ellepték. Különösen a mellékhajók oldalfalába vágott fülkékben álló életnagyságú színezett alakok nézésével nem tudott betelni, a melyek mind a pálos-rend fehér habitusát viselték s mintha valósággal elevenek volnának, oly élenken fordultak a főoltár felé, a melynek szárnyas fülkéjében a boldogságos Szűztől jobbra-balra remete szent Pál és szent Antal hasonló módon színes, de jóval nagyobb hatalmas alakja állott. A faragott

képek, a melyek a két oldalhajó alacsony fülkéiben sorakoztak, a pálos-rend azon századok folyamán elhúnyt tagjait ábrázolták, a kik szent életükkel váltak ki, vagy a kiket az egyház a boldogok karába iktatott. A főoltárhoz legközelebb állott egymással szemben Zoreád és szent Benedek, a nyitrai híres remeték, a következő két-két templompillér között boldog Vác és Salamon, tovább Lukács atya, kezében a hársfaággal, a melylyel Nagy Lajos király színe előtt megjelent és Ferencz atya, kezét a mellette álló szarvas agancsán nyugtatva, a melyet csodás módon elfogott volt. Ezek után Tamás atya következett, a ki Mátyás királynak jövendölt s Özséb atya, végül boldog Báthory László, a kinek szobrával szemben még üres volt a fülke, valamint a következő kettő is.

Hogy most alaposan megnézte mindezeket a szobrokat, Kelemen kíváncsian sietett Angelusz testvér után. Azt akarta tőle megkérdezni, hogy hová tűntek az alakok az üres fülkéből. A midőn azonban a főoltár mögé került, egészen megfeledezett szándékáról. Angelusz testvér a kórus végén álló orgona polczánál ült, keze gyorsan járt föl és alá a billentyűkön s a néma sietve lopózott az orgonaház mögé, gondolván, hogy a barát nem tudott ráakadni s ő így akaratlanul megszegte kötelességét. Túl buzgóságában a nélkül, hogy

megkérdezte volna, szükséges-e, a szélzsák emelő-rúdjaára lépett s lenyomta azt. Az orgona egyszerre elemi erővel bűgött föl. Angelusz testvér riadtan hagyta félbe játékát s rohant az orgonaház mögé.

— Ki hagyta meg, hogy ide jöjj? — fakadt ki a néma ellen. — Avagy nem tudod, hogy tilos orgonáznom, akárcsak nagypéntek volna?

S midőn a néma tétován meredt rá, ujjával is megmagyarázta neki, hogy egyelőre semmi keresni valója az orgona mögött. Ezzel ismét visszaült a billentyűk mellé s folytatta néma játékát. Fülében tisztán csendült meg minden hang, a billentyűknek és a regisztereknek megfelelően, a melyeket megnyomott, illetve kihúzott s a lelkében rögtönzött korál elképzelt muzsikájának a káprázatától csakhamar úgy szellemült át arcza, gyúlt ki a tűz szemében, mintha az orgona valósággal szólna. Kelemen, a ki meghunyászkodva hagyta el helyét s állott Angelusz testvér mellé, kerekre nyílt szemmel nézte, mint peregnek szédítő futamban ujjai a billentyűs polczon végig, jár-kél lába föl és alá a pedál bordáin. Csak most fogta föl észszel, hogy nagy a különbség munkájuk között, a melyet az orgonánál végeznek s határtalan csodálat töltötte be egész valóját a barát iránt, a kinek ujjai itt még gyorsabban mozognak, mintha vele beszél s ujjainak szédítően gyors mozdulatai itt alighanem

többet is s bizonyára oly fenséges dolgokat jelentenek, a minőket ő soha sem lesz képes fölfogni együgyű eszével. A barát egészen elmerült képzelt muzsikájába s Kelemen is ujjai játékának a nézésébe. Ez utóbbi már rég meggyújtotta az orgona polczán levő gyertyákat, azonban egyikük sem veszi észre, hogy már éjfél felé jár az idő, ha a vérvörös derengés, mely kívülről áradt be ablakain át, lassanként be nem tölti félelmetes világával az egész templomot.

Angelusz testvér föleszmélt s társával a nyomában a kolostor nyílt keresztboltozatos folyosóján termett, a hol majd hogy el nem alélt a rémes látványra, mely a távolban szemük elé tárult. Buda helyén valóságos lángtenger úszott. Kisérteties fényében véges-végig vérvörös fénybe borult az ég. Az éjszaka sötétsége egészen széjjelfoszlott s csillagai mind elhalványodtak. Angelusz testvér rémületében szinte kővé válva meredt hideg verejtéktől gyöngyöző arczával a pokolian félelmetes, mégis oly gyönyörű képre, hallgatta, mint sodor a távoli kolostor felé egy-egy rémesen hangzó hangfoszlányt a szél. A törökök százezernyi hada verte föl diadalordításával a lángtengerbe merült, néptelenné lett, hatalmas város környékét, a melyet kifosztván, magának a Gellérthegy alatt táborozó Szolimán császárnak tudta nélkül gyújtottak föl.

Három napig piroslott az ég éjszakánként, homályosította el a lángoló város a napfényben úszó ég ragyogó palástját füstjével. A lombok sűrűjébe vesző kolostorban halomra gyűlt nyomorékok és gyámoltalan gyermekek mit sem tudtak erről. A barátok azonban, a kik gondozásukra ott maradtak, fölolváltva jöttek ki ügyefogyott vendégeik mellől a nyílt folyosóra s siratták a Kelemennel naphosszat ott ülő Angelusz testvérrel együtt a főváros vesztét. Negyednapra elült a füst s Angelusz testvér megkönnyebbülő szívvel vitte hírül társainak, hogy a királyi palota márványfalai, rézzel fődött tornyai sértetlenül merednek a magasba, csillognak a reggeli napfényben. A vár felől most naphosszat recsegő török muzsika foszlányait sodorta a kolostor felé a szél: Szolimán császár valamennyi tábori muzsikuskát egybegyűjtve diadalünnepét ülte a magyar királyok székes palotájában . . .

Egy hét mult el a kolostorban egyre gyöngülő rettegés közepette a nagy tűzvész óta. Angelusz testvér már negyednapja hiába fülelt a kolostor nyílt keresztboltozatos folyosóján; az erdő susogásán kívül egy hang sem hallatszott sem a távolból, sem az egész hegyes-völgyes vidéken. Buda helyén a királyi vár fehérülő falai alatt óriási fekete folt ásított, a szent Pál völgyében kigyózó uton

nyoma sem látszott embernek. A kétszázezer főnyi török had egy része a folyam partján Visegrád ellen vonult, zöme átkelt tükrén s a Duna és Tisza közére nyomult rablóhadjáratra. A szent Lőrincz kolostorába legfőlebb a madár hozhatott volna hírt erről a barátoknak; az egész környék elnéptelenedett. A kik Budán, mint a magyarok közül nem egy, nem tudtak megválni a rögtől, a melyen születtek, azokat a török hurczolta el rabságba. Látván, hogy minden csöndes, a meddig szeme ellát, Angelusz testvér biztosra vette, hogy minden veszedelem is elmúlt kolostoruk fölött, a melyre a rengeteg mélyében a török nem akadt rá. Öreg társai is osztottak véleményében s megengedték neki, hogy halk módon ismét kedve szerint orgonálhasson. A muzsikus barát bőven élt az engedelemmel s a dallamok özönében, a melyekben lelke oly gyönyörűséggel elmerült, már-már egészen elfelejtkezett a sok gyöttelemről, a nagy rettegről, a melyet a kolostorban rekedt társaival együtt, maga miatt, a fala közé fogadott s egyedül Isten kegyelmében bizakodó gyámoltalanok, főleg azonban mindennél jobban féltett orgonája miatt átszenvedett.

Csöndes, verőfényes őszi délután volt. A templom hajóiba, festett ablakain át ezernyi színre törve ragyogó sugárkévekben ömlött be a nap-

fény. Angelusz testvér, a ki már egy óránál tovább ült egymagában a kórusban s játszott egyhuzamban az orgonán, egészen elmerült a végtelen melódiába, a melyet Isten jóságáról töprenkedve rögtönzött s a melyet halk, elfojtott zengése ellenére is mesteri árnyalással csalt ki hatalmas hangszeréből. Egyszerre azonban mintha a pokol ördögei szabadultak volna el, iszonyú dörömbölés fojtotta el a főséges harmóniában magasba törő, egybeolvadó futamokat. Angelusz testvér leugrott polczáról s dobogó szívvel rohant a templomnak a szabadba nyiló, jól elrekesztelt vaspántos kapujához s a mint kulcslyukán keresztül nézett, elhűlt ereiben a vér: egész tömeg marczona képű, torzonborz turbános alak tódult föl a széles lépcsőn a dörömbölők nyomába s rontott neki csatabárdjával a kapunak, hogy bedöntse. Szolimán seregének utóhadából portyázott még egy pár száz főnyi csapat Buda környékén, az erdőben netalán elrejtett zsákmány és emberek után kutatva. Az orgonaszó a hegynyereg tetején az erdő sűrűjébe rejtett kolostor nyomába vezette a rablásra szomjas pogány csordát, a mely a templomhoz vezető utat elérve, egyenesen arra nyiló kapujának rontott.

Angelusz testvér a kapura egyre sűrűbben lezúduló baltacsapások recsegő lármájában egészen megfeledkezett társairól, a kik a kolostor legszél-

sőbb szárnyában vendégeik ápolásába elmerülve mitsem hallottak. Csak orgonájára gondolt, a melyet ezüstsípjai kedvéért alighanem rombadönt a pogány, ha behatol. S orgonájára gondolván, szive csodálatos bátorságra gyuladt. Körülnézett, nem akad-e fegyver, a melylyel a pogányokra ronthatna. Csak a gyertyák meggyújtására szolgáló kanóczos pálcza akadt kezébe s mire az ajtó nagy robajjal beomlott, bátorsága is odalett. Halálra rémülten osont a templom pillérei mögé, rohant tulsó oldalára. A pálosrendű szentek faragott képe most is mosolyogva nézett le rá a fülkéből s Angelusz testvér rémületében esztét veszttve, jobb menedékre nem talált, mint egy ilyen fülkére, a mely a Báthory László atyáéval szemben üresen állott. S alig hogy a kanóczos bottal kezében beléje lépett, egymás hátán özönlöttek a templomba a torzonborz törökök. Veszekedő lármájuk egyszerre lecsendesült a csillogó pompa, a festett képek, az eleveneknek tetsző s fönséges nyugalomban álló színes szobrok láttára, a melyek a hajókat mindenfelé ellepték. Angelusz testvér maga is kővé dermedten, szívdobogva nézte fülkéje mélyébe húzódva, mint csoportosulnak kíváncsian egy-egy szobor körül, kerülgetik babonás félelemmel. S szívét már-már elfogta a remény, hogy a szobrokkal egyetemben neki sem lesz bántódása.

A törökök azonban tudatára ébredvén, hogy ezek a nem e világból valóknak látszó alakok fából vannak, lármásan kitörő dühvel rontottak csatabárdjaikkal egymásután rájuk. Angelusz testvér kétségbeesetten sóhajtott föl Istenhez s keresztül-villanván lelkén, hogy alighanem az ő muzsika iránti mohósága zúdította e veszedelmet kolostorára, csöndes megadással szívében várta a vértanúi halált. Báthory László atya szobrát darabokra vágdalván, az ő fülkéjéhez fordult a képromboló csapat. Angelusz testvér önkéntelenül orgonája felé meredt utolsónak vélt pillantásával s a midőn látta, hogy néhány török egymás hátán kapaszkodik föl az ezüstsípok felé, megfeledkezett mindenről, a mi az imént lelkén keresztül cikázott s a rablók lármáját túlharsogva fölkiáltott:

— Ne bántsát az orgonát, istentelen fajzat!

A fülkéjéhez közeledő muzulmánok ijedten hököltek vissza s látván, hogy az egyik szobor megelevenedett, rémes ordítással rohantak kifelé. A többiek nem tudván mi történt, szintén a kapu felé tódultak s a midőn Angelusz testvér csodás bátorságra kapva fölemelt botjával kezében, lángoló szemekkel, lassú, de öles léptekkel feléjük tartott, veszett ordításra kelve, egymás hátán nyomultak ki, ugráltak le a templomról levezető lépcsőn s szaladtak tovább az erdőbe vezető úton.

Csak a mire végkép eltűntek szeme elől, eszmélt föl a barát s roskadt térdre a szabad ég alatt, hogy Istenhez fohászkodjék. A következő pillanatban ismét talpra állt s a kolostor nyílt folyosójára rohant, hogy az ellenség távozásáról alaposabban meggyőződjék. Alig állt ott hallgatózva pár perczig s végkép elhalt a zaj, a melylyel a hanyatt-homlok tovaszaladók fölverték az erdő csöndjét s kis vár-tatva lenn a völgy alján az erdőn túl egyre tovább száguldozó porfelleg hirdette, hogy a török had aligha áll meg a Dunáig.

Angelusz testvér arczára egyre szélesebb mosoly ült, szemében köny csillant föl s boldogságában talán sírásra is fakad, ha a templom kórusának az ajtaján keresztül végre meg nem üti fülét az orgona szuszogása, a melynek szélzsákját a szentély homályában a süketnéma Kelemen a történetek legkisebb sejtelve nélkül még akkor is taposta, a midőn a muzsikusz barát a folyosóról odarohant, hogy örömében a nyakába boruljon.

— Persze! — mormogta a barát, megállva hű-séges társa mögött, a ki kezét a fölötte levő kampókba akasztva, fejét lehajtva egész odaadással végezte föladatát. -- Nem húztam el a szélzsák mögül s ő azt hiszi, hogy még most is játszom!

Már-már vállán volt a keze, a midőn újabb gondolat villant föl a lelkében s Angelusz testvér

Kelement nem zavarva, lázasan kipirult arczczal az orgona billentyűs polczához rohant. Szemében ismét föllobogott a tűz, a mint legkedvesebb helyére ülhetett. Keze végigfutott a regiszterek során; lába a pedálba, ujjai a billentyűk ötszörös sorába mélyedtek s az orgonán elemi erővel, a futamok szédítően káprázatos hullámaiba olvadva a Te Deum fönséges dallama hangzott föl. Az öreg flóták harsogó zenéje, a teljes erővel fölzendülő sípok minden árnyalatban megszólamló káprázatos zengése diadalmasan tört keresztül a templom meg-megrezzenő hatalmas falain át, hatolt be a kolostor második elzárt udvaráig.

A refektóriumban s a keresztboltozatos folyosókon szerteszét heverő nyomorékoknak olybá tetszett, mintha a mennyekből szűrődnék alá a bűbajos muzsika s a gyerekek nyomában, a kik a meglepetten a templomba siető barátok után osontak, azok is egymásután fölkerelkedtek s ki mankón, ki a földön csúszva, a templom kórusába lopóztak.

Angelusz testvér öreg társai elálmélkodva néztek templomuk bedöntött kapujára, tekintettek végig hajóin, a melyek tele voltak a dúlás nyomaival, meredtek csodás rajongással a muzsikusra, a ki a főhomlokzat rózsablakán keresztül szűrődő bucsúzó napfény sugarainak özönében, átszellemült arczczal mélyedt játékába s olybá tűnt föl, mintha

mennyei glória övezné alakját. Egyikük sem tudta, mi történt, csak sejtették, hogy valami rendkívüli s csodával határos dolog esett itt meg. S a midőn a muzsikus barát végül észrevette, hogy nincs egyedül s az orgona szavát meghalkítva újból a Te Deumra intonált, gyönyörű zenéjének s a hálának égfelé törő szárnyán egy szívvel, egy lélekkel hangzott föl az öreg szerzetesek, a körjük seregű gyermekek, tehetetlen nyomorékok ajkán szent Ambrus himnusza.

Az orgona mögött pedig ez alatt a szokatlanul hosszúra nyuló munkától verejtékes homlokkal, de mindvégig csendes megadással taposta a szélzsák emelőrúdját a néma Kelemen, türelemmel várva, hogy muzsikus barátja szokásához hiven gyöngéden a vállára tegye kezét s az orgonaház mellől elszólítsa.

A MÁSODIK KÖTET TARTALMA.

	Oldal
Jóreggelt, polgárok	5
A fejedeleimasszony reményei	13
A csonkatorony rabjai	21
Hess András keservei	28
A perzsa követek	35
Sámboky vendégei	43
A királyné madonnája	51
Szapcsankó Budán	85
A fekete husvét	95
Kinizsy búja	105
A könyvárus leánya	113
A muzsikusz barát legendája	130

A Szent-István-Társulat kiadványai.

Fabiola, vagy a katakombák egyháza. Irta <i>Wiseman Miklós</i> . Angol eredeti után fordította <i>Haudek Ágoston</i> . Steinle Ede lovag által rajzolt képekkel. 4-rét kiadás. Füzve kor. 4.80, kötve ...	Kor. 7.—
Ugyanaz, egyszerűbb kiadásban, nyolczadrét alak. Füzve kor. 2.40, kötve ...	3.60
A megszabadított Jeruzsálem. Irta <i>Torquato T.</i> Olaszból fordította <i>Jánosi Gusztáv</i> . Két kötet. Díszes vászonkötésben vörösmetszéssel kor. 6.80, arany Metszéssel ...	7.60
Mindszenti Gedeon legújabb költeményei. Füzve kor. —.60, kötve ...	1.—
A Csendes-Oczeánon. Utazási élmények. Irta <i>May Károly</i> . Német eredeti után ford. <i>Szekrényi Lajos</i> . Kötve ...	6.—
A keresztény nő. Képekkel. Irta <i>Rushek Antal</i> . Díszes vászonkötésben ...	3.—
Művészettörténeti korrajzok. Bevezetésül a képzőművészetek egyetemes történetébe. Irta <i>Divald Kornél</i> . I. kötet. 86 képpel. Ára füzve kor. 2.—, kötve kor. 2.40. — II. kötet. 75 képpel. Füzve kor. 2.40, kötve ...	2.80
Áhítat szárnyain. Himnuszok és vallásos költemények. Akantisz V. rajzaival. Irta <i>Bán Aladár</i> . Színes borítékba füzve ...	3.—
Az Úr Jézus szülőföldjén. Paur Géza 38 rajzával. Irta <i>Huber Lipót</i> . Színes borítékba füzve ...	3.—
Márta naplója. A női ifjúságnak ajánlja a Szent-István-Társulat. Kötve ...	2.40
Magyar drámai mesék a magyar ifjúság számára. Irta <i>Pintér Kálmán</i> . Angol félvászonköt.	2.—
Szent Imre herczeg élete. Élet- és jellemrajz. Irta <i>dr. Karácson Imre</i> . Kötve ...	1.20

A Szent-István-Társulat kiadványai.

A MAGYAR NÉP KÖNYVTÁRA.

Eddig tíz kötet jelent meg.

Egy-egy kötet ára csinos félvászonkötésben,
színes borítékban 60 fillér.

Az I., II., III. és IV. kötet tartalma :

Elbeszélések a magyar nép számára.

Irta *Vincze Alajos*.

Az V. kötet tartalma :

A műhelyből. Elbeszélések magyar iparosok
életéből. Irta *Bodnár Gáspár*.

A VI. kötet tartalma :

Tanulságos történetek. Irta *Kincs István*.

A VII. és VIII. kötet tartalma :

A magyar nemzet története. Elbeszéli *Bodnár G.*

A IX. és X. kötet tartalma :

A magyar föld. Irta *dr. Sziklay János*.

Mindeme könyvek megrendelhetők a

Szent-István-Társulat könyvkiadóhivatalában

(Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28b. sz.)

Részletes könyvjegyzékkel kívánatra ingyen és bér-
mentve szolgálunk.

